

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

JUDr. David Novák

**Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu
v soukromém právu**

Disertační práce

Školitel: prof. JUDr. Jan Dvořák, DrSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 11. 6. 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 344.496 znaků včetně mezer.

JUDr. David Novák

V Praze dne 11. 6. 2019

Poděkování

Předně za to, že laskavě přijal roli mého školitele, jakož i za zcela mimořádné odborné vedení, trpělivost a bezbřehou ochotu vždy přispět potřebnou radou i jinak pomoci při tvorbě této práce velice děkuji prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc.

Zvláštní poděkování pak patří panu profesoru Dvořákovi a nedávno zesnulému panu profesoru Švestkovi za to, že ve mně vždy probouzeli větší a větší zájem o občanské právo. Byli, jsou a navždy budou mými vzory, a to nejen profesními, ale i lidskými.

V Praze dne 11. 6. 2019

JUDr. David Novák

Obsah

Prohlášení	3
Poděkování	4
Obsah	5
Úvod	8
1. část. Občanskoprávní odpovědnost	11
1.1. Obecné úvahy nad pojmem občanskoprávní odpovědnosti	11
1.2. Odpovědnost jako hrozba sankcí	12
1.3. Odpovědnost jako sekundární právní povinnost	12
1.4. Pojetí občanského zákoníku	16
1.5. Závěrem k problematice definování odpovědnosti	17
2. část. Předpoklady vzniku odpovědnosti	20
2.1. Obecné úvahy	20
2.2. Druhy občanskoprávní odpovědnosti	20
2.3. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v obecné rovině	22
2.4. Porušení dobrých mravů jako porušení právní povinnosti	25
2.5. Systémy odpovědnosti z pohledu předpokladů vzniku odpovědnosti	26
2.6. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v PETL	28
2.7. Blíže o objektivní odpovědnosti	31
3. část. Porušení právní povinnosti a relevantní škodní událost	35
3.1. Výchozí úvahy	35
3.2. Porušení právní povinnosti	36
3.2.1. Obecné úvahy	36
3.2.2. Konání a opomenutí	39
3.2.3. Vybrané kategorizace protiprávního jednání	40
3.2.4. Porušení právní povinnosti výslovně stanovené	42
3.2.5. Jednání proti dobrým mravům	43
3.2.6. Povinnost péče. Překonání rozporu mezi kategorií protiprávnosti a zavinění	45
3.2.6.1. Vymezení standardu péče	45
3.2.6.2. Standard péče, protiprávnost a zavinění	47
3.3. Relevantní škodní událost	50
3.4. Okolnosti vylučující protiprávnost	51

3.4.1.	Úvodem k okolnostem vylučujícím protiprávnost	51
3.4.2.	Vybrané okolnosti vylučující protiprávnost	53
3.4.2.1.	Nutná obrana	53
3.4.2.2.	Krajní nouze	55
3.4.2.3.	Svépomoc	56
3.4.2.4.	Souhlas poškozeného	57
3.4.2.5.	Plnění povinnosti	59
3.4.3.	Jednatelství bez příkazu jako okolnost vylučující protiprávnost	59
3.4.4.	Okolnosti vylučující protiprávnost a liberační důvody	60
4.	část. Újma	61
4.1.	Obecně o újmě	61
4.2.	Skutečná škoda a ušlý zisk	66
4.3.	Přímé a následné škody	69
4.4.	Prostá ekonomická škoda	69
4.5.	Nemajetková újma	70
4.6.	Vybrané specifické případy nemajetkové újmy	72
5.	část. Příčinná souvislost	76
5.1.	Úvodem k příčinné souvislosti	76
5.2.	Conditio sine qua non	77
5.3.	Příčinná souvislost při pluralitě škůdců	78
5.3.1.	Obecné úvahy	78
5.3.2.	Konkurenční příčiny	79
5.3.3.	Alternativní příčiny	79
5.3.4.	Potenciální příčiny	80
5.3.5.	Hypotetická příčinnost	81
5.4.	Pluralita poškozených	81
5.5.	Omezení kauzality	82
5.5.1.	Obecné úvahy	82
5.5.2.	Doktrína adekvátnosti	85
5.6.	Možnosti využití principů kauzality v PETL v českém právním prostředí	86
6.	část. Zavinění	88
6.1.	Obecně o zavinění	88
6.2.	Stupně zavinění	91

6.2.1. Stupně zavinění obecně	91
6.2.2. Nedbalost	92
6.2.2.1. Měřítko nedbalosti	92
6.2.2.2. Stupně nedbalosti	94
6.2.3. Úmysl	95
6.3. Způsobilost k protiprávním jednáním	97
6.3.1. Vymezení způsobilosti k protiprávním jednáním	97
6.3.2. Způsobilost k zavinění fyzických osob	98
6.3.3. Způsobilost k zavinění právnických osob	99
6.3.4. Způsobilost k porušení smlouvy	100
6.4. Náhoda	101
6.5. Presumpce zavinění	102
7. část. Předpoklady vzniku odpovědnosti v českém právu	103
7.1. Úvodní úvahy a stručný historický exkurz	103
7.2. Porušení dobrých mravů	104
7.3. Porušení zákona	107
7.3.1. Úvodní a obecné úvahy	107
7.3.2. Protiprávnost	108
7.3.3. Újma	112
7.3.4. Příčinná souvislost	113
7.3.5. Zavinění	113
7.4. Porušení smlouvy	116
7.4.1. Obecné úvahy	116
7.4.2. Předpoklady vzniku odpovědnosti	118
7.4.3. Liberace	121
7.5. Odpovědnost za náhodu	122
7.6. Vztah deliktní a smluvní odpovědnosti v případě souběhu	123
Závěr	124
Seznam použitých zkratk	131
Seznam použitých zdrojů	133
Abstrakt v českém jazyce, Klíčová slova	137
Abstract in English, Key words	139

Úvod

Téma odpovědnosti bylo, je a vždy podle mého úsudku bude jedním z klíčových společenských témat, přestože to tak někdy v českém právním prostředí nevypadá. Mezi jednotlivými druhy odpovědnosti, s níž se může člověk setkat, má od dob existence státu klíčový význam odpovědnost právní, a to přirozeně proto, že právo představuje soubor obecně závazných pravidel chování aprobovaných a vynucovaných státní mocí. V tomto směru hraje důležitou roli především odpovědnost trestní a právě občanskoprávní. Obě kategorie odpovědnosti, stejně jako mnohé další, mají pro fungování společnosti zásadní význam, neboť prostřednictvím svých následků napomáhají uskutečňování a bránění práva, což vede jednotlivé adresáty právních norem k tomu, aby se chovali v souladu s právem. Občanskoprávní odpovědnost je v této roli nenahraditelná, neboť občanskoprávní odpovědnost plní nejen funkci prevenční, ale zejména funkci kompenzační, jíž se snaží nastolit, resp. navrátit rovnováhu tam, kde již bylo do práva zasaženo. Občanskoprávní odpovědnost mimo jiné napomáhá stabilitě a co nejhladšímu běhu právního života fyzických i právnických osob, subjektů občanského práva. Ve zcela obecné rovině je lhostejné, zda následkem porušení právní povinnosti vznikla vada, škoda, došlo k prodlení, nebo jinému nežádoucímu právem předpokládanému následku. Občanskoprávní odpovědnost má mnoho podkategorií, z nichž se na následujících stránkách budu věnovat, třeba však zdůraznit, že zdaleka nikoli výlučně, občanskoprávní odpovědnosti za škodu, respektive i jinou újmu.

Právní úprava občanskoprávní odpovědnosti za újmu, resp. dřívější terminologií odpovědnosti za škodu, prošla v posledních letech na našem území zásadním vývojem, který znamenal změny, jak v oblasti principů, na nichž je založeno odpovědnostní právo, jakož i zásadní změnu v podstatě samotného vnímání odpovědnosti. Nepominutelným milníkem bylo přijetí občanského zákoníku, který se v mnohém distancuje od právní úpravy odpovědnosti známé z občanského zákoníku 1964 a občanského zákoníku 1950. Je však otázkou, zda to je vždy ku prospěchu věci. Je nepochybné, že právní úprava občanského zákoníku, a to nejen pokud jde o odpovědnost, má v české občanskoprávní teorii i praxi své zastánce i kritiky. Některé změny jsou evidentní na první pohled, jiné jsou tak prezentovány, ale možná jde o řešení nikoli tolik neznámá, jak by se mohlo zprvu zdát. I to bude předmětem zkoumání v rámci mého tématu.

Cílem této práce je zabývat se jak vymezením samotného pojmu odpovědnosti jako základní kategorie, s níž bude zhusta pracováno v následujícím výkladu a úvahách nad základy

odpovědnosti, jakož i jednotlivými předpoklady, při jejichž současném naplnění odpovědnost vzniká. Zevrubnému zkoumání budou tudíž podrobeny, jak pojem odpovědnosti, tak systémy odpovědnosti, jimiž rozumím komplexy předpokladů v souhrnu vedoucích ke vzniku odpovědnosti. Následuje zkoumání jednotlivých předpokladů vzniku odpovědnosti. Představena by měla být, jednak teoretická rovina jednotlivých možných teoretických konstrukcí, jednak praktická rovina. V praktické rovině se pokusím o demonstraci vlivu jednotlivých teoretických řešení na myslitelné skutkové případy. To vše v rámci vymezeného tématu, tedy se zaměřením na odpovědnost za újmu, jakožto zásadní druh občanskoprávní odpovědnosti. I přesto budou některé styčné prvky a zcela obecné výklady o odpovědnosti předloženy zvláště v rámci vymezení pojmu odpovědnosti. Dílčím úkolem bude snaha o vyhledání případných sporných bodů právní úpravy, či problémů, jejichž řešení si vyžaduje praxe, ale tyto nejsou právem řešeny, s tím, že následně se přirozeně pokusím o nalezení správného řešení, nebo alespoň předložení jedné z možných variant přístupu.

Vzhledem k tomu, že v hledáčku pozornosti budou po obecně širším úvodu především jednotlivé předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu, a to jak v rámci deliktů, tak závazkové odpovědnosti, co do jejich podstaty jako důvodů vedoucích k odpovědnosti, není cílem této práce zabývat se blíže otázkami, které s vymezeným tématem bezprostředně nesouvisí. Jedná se např. o otázky rozsahu náhrady újmy, způsobu výpočtu škody, stanovení přiměřeného zadostiučinění za újmy nemajetkové, podrobnější zpracování problematiky subjektů odpovědnosti, včetně plurality škůdců apod. Problematika souvisejících okruhů bude zmíněna spíše okrajově a tam, kde se to bude jevit vhodné s ohledem na řešené téma.

Inspiračními zdroji, k nimž se občanský zákoník sám hlásí, byly zahraniční právní úpravy i historická tradice, stejně jako některé mezinárodní projekty, např. text Principů evropského deliktního práva vypracovaných Evropskou skupinou pro deliktní právo¹. Tyto stranou pozornosti nebudou tam, kde se to bude jevit jako důležité, zejména s ohledem na konkrétní inspirační zdroj. Podáno bude jak srovnání s právní úpravou v jiných evropských zemích, tak srovnání s principiální úpravou obsaženou právě v PETL. Nelze totiž přehlédnout, že pokud se samotný zákonodárce jako k inspiračnímu zdroji hlásí právě k PETL, mohou tyto představovat zásadní pramen, který může napomoci při interpretaci jednotlivých ustanovení,

¹ Není přitom bez zajímavosti, že členy Evropské skupiny pro deliktní právo, která PETL formulovala jako shrnující dokument zahrnující moderní trendy ve vývoji deliktního práva, jsou nejen profesori z evropských zemí, ale i z USA, nebo Izraele. Lze tudíž mít za to, že v PETL je obsažen i mimoevropský náhled na problematiku deliktního práva.

nebo při řešení otázek, které právní úprava záměrně neupravuje a ponechává jejich zodpovězení soudní praxi, případně v teoretické rovině doktríně.

Systematicky se práce fakticky, nikoli formálně, člení na partii obecnou a partii zvláštní. Předmětem první, obecné partie, bude analýza odpovědnosti a jednotlivých předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu primárně z širšího pohledu právní teorie, i když dílčí propojení a poznámky vztahující se ke konkrétní právní úpravě, ať české, nebo zahraniční, budou rovněž zařazeny. Obecné výklady jsou zařazeny do částí první až šesté této práce. Druhá, zvláštní partie, reprezentovaná sedmou částí této práce bude věnována především české právní úpravě, jejím zahraničním a mezinárodním inspiračním zdrojům. V rámci výkladu o české právní úpravě budou ve zvláštní partii práce do popředí zájmu postaveny základní skutkové podstaty deliktů a řešení smluvní odpovědnosti. Zvláštní případy odpovědnosti nejsou vymezeny jako podrobnější předmět zkoumání, když jde o relativně samostatnou problematiku, která by zasloužila zvláštní téma. Příklady k demonstraci však mohou být užity v obecných výkladech.

1.část. Občanskoprávní odpovědnost

1.1. Obecné úvahy nad pojmem odpovědnosti

V rámci zvoleného tématu a vymezeného cíle se sluší zabývat se nejprve otázkou, co lze rozumět pod pojmem občanskoprávní odpovědnosti. Jde beze sporu o problém mimořádně zajímavý a možná překvapí, že snahy o definování pojmu odpovědnosti jsou, vezmeme-li v úvahu stáří samotných kořenů soukromého práva, v podstatě nové, či řekněme novodobé. Z představitelů české právní vědy se tímto problémem blíže zabýval jako první v podstatě až Viktor Knapp, který předchozí téměř nepatrné snahy o definici občanskoprávní odpovědnosti považuje za kusé a neuspokojivé².

Na shora uvedenou problematiku definice občanskoprávní odpovědnosti se v právní teorii, zejména občanskoprávní, vyvinulo v návaznosti na Knappovu kritiku stavu řešení této problematiky postupně několik názorů, které se snaží občanskoprávní odpovědnost co nejlépe definovat. Jak odpovídá užívanému přívlastku, nebudu se v této práci nijak věnovat definici odpovědnosti trestněprávní či jiné, od občanskoprávní odpovědnosti odlišné. Dále si tak dovoluji užívat pojmu občanskoprávní odpovědnosti a odpovědnosti jako pojmů totožných, když další výklad má za cíl, nebude-li výslovně zejména pro ilustraci uvedeno jinak, věnovat se pouze definici odpovědnosti občanskoprávní.

Dle Lubyho³ lze koncepcie občanskoprávní odpovědnosti rozdělit do 2 kategorií, a to konkrétně jednak na teorie chápající občanskoprávní odpovědnost jako složku občanskoprávního vztahu a jednak na teorie považující občanskoprávní odpovědnost za občanskoprávní sankci.

Knappová jde v třídění názorů dále a vyčleňuje z první výše zmíněné kategorie dle Lubyho, tj. kategorie teorií chápajících občanskoprávní odpovědnost jako složku samotného právního vztahu, subkategorii teorií, které považují občanskoprávní odpovědnost za hrozbu občanskoprávní sankcí s tím, že zároveň přidává další kategorii, a to názory pozitivistické. Knappová tudíž vychází z třídění názorových koncepcí do 4 skupin.⁴ Sama však uvádí, že by bylo možné vystačit s Lubyho kategorizací, nicméně rozdělení do 4 skupin považuje za vhodnější, i když následně se (možná trochu překvapivě) nezabývá hned první vymezenou

² Knapp, V.: Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I, 1956, s. 66. Shodně Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 32.

³ Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 32 a násl.

⁴ Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 206 a násl.

kategorií, tj. skupinou názorů považujících odpovědnost za složku občanskoprávního vztahu, když uvádí, že názory tohoto druhu se „už vyskytují jen ojediněle“⁵. Je proto otázkou, zda vymezení této kategorie jako zcela samostatné nebylo již v době vzniku citované práce nadbytečné.

Švestka v tomto ohledu v poslední době pracoval, podobě jako Luby, v podstatě s tříděním na dvě skupiny možných pojetí odpovědnosti, které uvádí jako dva hlavní názorové proudy⁶.

1.2. Odpovědnost jako hrozba sankcí

Vraťme se ale nyní na počátek snah o definování odpovědnosti v české právní teorii. S první podrobně odůvodněnou a rozebranou definicí občanskoprávní odpovědnosti přichází, jak uvedeno výše, V. Knapp, který odpovědnost chápe jako hrozbu sankcí, tedy mimo jiné jako imanentní složku občanskoprávního vztahu, která je tomuto právnímu poměru vlastní již od počátku. Již z tohoto důvodu považují osobně za nadbytečné právě tento právní názor považovat za samostatnou kategorii koncepcí odpovědnosti, jak činí Knappová. Pokud jde o Knappovu teorii, pak tato vychází z úvahy nad základním problémem, zda subjekt odpovídá za splnění povinnosti, nebo zda odpovídá až za porušení, resp. nesplnění povinnosti. Uvedená otázka mimo jiné vychází z rozdílného chápání pojmu odpovědnosti v obecném vyjadřování a vnímání lidí. Knapp se přitom přiklání právě k tomu, že odpovědnost jako hrozba sankcí vzniká již spolu se vznikem primární právní povinnosti, přičemž tato jaksi latentní⁷ složka se aktivuje až v případě porušení povinnosti. Sankcí přitom míní sankci hmotněprávní v podobě jisté újmy, kterou je porušitel práva postižen, nikoli sankci procesní ve formě donucení cestou exekuce⁸.

1.3. Odpovědnost jako sekundární právní povinnost

V právní teorii však po definování Knappovy teorie převládl názor⁹, který považuje občanskoprávní odpovědnost za sekundární právní povinnost předpokládanou sankční složkou

⁵ Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 207.

⁶ Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 352 a násl.

⁷ Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 212.

⁸ Oproti některým jiným autorům, kteří považují občanskoprávní odpovědnost za součást občanskoprávního vztahu.

⁹ Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 354.

příslušné normy. S touto teorií přichází u nás M. Knappová¹⁰, na kterou navazují další autoři¹¹. Východiskem je mimo jiné chápání odpovědnosti jako odpovědnosti za porušení povinnosti, nikoli za samotné splnění. Sekundární právní povinnost může mít přitom různou podobu, když zde definujeme občanskoprávní odpovědnost obecně. Ta se následně, dnes již zcela přirozeně, dělí v návaznosti na povahu porušené primární povinnosti a následky, které z porušení povinnosti vyplynou jako sekundární právní povinnost, a to zejména na odpovědnost za škodu, odpovědnost za vady, odpovědnost za prodlení. V rámci vymezeného tématu se budeme dále zabývat jen odpovědností za škodu, kdy je, jak již název napovídá, obsahem sekundární právní povinnosti povinnost nahradit škodu. Jedná se přitom o nejčastější občanskoprávní následek porušení povinnosti. S ohledem na skutečnost, že občanskoprávní povinnost je v rámci teorie Knappové chápána co do podstaty jako kterákoli jiná právní povinnost, vychází definice zcela správně z vymezení samotné právní povinnosti, kterou chápe jako „právem uloženou míru nutnosti určitého chování“¹². V návaznosti na citovanou práci z roku 1957, kde definuje odpovědnost jako „míru rozšíření práv a povinností subjektů právního vztahu v důsledku porušení povinnosti“¹³, autorka svou teorii zpřesňuje a dochází k závěru, že občanskoprávní odpovědnost je možno nejlépe definovat jako „rozšíření míry nutnosti chování, k němuž došlo v důsledku porušení povinnosti“¹⁴.

V dnes již legendárním díle, které bylo již výše několikrát zmíněno, či citováno, *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve* uvádí Luby, že „občianskoprávna zodpovednosť a občianskoprávna sankcia je to isté a totožné s povinnosťou, ktorú možno nazývať zodpovednostnou alebo sankčnou povinnosťou“¹⁵. Luby tedy taktéž, stejně jako Švestka v níže uvedeném případě chápe odpovědnost jako samostatnou právní povinnost sankční povahy vznikající jako následek porušení povinnosti primární.

Švestka ve své práci *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku* zastává názor, že „nepříznivý právní následek předvídaný sankční složkou příslušné normy lze obecně nazvat

¹⁰ Knappová, M.: *Odpovědnost za porušení povinností z hospodářských smluv*. In.: *Právník* 3/1957, s. 209 a násl.

¹¹ Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966. Dále Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: *Občanské právo hmotné* 1. 4. vydání. ASPI. Praha, 2005. Nebo Pelikánová, I.: *Obchodní právo*. 5. díl. *Odpovědnost (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Wolters Kluwer. Praha, 2012, s. 11 a násl. Či Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 6.

¹² Knappová, M.: *Odpovědnost za porušení povinností z hospodářských smluv*. In.: *Právník* 3/1957, s. 209 a násl. A shodně: Knappová, M.: *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 49.

¹³ Knappová, M.: *Odpovědnost za porušení povinností z hospodářských smluv*. In.: *Právník* 3/1957, s. 209 a násl.

¹⁴ Knappová, M.: *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 240.

¹⁵ Luby, Š.: *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve*. Bratislava, 1958, s. 43.

odpovědností podle hmotného práva (občanskoprávní odpovědností) neboli sankcí ve smyslu hmotného občanského práva (občanskoprávní sankcí)¹⁶.

Zde se hodí poznamenat, že Knappová zcela neztotožňuje pojem hmotněprávní občanskoprávní sankce s občanskoprávní odpovědností, když mimo jiné uvádí, že právním následkem porušení povinnosti je v mnoha případech též perpetuace původní právní povinnosti nově opřena o další právní důvod (je tomu tak pokud jde o odpovědnost za škodu, např. v případě náhrady formou restituce v předešlý stav), která nemá ve své podstatě sankční charakter. Je přitom jisté, že odpovědnostní povinnost vzniká vždy nezávisle na tom, zda původní povinnost trvá, nebo zda zanikla. Knappová tak není ve všech případech přesvědčena o tom, že by odpovědnost byla právní povinností sankčního charakteru. Již v roce 1966 je u Švestky patrné, že shodně s Knappovou nepovažuje za součást občanskoprávní odpovědnosti procesní sankci v podobě možnosti vynucení primární povinnosti prostřednictvím exekuce, když hovoří o „sankci ve smyslu hmotného občanského práva“. Švestka pak v pozdějších dílech přímé ztotožnění odpovědnosti a hmotněprávní občanskoprávní sankce již opouští¹⁷. K těmto názorům lze přisvědčit, když lze mít za to, že ne všechny odpovědnostní povinnosti jsou povinnosti sankční povahy. Účel sankční pak není ani hlavním ani jediným účelem odpovědnosti.

Nelze pak nevidět, že zmíněné názory Knappové a Švestky vychází mimo jiné z mírně odlišného názoru na povahu občanskoprávní sankce¹⁸, resp. okamžik jejího vzniku, než výše uvedená teorie Knappova. Dle Knappa existuje občanskoprávní sankce jako latentní součást občanskoprávního vztahu od počátku a je jaksi aktivována za splnění právem určených předpokladů. Dle názoru z kategorie Knappové a Švestky, vzniká sankční povinnost až po porušení primární povinnosti též za právem stanovených předpokladů. Zejména v případě odpovědnosti za škodu pak není pochyb o tom, že odpovědnostní povinnost k náhradě v penězích má mimo jiné sankční charakter.

Věnujíc se problematice kauzálního nexu v případě institutu odpovědnosti za škodu vyslovuje, tehdy ještě bez bližšího odůvodnění a spíše mimochodem, názor považující odpovědnost za škodu za následnou povinnost sankční povahy již Tilsch ve svém příspěvku k počtě Dr. Antonína rytíře Randy, když uvádí, že „sankce civilní, povinnost k náhradě, nastává

¹⁶ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 37.

¹⁷ Např. Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 352.

¹⁸ Pokud nyní zůstaneme u následků porušení právní povinnosti, které mají charakter sankce.

jen tehdy, když škoda skutečně byla způsobena ...¹⁹. Zmíněný autor pak myšlenku dále rozvíjí v tom směru, že občanskoprávní sankce nestíhá pokus, ale je nutné, aby protiprávní jednání způsobilo nepříznivý následek v majetkové sféře poškozeného. Tím zdůrazňuje jeden ze základních předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, o kterých bude dále pojednáno, konkrétně vznik škody. Z toho je zřejmé, že uvedené neplatí pro jiné druhy občanskoprávní odpovědnosti, např. pro odpovědnost za prodlení.

Bez zajímavosti není ani to, že v roce 1938 dochází k obdobným závěrům o povaze občanskoprávní odpovědnosti ve francouzské teorii Marton, který uvádí, že „výraz „odpovědnost“ vyjadřuje situaci, v níž se nachází ten, kdo nesplní povinnost, závazek stanovený jakoukoli normou ... je vystaven nepříznivým následkům, které orgán příslušný bdít nad dodržováním normy předvídá pro případ jejího porušení ... odpověden je ten, kdo musí snést následky nesplnění povinnosti, závazku ...“²⁰.

Dle mého názoru lze mezi teorie považující odpovědnost za zvláštní právní povinnost zahrnout i názory, které Knappová označuje jako pozitivistické a vyčleňuje je do zvláštní kategorie teorií. Jde zejména o názor francouzských civilistů Henri Mazeauda, Léona Mazeauda a André Tunca, kteří staví na teorii střetu zájmů škůdce a poškozeného, přičemž dochází k závěru, že „... někdo je odpovědný vždy, je-li povinen nahradit škodu.“²¹ Lze přitom zcela souhlasit s Knappovou, která uvádí, že danému vyjádření není, co vytknout z pohledu toho, že vychází ze shrnutí výsledného stavu, jak je předpokládán pozitivním právem. Z čistě právně teoretického hlediska však jde o definici kruhem, když je v podstatě učiněn závěr, že odpovědnost nese ten, kdo je odpověden²². Tedy v podstatě o definici nejde. Jedná se toliko o shrnutí toho, co plyne z právní úpravy, což samozřejmě není bez významu. Navíc je patrné, že výše zmínění autoři vycházejí z toho, že odpověden je ten, kdo má odpovědnostní povinnost. V daném případě nerozlišují mezi odpovědností obecně a odpovědností za škodu jako specifickou kategorií odpovědnosti. Pozitivistické názory tak lze zahrnout do kategorie teorií, které považují odpovědnost za občanskoprávní sankci.

¹⁹ Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904.

²⁰ Marton, G.: Les fondements de la responsabilité civile. Paříž, 1938, s. 251.

²¹ Mazeaud, H. Mazeaud, L., Tunc, A.: Traité thorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle, Paříž, 1965, s. 3.

²² Srov. Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 215 a násl.

1.4. Pojetí občanského zákoníku

Ač, jak uvedeno výše, zůstaly teorie považující odpovědnost za imanentní složku primárního občanskoprávního vztahu, tedy v našem právním prostředí zejména teorie V. Knappa považující odpovědnost za hrozbu sankcí, prakticky osamoceny, vychází z ní občanský zákoník, když preferuje chápání odpovědnosti jako odpovědnosti za splnění povinnosti²³.

Osobně jsem toho názoru, že výstižnější a správnější je chápání občanskoprávní odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti vznikající jako následek porušení povinnosti primární. Toto chápání dle mého soudu lépe vystihuje podstatu odpovědnosti a její funkce, zejména pak klíčovou funkci reparační, případně funkci satisfakční. Pojetí občanského zákoníku se omezuje jen na funkci preventivní. Mám přitom za to, že nelze odhlédnout ani od toho, že i v obecném chápání lidí převažuje vnímání odpovědnosti jako následného nepříznivého následku. Platí to samozřejmě zejména ve vztahu k odpovědnosti trestněprávní, a to v širším smyslu včetně odpovědnosti za přestupky. Na příkladu z oblasti veřejnoprávní odpovědnosti lze přitom chápání lidí velmi dobře demonstrovat. Jen těžko si je totiž možno představit, že by byl někdo trestně odpovědný za to, že nikomu nezpůsobí z nedbalosti škodu na zdraví, přičemž by nad každou osobou visela jako Damoklův meč hrozba sankce v podobě trestu odnětí svobody. I dle českého pozitivního práva je pak nedostatek delikt ní způsobilosti, např. v podobě nízkého věku, okolností, která odpovědnost ex post vylučuje, nikoli podmiňuje²⁴. Nicméně i odpovědnost občanskoprávní, zejména pokud jde o odpovědnost za škodu je vnímána jako následná povinnost, či závazanost k určitému chování, např. k náhradě škody. Nelze přitom odhlédnout ani od toho, že hrozba sankcí nemůže být sama o sobě ještě odpovědností, neboť ze samotné hrozby nemůže být rušitel postižen z titulu odpovědnosti. Z hrozby nevzniká poškozenému žádný nárok²⁵. Vyjádřeno terminologií odpovědnosti za škodu, nemůže být nikdo odpověden jen proto, že dluží, nebo má jinou povinnost. Odpovědnost nastupuje až v případě porušení povinnosti primární, a to při splnění dalších předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, které budou podrobně rozebrány dále a mezi které patří mimo jiné vznik škody. Kdybychom připustili Knappovu teorii jako správnou, museli bychom přehodnotit přístup k vymezení předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu. Přikláním se tedy zejména k názorům Knappové, Lubyho a Švestky, z nichž bude dále vycházeno v následujících

²³ Srov. zejména ust. § 24 větu prvou občanského zákoníku a důvodovou zprávu k předmětnému ustanovení.

²⁴ Srov. ust. § 25 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v účinném znění.

²⁵ K tomu obdobně Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 214.

úvahách. Knappova teorie navíc příliš neobstojí v případě deliktní odpovědnosti, kdy bychom museli nutně dojít k názoru, že odpovědnost vzniká prakticky již se vznikem deliktní způsobilosti. Osoby by pak v právním smyslu byly odpovědny za to, že nezpůsobí škodu, nikoli za škodu způsobenou a nemohli bychom tak vůbec hovořit o odpovědnosti za škodu²⁶ ve smyslu, jak je tento termín v této práci užíván a bude užíván i nadále. Tak tomu ostatně je i v občanském zákoníku, který hovoří o povinnosti nahradit škodu, nikoli o odpovědnosti za škodu²⁷. Z výše zmíněných důvodů však toto koncepční řešení nepovažuji za šťastné, a to mimo jiné proto, že ani s tímto terminologickým přístupem se občanský zákoník nevypořádává s problémem, že ze samotné hrozby sankcí, či primární právní normy, jejímž účelem je především stanovení pravidla chování, jinak řečeno z původní právní povinnosti v širším smyslu žádný nárok na náhradu nevznikne bez toho, aniž by došlo k porušení práva, tedy primární povinnosti, a tím ke vzniku nového právního vztahu. To platí tím spíše za situace, kdy občanský zákoník v ust. § 2909 normuje, že „Škůdce, který poškozenému způsobí škodu úmyslným porušením dobrých mravů, je povinen ji nahradit; ...“. Z toho je zřejmé, že ač vychází občanský zákoník z koncepce odpovědnosti za splnění, nepříznivé právní následky pro škůdce spojuje až s porušením práva. K obdobnému závěru můžeme dospět i při výkladu ust. § 2910 občanského zákoníku, které obsahuje druhou klíčovou skutkovou podstatu odpovědnosti a stanoví, že: „Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva.“ Ještě zřetelnější je tento problém podporující správnost mého závěru vycházejícího z výhrady Knappové v případě odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti, kdy ust. § 2913 odst. 1 občanského zákoníku stanoví, že „poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu ...“.

1.5. Závěrem k problematice definování odpovědnosti

Závěrem lze v návaznosti na shora uvedené podrobnější výklady ještě potvrdit, že je možno, jak bylo již výše naznačeno, Lubyho kategorizaci teorií odpovědnosti na teorie chápající občanskoprávní odpovědnost jako složku občanskoprávního vztahu a na teorie považující občanskoprávní odpovědnost za občanskoprávní sankci, považovat za zcela postačující a dostatečně zachycující klíčové rozdíly jednotlivých koncepcí, kdy jde zejména o

²⁶ Obdobně by nebylo možno hovořit ani o odpovědnosti za vady, nebo odpovědnosti za prodlení.

²⁷ Srov. nadpis Oddílu 2 Dílu 1 Hlavy III Části čtvrté občanského zákoníku.

rozdílný přístup k chápání toho, zda subjekt práva odpovídá za splnění, nebo za porušení povinnosti²⁸. Tím spíše, když i sama Knappová, která názory pozitivistické vyčleňuje zvlášť, přiznává, že „názor pozitivistický ... je koneckonců jistou variantou názorů spatřujících podstatu občanskoprávní odpovědnosti v civilní sankci“²⁹. V návaznosti možné rozdílné chápání pojmu civilní sankce, jehož obsah nebyl rovněž dosud definitivně vyřešen³⁰, mám za to, že by bylo vhodné případně zobecnit označení první kategorie jako skupiny teorií chápajících občanskoprávní odpovědnost jako sekundární právní povinnost vznikající z porušení povinnosti primární, a to vycházejí z toho, že ne všechny následky porušení povinnosti mají sankční povahu. Obsah kategorie by však zůstal nedotčen. Pokud bychom vyšly z obecnějšího pojetí sankce jako samotné odpovědnostní povinnosti, výše uvedený problém nevznikne a terminologické změny není třeba. V rovině obecné občanskoprávní odpovědnosti mám však za vhodnější hovořit o sekundární právní povinnosti obecně.

I přesto, že převažujícím názorem je názor považující odpovědnost za nepříznivý právní následek v podobě nového závazku vznikajícího jako následek porušení právní povinnosti, je jisté, že problém definování pojmu občanskoprávní odpovědnosti nebyl dosud v českém právním prostředí vyřešen a lze očekávat, že bude i nadále předmětem řady vědeckých prací. Ještě více právě po přijetí občanského zákoníku, jež v jistém smyslu opět oživuje myšlenky právě opačné. V mých očích méně správné. A to i přesto, že již Knappová se snažila obě teorie jaksi smířit a za pomoci vytvoření svébytné kategorizace odpovědnosti uzavřít, že vlastně obě teorie nejsou v rozporu, ale mohou existovat vedle sebe jen proto, že vycházejí z odlišného pojetí odpovědnosti³¹. Mě osobně však dané odůvodnění nepřesvědčilo. Lze sice souhlasit s tím, že hrozba sankce v občanském právu a v právu obecně existuje a má nezanedbatelný význam. To je v podstatě nepochybné. Mám však za to, že hrozba sankcí ještě není odpovědností. Odpovědnost může být v právu jen jedna, a to mimo jiné z toho důvodu, že by se jevílo minimálně zvláštní, pokud by byl někdo odpověden z více odpovědností, byť by byly teoreticky rozlišeny³². Primární povinnost, pokud je plněno řádně a včas, nepotřebuje dalšího právního titulu v podobě odpovědnosti k tomu, aby byla realizována.

²⁸ Ač lze v rámci zmíněných skupin vyčlenit určité subkategorie, tyto vychází z obdobného základu.

²⁹ Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 207.

³⁰ Pravděpodobně se tak ani nestane.

³¹ Srov. Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 241 a násl.

³² V tomto směru nemám na mysli rozlišení jednotlivých druhů občanskoprávní odpovědnosti, např. na odpovědnost za vady, odpovědnost za prodlení apod., ale event. rozlišení teoretických kategorií odpovědnosti v rámci rozličného náhledu na samotnou odpovědnost.

O podobné sblížení obou teorií a překlenutí rozporů, i když jiným způsobem, se snaží i Štěpán, který dovozuje, že osoba v právu odpovídá, jak za splnění povinnosti, tak za její porušení³³. Lze plně souhlasit se Švestkou, který dokonce považuje tento názor za samostatnou koncepci, či teorii odpovědnosti, že občanskoprávní odpovědnost, resp. dokonce právní odpovědnost jako taková je jen jedna³⁴, a to zejména s ohledem na důvody shora uvedené. Osobně mám přitom za to, že o samostatnou teorii, třetí názor, se v tomto případě nejedná. Jde toliko o pokus sblížit obě teorie pokusem o zdůvodnění toho, že mohou existovat vedle sebe.

Obdobný názor zastává i Tichý, který považuje obě teorie, tj. teorii o odpovědnostní povinnosti a teorii o hrozbě sankcí za logicky rozporné. Naproti tomu, jak vyličeeno výše, nesdílím názor Tichého, který uvádí, že „pojmově je kategorie odpovědnosti jasná“³⁵. Tichý se přitom jako ke správnému přiklání k názorům chápajícím odpovědnost jako sekundární právní povinnost, s čímž samozřejmě bez dalšího souhlasím.

³³ K tomu srov. Štěpán, J. Právní odpovědnost ve zdravotnictví. Státní zdravotnické nakladatelství. Praha 1960, s. 78.

³⁴ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 38.

³⁵ Tichý, L., Hrádek, J.: Delikt ní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 6.

2. část. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu obecně

2.1. Obecné úvahy

V této kapitole si dovoluji navázat na předchozí výklad obecným definováním předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu a představením základních systémů odpovědnosti za škodu, které se v právních řádech evropských zemí vyskytují.

V rámci řešení tohoto úkolu je nutno úvodem poznamenat, že následující úvahy budou vycházet z pojetí odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti vznikající jako následek primární právní povinnosti. V případě, že bychom vycházeli z jiné teorie, zejména z teorie V. Knappa, která považuje odpovědnost za hrozbu sankcí a vychází z odpovědnosti za splnění, museli bychom, pokud jde o vymezení předpokladů vzniku odpovědnosti, resp. v rámci vymezeného tématu odpovědnosti za škodu, dospět k odlišným závěrům. Přidržím se tedy teorie, kterou uznávám jako správnou, a to teorie sekundární právní povinnosti a odpovědnosti za porušení právní normy primární.

2.2. Druhy občanskoprávní odpovědnosti

Pozornému čtenáři jistě neušlo, že se snažím striktně rozlišovat pojmy občanskoprávní odpovědnost a odpovědnost za škodu. Je tomu tak samozřejmě proto, že občanskoprávní odpovědnost, resp. odpovědnost ve smyslu předchozího vymezení tohoto pojmu, je termínem obecným. V občanském právu lze následně vymezit podle různých kritérií několik druhů odpovědnosti, u nichž se, někdy více, někdy méně, liší předpoklady vzniku sekundární právní povinnosti zpravidla sankční povahy. Proto se zde o jednotlivých druzích odpovědnosti ve výše uvedeném smyslu krátce zmíním.

Za nejzásadnější členění v naznačeném směru považuji členění občanskoprávní odpovědnosti podle předmětu a účelu primární normy, z jejíhož porušení odpovědnost vzniká. Z tohoto kritéria vychází všeobecně známé a uznávané teoretické členění odpovědnosti na odpovědnost za vady, odpovědnost za prodlení, a to dlužníka i věřitele, a konečně odpovědnost za škodu. Toto členění navíc není bez praktického významu, když právě tyto jednotlivé druhy odpovědnosti se vyznačují jistými odlišnostmi, pokud jde o předpoklady vzniku odpovědnosti i následky, které odpovědnost vyvolává, v podobě rozličných sekundárních právních

povinností³⁶. Ač by bylo možno některé předpoklady vzniku odpovědnosti v případě jednotlivých druhů zobecnit a dospět tak ve velmi obecné rovině k vymezení předpokladů vzniku občanskoprávní odpovědnosti jako takové, není toto cílem této práce a tomuto problému se věnovat nebudeme. Dále bude pojednáno zejména o předpokladech vzniku odpovědnosti za škodu.

Dalším významným členěním, resp. rozlišením kategorií odpovědnosti, které se pokouším striktně dodržovat, je dělení občanskoprávní odpovědnosti, resp. náhledem zvoleného tématu této práce, odpovědnosti za škodu, na odpovědnost delikttní a závazkovou, někdy označovanou jako smluvní. Klíčem tohoto členění je právní titul primární právní povinnosti, jejíž porušení má za následek vznik odpovědnosti. Pokud jde o porušení povinnosti plynoucí ze zákona, či jiného právního předpisu, pak hovoříme o odpovědnosti delikttní, někdy označované jako mimosmluvní, nebo mimozávazkové. Je-li odpovědnost dána jako následek porušení povinnosti ze závazku, hovoříme o závazkové odpovědnosti. Někdy je tato kategorie označována jako kategorie smluvní odpovědnosti, což ovšem není zcela přesné, když toto pojmenování nereflexuje skutečnost, že závazky mohou vznikat i z jednostranných právních jednání³⁷, i když smlouva bude samozřejmě nejčastějším důvodem vzniku závazku. Toto dělení není přitom pouze akademické, když mezi oběma kategoriemi lze vysledovat rozdíly³⁸, zejména pokud jde o účel, či funkci jednotlivých druhů odpovědnosti.

Jak vyzdvihuje ve svém díle Švestka, občanskoprávní odpovědnost (jako jedna z forem právní odpovědnosti obecně) je jen jednou z forem společenské odpovědnosti, pod kterou lze zahrnout mimo jiné odpovědnost morální. V moderních právních úpravách odpovědnosti za škodu má toto zajímavý odraz, když morální odpovědnost získává dle mého názoru v jistém směru právní rozměr, jehož význam stále sílí, neboť nová česká úprava delikttního práva, stejně jako některé jiné právní systémy staví do popředí jako základní skutkovou podstatu „porušení

³⁶ Např. předpokladem vzniku odpovědnosti za prodlení není způsobení škody. Obsahem odpovědnosti za prodlení nemusí vždy být povinnost nahradit škodu a naopak lze často pozorovat situace, kdy prodlení má za následek, jak vznik odpovědnosti za prodlení, z níž plyne např. povinnost platit úroky z prodlení (bez ohledu na vznik škody), tak vznik odpovědnosti za škodu, pokud je tato prodlením způsobena.

³⁷ Toto zdůrazňuje např. Švestka v díle *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 49. Později však též autor užívá zmíněné mírně jednodušší dělení, resp. označení kategorií na odpovědnost smluvní a mimosmluvní; srov. Švestka, J. In: Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 366 a násl. s tím, že povinnosti z jednostranných právních jednání neuvádí. To však může být tím, že v druhém případě jde o autorův příspěvek do základního učebního textu.

³⁸ Shodně k tomu např. Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikttní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. Shodně též Sedláček, který např. uvádí, že „delikt je zvláště kvalifikovaná kontravence proti předpisům právním.“ In.: Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody*. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právník v Brně. Brno, 1947, s. 27.

dobrých mravů³⁹. To samozřejmě s přihlédnutím k tomu, že dobré mravy již samy o sobě jsou právní kategorií⁴⁰. Vychází však z morálních a etických zásad. Dle definice podané Ústavním soudem ČR jsou dobré mravy souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad⁴¹. Obdobná skutková podstata byla obsažena mimo jiné již v občanském zákoníku z roku 1964 ve znění po novele provedené zákonem č. 509/1991 Sb., která opětovným zavedením kategorie dobrých mravů nahradila dřívější politicky laděnou kategorii pravidel socialistického soužití. Skutková podstata porušení dobrých mravů však nebyla systematicky uvedena v popředí, jako je tomu v právní úpravě občanského zákoníku.

2.3. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v obecné rovině

Důležité je rovněž vymezení toho, co míníme předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, a to s ohledem na skutečnost, že Knappová považuje za předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu občanskoprávní povinnost, jejíž porušení má následně za důvod občanskoprávní odpovědnosti⁴². V této práci má ale pojem předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu mírně odlišný obsah. Předpoklady vzniku občanskoprávní odpovědnosti vnímám jako souhrn podmínek, které musí být splněny tak, aby mohla vzniknout odpovědnost jako následná právní povinnost. Mám přitom za to, že toto chápání pojmu předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu je již v současné občanskoprávní teorii zažitá a obecně přijímaná⁴³. Předpoklady vzniku občanskoprávní odpovědnosti přitom buď stanoví příslušná právní úprava přímo, nebo je dovozuje právní teorie a soudní praxe.

Vycházejí ze zdařilé a obsáhlé definice Švestkova, který jako zastánce teorie, k níž se přikláním, uvádí, že občanskoprávní odpovědnost je: „nepříznivý (negativní) právní následek za újmu způsobenou v majetkové či nemajetkové sféře jiné osoby občanského práva, který postihuje buď toho, kdo svým jednáním porušil původní (primární) občanskoprávní povinnost (smluvní či zákonnou – mimo smluvní), tj. toho, kdo se tak dopustil protiprávního činu, anebo toho, komu se přičítá k tíži zákonem kvalifikovaná (právně relevantní) událost vyplývající ze

³⁹ K tomu srov. ust. § 2909 občanského zákoníku. V této souvislosti není bez zajímavosti, že tento případ není jediným, kdy občanský zákoník staví dobré mravy jaksi nad zákon. Srov. ust. § 580 občanského zákoníku.

⁴⁰ Obdobně k tomu Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 330.

⁴¹ Např. rozhodnutí ÚS sp. zn. II. ÚS 249/97.

⁴² Knappová, M.: *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 259.

⁴³ Srov. např. Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 46, nebo 64. Nebo Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 16. Či Švestka, J. In.: Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek 1. Díl první: *Obecná část*. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 356.

zvláštní povahy určitých právem většinou dovolených rizikových činností, představujících pro své okolí – i bez zaviněného protiprávního činu provozovatelů neboli při zachování veškeré řádné a očekávané péče – zdroj (riziko) zvýšeného nebezpečí vzniku právem nedovolených závažných majetkových a nemajetkových újem; stane-li se tak, vznikne nedovolený, tj. protiprávní stav, který je třeba v zájmu postižených napravit⁴⁴, lze vymezit následující předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v občanském právu, a to porušení právní povinnosti⁴⁵, vznik újmy⁴⁶ a příčinná souvislost existující právě mezi vznikem škody a porušením právní povinnosti. K těmto třem zcela nezbytným předpokladům vzniku odpovědnosti za škodu přistupuje v případě některých skutkových podstat odpovědnosti za škodu čtvrtý předpoklad v podobě zavinění.

Výše uvedené předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu se přitom odráží i ve vybraných právních normách a lze je tak z těchto norem zpětně dovodit. Tak např. ust. § 2910 občanského zákoníku věta první stanoví, že: „Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil.“ V sankční složce zmíněné normy „nahradí, co tím způsobil“ je patrné, že předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu i v rámci této dílčí skutkové podstaty je způsobení škody⁴⁷. Porušení zákonné povinnosti jako další z předpokladů vzniku odpovědnosti je pak stanoveno zcela výslovně, přičemž v tomto případě jde konkrétně o porušení povinnosti stanovené zákonem, jehož důsledkem je zásah do absolutního práva poškozeného. Stejně je tomu se zaviněním. Naproti tomu předmětné ustanovení ani jakékoli s tímto skutkovým případem přímo související ustanovení se blíže nevěnuje řešení problematiky příčinné souvislosti. Potřebu existence příčinné souvislosti mezi vznikem škody, případně nemajetkové újmy, a porušením zákonné povinnosti je nutno dovodit ze slova „způsobil“. V tomto případě navíc oproti jiným případům vystačíme se zaviněním v nedbalostní formě, přičemž nedbalost se v případě porušení zákonné povinnosti presumuje⁴⁸. Je přitom zjevné, že občanský zákoník se záměrně vyhýbá užití slova odpovědnost, resp.

⁴⁴ Švestka, J. In.: Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 352.

⁴⁵ Je přitom jisté, že nemusí jít jen o povinnost čistě občanskoprávní, nebo soukromoprávní, ale může jít i o povinnost založenou předpisy veřejného práva.

⁴⁶ Na tomto místě se sluší poznamenat, že újmou obecně rozumíme újmu materiální i imateriální. Materiální újmu nazýváme škodou.

⁴⁷ Resp. v kontextu právní úpravy obsažené v občanském zákoníku případně i nemajetkové újmy, viz. dále.

⁴⁸ Srov. ust. 2911 občanského zákoníku.

„odpovídá“⁴⁹. Je tomu tak právě proto, že občanský zákoník se hlásí, jak bylo rozebráno výše⁵⁰, k odlišnému pojetí institutu odpovědnosti a vychází z odpovědnosti za splnění povinnosti, nikoli za její porušení. V této souvislosti je ovšem poněkud paradoxní, že celá pasáž občanského zákoníku zabývající se odpovědností za škodu, a to hlava třetí části čtvrté, nese název „Závazky z deliktů“, což evokuje spíše pojetí odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti, ve formě závazku z porušení právní povinnosti. Navíc není, a to dle mého soudu zcela nesprávně, vůbec zohledněno, že v rámci hlavy třetí části čtvrté je věnována pozornost i odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti, která má svá specifika. Dochází tak zjevně k nešťastnému a chybnému zaměňování odpovědnosti za škodu a deliktní odpovědnosti, která je však, jak bylo rozebráno výše, kategorií užší, přičemž toto dělení není dobré s ohledem na určitá specifika těchto druhů odpovědnosti podceňovat. Tím spíše v případě právní úpravy v občanském zákoníku, která má pro deliktní a závazkovou odpovědnost, jak bude dále podrobně rozvedeno, odlišný režim předpokladů vzniku. Obě kategorie pak můžeme shrnout pod obecnějším pojmem občanskoprávní odpovědnosti, nebo pod pojmem odpovědnostního práva. V německé právní terminologii odpovídá předmětnému rozlišení diferenciaci mezi pojmy *Haftungsrecht* (odpovědnostní právo) a *Deliktsrecht* (deliktní právo). K tomu lze pro úplnost poznamenat, že např. Švestka považoval za občanskoprávní delikty pouze zaviněná protiprávní jednání a objektivně protiprávní úkony řadil do samostatné kategorie⁵¹. S rozvojem odpovědnosti na objektivním principu mám ovšem za to, že rozdíl se stírá a za delikty jsou běžně považovány i případy, kdy jde o odpovědnost objektivní s tím, že stěžejním pro rozlišení je kritérium právního základu povinnosti, jež je protiprávním jednáním porušena⁵².

K obdobným závěrům dospěl při analýze ust. § 1295 odst. 1 ABGB i Krčmář, který jako předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu vymezuje protiprávní volní jednání, vznik škody, příčinnou souvislost (Krčmář hovoří o „kausalitě občanského práva“) a zavinění⁵³.

⁴⁹ Opačně ust. § 420 obč. zák., které stanovilo, že: „Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti“. Předmětné ustanovení, z něhož lze předpoklady vzniku odpovědnosti dovodit obdobně, resp. stejně, pak bez jakýchkoli problémů slovo „odpovídá“ užívá. To je způsobeno tím, že občanský zákoník 1964 vycházel z odpovědnosti za porušení povinnosti.

⁵⁰ Zejména kapitola 1.4. této práce.

⁵¹ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 71.

⁵² Chápání deliktu je samozřejmě odlišné i od toho, jak jej chápalo římské právo jako kolébka deliktního, resp. celého soukromého práva, neboť římské právo znalo toliko odpovědnost na principu subjektivním.

⁵³ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 309.

2.4. Porušení dobrých mravů jako porušení právní povinnosti

Pokud jde o již výše zmíněnou skutkovou podstatu porušení dobrých mravů, pak k této Švestka ve svém díle *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*⁵⁴ uvádí, že v případě tohoto případu mimozávazkové⁵⁵ odpovědnosti jsou podmínky, resp. předpoklady vzniku odpovědnosti specifické, když porušení tehdy „pravidel socialistického soužití“ nelze považovat za porušení právních povinností⁵⁶. To, zda hovoříme o pravidlech socialistického soužití, nebo dobrých mravech, není přitom v rámci následné úvahy důležité, neboť podstata věci je neměnná. V tomto Švestkově pojetí tak není předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu porušení právní povinnosti jako v případě obecné odpovědnosti za škodu, ale jedním z předpokladů je jednání proti dobrým mravům jako pravidlům čistě neprávním. K němu přistupuje vznik škody a úmyslné zavinění s tím, že mezi jednáním proti dobrým mravům a vzniklou škodou existuje příčinná souvislost jako poslední z nutných předpokladů vzniku odpovědnosti. Osobně mám za to, že vymezení zvláštních předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, resp. jednoho z nich není v tomto případě nezbytné. Naopak, jak naznačeno shora, mám za to, že pokud právo sankcionuje porušení určitého pravidla odpovědností za škodu, činí toto již samo o sobě z tohoto pravidla, stanovícího primární povinnost, právní pravidlo stanovící primární povinnost právní. V daném případě by se jednalo o povinnost nejednat úmyslně v rozporu s dobrými mravy, kterou lze dovést přímo ze skutkové podstaty zmíněného deliktu⁵⁷. Jsem tedy i toho názoru, že i v tomto případě je základním předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu porušení právní povinnosti, přičemž jde o specifickou právní povinnost, kterou je nutno dovést přímo z příslušné právní normy definující obecnou skutkovou podstatu daného deliktu⁵⁸. K obdobnému závěru dospěl i Sedláček, který uvádí a považuje za logické, že není-li „porušena norma, není povinnosti nahraditi škodu.“⁵⁹ Z kontextu je nepochybné, že autor má na mysli normu právní. Sedláček dokonce vychází z obdobného odůvodnění, když uvádí, že jednání „neporušuje sice žádnou jinou normu, ale odporující dobrým mravům, je

⁵⁴ Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966.

⁵⁵ Ve Švestkou zastávané kategorizaci.

⁵⁶ Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 82. Shodně též: Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář*. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1534.

⁵⁷ Dle nyní platného a účinného občanského zákoníku jde o ust. § 2909.

⁵⁸ Tento může mít řadu podob, o nichž bude pojednáno dále.

⁵⁹ Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody*. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnick v Brně. Brno, 1947, s. 50.

reprobováno druhým odstavcem § 1295⁶⁰. Lze tak mít za to, že dovozuje protiprávnost jednání porušení dobrých mravů právě ze skutkové podstaty příslušného deliktu.

K obdobnému závěru, tj. k tomu, že i v případě porušení dobrých mravů, resp. pravidel socialistického soužití, jde o porušení právní povinnosti, avšak s jiným odůvodněním dochází i Knappová, která tvrdí, že v tomto případě ten, kdo jedná úmyslně nemravně, porušuje obecnou prevenční povinnost, tehdy stanovenou v ustanovení § 415 obč. zák⁶¹. Osobně však toto zdůvodnění nepovažuji za příliš přesvědčivé, neboť toto naráží minimálně na dva problémy. Za prvé v případě porušení obecné prevenční povinnosti jako čistě zákonné právní povinnosti obecně postačí nedbalostní zavinění, a proto by bylo nutno v tomto případě každopádně dovodit, že jde o specifický druh právní povinnosti, jinak by každé porušení dobrých mravů muselo mít jako porušení právní povinnosti za následek vznik odpovědnosti, přičemž je jasné, že není úmyslem zákonodárce každé jednání proti dobrým mravům, jímž byla způsobena škoda, sankcionovat odpovědností za škodu. Za druhé by v tomto případě nebylo nutno definovat zvláštní skutkovou podstatu deliktu, ale vystačili bychom se základní skutkovou podstatou a porušením prevenční povinnosti, přičemž by stačilo vymezit subkategorii méně závažných porušení prevenční povinnosti, u nichž by se jako předpoklad vzniku odpovědnosti vyžadovalo úmyslné zavinění, případně by byly z odpovědnosti vyloučeny.

2.5. Systémy odpovědnosti z pohledu předpokladů vzniku odpovědnosti

Z pohledu vymezeného tématu této práce se jeví jako klíčové dělení odpovědnosti do systémů, druhů, lišících se právě předpoklady, které jsou vyžadovány pro vznik odpovědnosti za škodu.

Z tohoto pohledu lze rozlišit odpovědnost vznikající ze zaviněného porušení právní povinnosti a odpovědnost vznikající bez ohledu na zavinění, či v některých případech dokonce bez ohledu na protiprávnost, když v tomto směru lze hovořit o relevantní škodní události, která pokud je s ní vzniklá škoda, nebo jiná újma v příčinné souvislosti dává vzniknout odpovědnosti. Tuto diferenciaci lze vyzorovat i z výše citované definice Švestkové, jež si dle mého soudu klade za cíl předložení obecné vymežující definice s postižením všech případů v níže uvedených kategoriích.

⁶⁰ Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž.* Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 50.

⁶¹ Knappová, M.: *Povinnost a odpovědnost v občanském právu.* Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 259 a násl.

Pokud jde o první případ, hovoříme o odpovědnosti subjektivní. V případě subjektivní odpovědnosti je pro vznik odpovědnosti nezbytná existence všech čtyř výše zmíněných předpokladů, tedy porušení právní povinnosti, vznik újmy (majetkové nebo nemajetkové), příčinná souvislosti a zavinění. Je pak nerozhodné, zda je vyžadováno zavinění úmyslné, či nedbalostní. Stavět odpovědnost na principu zavinění je přitom již minimálně od dob římského práva typické.

Zejména s rozvojem vědy a techniky však vznikla potřeba chránit potenciální poškozené i v případech určitých rizikových činností, při kterých může vzniknout škoda bez ohledu na zavinění, či zanedbání povinnosti péče osoby činnost vykonávající, avšak přenášení tohoto rizika na třetí osoby na činnosti nezúčastněné by nebylo spravedlivé a v moderní přetechnizované průmyslové společnosti žádoucí. Právě pro tyto případy se postupně vyvinula druhá skupina případů, které lze zahrnout pod pojem objektivní odpovědnosti. V případech, kdy jsou předpoklady vzniku odpovědnosti nastaveny na principu objektivní odpovědnosti, vzniká odpovědnost bez ohledu na zavinění osoby povinné k náhradě a někdy dokonce bez ohledu na protiprávnost. V prvním případě, kdy odpadá pouze zavinění je dána osobě možnost se z určitých důvodů odpovědnosti zprostit prokázáním zákonem stanoveného důvodu, který nazýváme důvodem liberačním, nebo též exoneračním⁶². Typicky jde o případ, kdy škůdce prokáže, že škodu nemohl odvrátit při vynaložení odborné péče, zpravidla jde o případy zásahu vyšší moci. Pokud škůdce toto prokáže, lze mít v daném případě za to, že nejednal protiprávně. V tomto případě lze hovořit o relativní objektivní odpovědnosti, i když použití označení relativní není typické⁶³, dovoluji si toto označení postavit jako protiklad kategorie dále rozebírané, která je pravidelně označována jako absolutní objektivní odpovědnost, někdy jen absolutní odpovědnost.

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu se v případě absolutní objektivní odpovědnosti zužují na existenci relevantní škodní události a vznik škody, mezi nimiž je dána příčinná souvislost. Příčinná souvislost je pak dána tím, že odpovědný subjekt provozuje činnost, z níž vznikla právě relevantní škodní událost⁶⁴. V případě absolutní objektivní odpovědnosti není možná liberace a odpovědnosti se tak, pokud jsou naplněny výše uvedené předpoklady vzniku, nelze zprostit.

⁶² Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 423. Nebo Tichý, L., Hrádek, J.: Delikt ní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 25.

⁶³ Spíše se hovoří o prosté objektivní odpovědnosti. Např. Švestka, J. In.: Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Wolters Kluwer. Praha, 2013, s. 366. Nebo odpovědnosti s možností liberačního důvodu; srov. např. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 207.

⁶⁴ K tomu např. Tichý, L., Hrádek, J.: Delikt ní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 57.

Objektivní odpovědnost obecně bývá někdy ne zcela přesně označována jako odpovědnost za riziko, nebo za výsledek, přestože toto označení v určitém směru akcentuje to, že samotná činnost, z níž škoda vznikla, nemusí být a zpravidla není protiprávní.

Shrneme-li, co shora uvedeno, docházíme k následujícímu dělení občanskoprávní odpovědnosti na:

- a. odpovědnost za zavinění, tedy subjektivní odpovědnost,
- b. odpovědnost bez ohledu na zavinění, tj. objektivní odpovědnost, v jejímž rámci lze vymezit subkategorii:
 - i. relativní objektivní odpovědnosti, kdy je připuštěna možnost liberace,
 - ii. absolutní objektivní odpovědnosti, kdy zproštění se odpovědnosti není přípustné.

Výše uvedené členění subkategorií objektivní odpovědnosti však nemusí být jediné možné a jsem toho názoru, že by nebylo zcela bez důvodu, pokud bychom subkategorii absolutní objektivní odpovědnosti vyčlenili jako kategorii zcela samostatnou, tj. jaksí ji povýšili o řád výše, zejména vzhledem k tomu, že v rámci absolutní objektivní odpovědnosti není zpravidla vůbec relevantní ani protiprávnost a významnou se pak z pohledu předpokladů vzniku odpovědnosti stává právě relevantní škodní událost.

2.6. Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v PETL

Poněkud jiné vymezení předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, pak nacházíme v PETL, které v návaznosti na moderní trendy vývoje deliktního práva již vůbec nepracují s kategorií protiprávnosti v historicky zažitém a blíže rozebíraném slova smyslu. Základní ustanovení čl. 1:101 odst. 1 PETL stanoví, že: „Každý, komu lze na základě zákona připsat škodu způsobenou jinému, je povinen tuto škodu nahradit“. Z tohoto ustanovení lze dovodit jako základní předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, vznik škody, která je na základě zákonem vymezené právní skutečnosti přičitatelná určitému škůdci. Na odst. první následně navazuje druhý odstavec téhož čl., který podává výčet základních variant, v nichž je škoda přičitatelná, když konkrétně se jedná o zaviněné chování škůdce, abnormálně nebezpečnou činnost, či způsobení škody třetí osobou jako pomocníkem škůdce při určité činnosti. Předmětné ustanovení tak jednak reflektuje variantu subjektivní i objektivní odpovědnosti, jednak výslovně zmiňuje jednu z možných variant odpovědnosti za třetí osoby. Z této části

dovodíme další z předpokladů odpovědnosti za škodu, který může být dle PETL relevantní, a to je zavinění. Tím bychom mohli být více méně v obecné rovině spokojeni, pokud jde o objektivní odpovědnost. Aní zde se však ještě nedovídáme, jaké zaviněné jednání je pro založení odpovědnosti významné a nemáme pohromadě veškeré předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v případě subjektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za zavinění. K tomu je nutné širší analýzy.

PETL totiž v určitém směru rozděluje předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, jak jsou chápány v této práci⁶⁵, na dvě skupiny, a to na obecné předpoklady odpovědnosti, mezi které řadí škodu a příčinnou souvislost⁶⁶, a důvody, resp. základy⁶⁷ odpovědnosti, pod nímž lze vysledovat další z předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, které ve spojení s obecnými předpoklady odpovědnosti jaksí odstartují, či aktivují⁶⁸.

Jak naznačeno shora, PETL výslovně nezahrnuje mezi předpoklady vzniku, terminologií PETL důvody odpovědnosti, protiprávnost, resp. porušení právní povinnosti. Vychází však ze zaviněného porušení požadované úrovně chování⁶⁹. V návaznosti na výše uvedené úvahy, lze ovšem dle mého soudu dovodit, že i v případě porušení požadované úrovně chování jde o porušení právní povinnosti, když povinnost jako taková je definována právě jako stanovená úroveň, míra chování⁷⁰. Osobně pak nemám pochybnosti o tom, že musí jít vždy o povinnost právní, i když třeba vycházející ze zákonného odkazu na jiná obecně uznávaná pravidla chování, např. pokud jde o kategorii dobrých mravů, jak o ní bylo pojednáno výše, nebo z obecnějšího zákonného vymezení přiměřeného standardu péče⁷¹. Je to jen právní povinnost, která může založit právní odpovědnost. PETL se požadované úrovni chování věnují v čl. 4:102, jenž v podstatě stanoví, že jde o úroveň chování, kterou lze očekávat od „rozumné osoby v závislosti na okolnostech“. Mezi relevantní okolnosti jsou pak zahrnuty zejména povaha a hodnoty chráněného zájmu, nebezpečnost jednání, zkušenosti, které lze očekávat od jednající osoby⁷², předpověditelnost škody, vztah blízkosti nebo zvláštnosti vztahu, dosažitelnost a cenu

⁶⁵ Tj. komplex podmínek pro vznik odpovědnosti.

⁶⁶ Jak lze tyto dovodit z čl. 1:101 odst. 1 PETL. K tomu srov. Díl II. PETL.

⁶⁷ Zde se jedná o rozdílné varianty překladu nadpisu Dílu III. PETL „Bases of Liability“. Osobně se přitom domnívám, že termín „základy“ je v překladu přesnější a výstižnější pro zachycení podstaty věci.

⁶⁸ V souhrnu se pak nejedná o nic jiného než o soubor předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu.

⁶⁹ A to v čl. 4:101 PETL, jež je nadepsán „Zavinění“ a reflektuje, jak nedbalostní, tak úmyslné zavinění.

⁷⁰ K tomu např. Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 49 a související.

⁷¹ Obdobě též Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 149, kdy autoři považují rozpor s povinností péče za rozpor s právem.

⁷² Toto je velmi významné a reflektuje mimo jiné to, že nelze stejnou úroveň očekávání spravedlivě požadovat od přirozeně méně zkušených osob. To je důležité např. v případě způsobení škody na zdraví ve zdravotnictví, kdy je obecně přijímáno jako spravedlivé, že požadovaná úroveň chování začínajících lékařů, kteří by měli pracovat ještě pod dohledem zkušenějších kolegů je jiná, než u zkušených specialistů v daném oboru. U méně zkušených

prevenčních metod. V této souvislosti se pak často hovoří o zachování standardu péče. Bližší vymezení obsahu pojmu standardu péče nejen v podmínkách konkrétního případu je pak přirozeně úkolem, zejména soudní praxe. To plyne dle mého názoru mimo jiné i z ust. čl. 4:102 odst. 3 PETL, které ukládá, aby byly v rámci definování standardu péče vzaty v úvahu právními normami stanovené příkazy a zákazy, pokud stanovují úroveň chování⁷³, což lze očekávat od většiny právních norem. V našem právním prostředí by bylo možno prvky povinnosti dodržování standardu péče vysledovat mimo jiné v obecné prevenční povinnosti⁷⁴ a zásady *neminem ledere*, a to již v poměrech občanského zákoníku 1964⁷⁵.

Jednotlivé předpoklady odpovědnosti za škodu však nejsou zcela neprostupné a lze mít za to, že se v určité míře prolínají. Např. výše zmíněný standard péče balancuje mezi předpokladem porušení právní povinnosti a příčinné souvislosti, a to zejména s ohledem na omezení přičitatelnosti v návaznosti na teorii adekvátnosti, jak o ní bude pojednáno níže. I přesto však lze shrnout, že předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu jsou dle PETL následující:

- a. porušení standardu péče, resp. právně relevantní škodní událost,
- b. vznik újmy,
- c. příčinná souvislost mezi body a. a b.,
- d. zavinění.

Výše uvedené schéma samozřejmě 100 % platí pro odpovědnost subjektivní. V případě objektivní odpovědnosti není zavinění rozhodující, a to přirozeně mimo jiné proto, že jde o situace, kdy by nebylo možno zavinění prokázat, resp. škůdce odpovědný na principu subjektivním by se, a to zpravidla bez větších problémů, vyvinil.

odborníků, nebo obecných praktiků je pak zejména nutno vyžadovat, aby byli schopni indikovat případy, které je nutno konzultovat s dalšími odborníky apod.

⁷³ Srov. čl. 4:102 odst. 3 PETL.

⁷⁴ Srov. např. ust. § 415 obč. zák., nebo ust. § 2900 o. z. Obdobně též NS např. ve věci sp. zn. 25 Cdo 1063/2017.

⁷⁵ Švestka k tomu uvádí, že: „Vzhledem k existenci podpůrně ... působící obecné ... normy § 415 je třeba soudit, že protiprávním je každý úkon, resp. každá činnost, při které si dotyčné ... osoby nepočínaly natolik bedlivě a pozorně, kterou (Sic!) lze po nich rozumně požadovat, aby ke škodě na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí nedošlo.“ In.: Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 427.

2.7. Blíže o objektivní odpovědnosti

Osobně mám za to, že subjektivní odpovědnost by měla být základem občanskoprávní odpovědnosti za škodu. Objektivní odpovědnost, která má nepochybně důležitý význam ve vybraných specifických situacích, by pak měla mít podpůrný charakter a sloužit tam, kde nelze po subjektech občanskoprávních vztahů spravedlivě požadovat, aby nesly rizika nebezpečné, často i podnikatelské, činnosti třetí osoby. V tomto směru však nepanuje jednota náhledu ani mezi právními řády jednotlivých členských států, ani mezi odborníky v rámci čistě vnitrostátního pohledu. I přesto převládá pojetí výše zmíněné, kdy subjektivní odpovědnost tvoří základ odpovědnosti za škodu v občanském právu a objektivní odpovědnost tvoří výjimku z pravidla ve vybraných specifických situacích. Většinou je pak zaveden enumerativní princip skutkových podstat objektivní odpovědnosti, které musí vycházet přímo ze zákona⁷⁶.

Jak bylo naznačeno výše, narůstá význam objektivní odpovědnosti spolu s industrializací společnosti, jakož i vývojem vědy a techniky. Založení odpovědnosti na objektivním principu je tak spojováno se vznikem škody způsobené určitými rizikovými činnostmi. Tyto jsou pak přesně vymezeny v zákonech v rámci skutkových podstat zvláštních deliktů. Zejména v právních řádech států kontinentální Evropy jde typicky o oblast silniční dopravy, drážní dopravy, důlní činnosti a další rizikové činnosti, u nichž nelze spravedlivě požadovat, aby riziko spojené s jejich provozováním bylo přenášeno na poškozené⁷⁷. Někteří autoři pak vidí v zavedení objektivní odpovědnosti vyrovnání se se zachováním potřebné míry svobody a autonomie vůle při zachování ochrany ostatních subjektů občanskoprávních vztahů. Bylo by možné hovořit i o jakémsi vyvažování mezi principem svobody a principem ochrany⁷⁸.

Spojování objektivní odpovědnosti s porušením právní povinnosti v jiných případech, zejména pokud jde o porušení smlouvy v čistě občanskoprávních vztazích nepodnikatelského charakteru⁷⁹, v nichž se nelze setkat s prvkem zvláštního nebezpečného rizika, považují za

⁷⁶ Srov. např. ust. § 2895 o. z., jímž český zákonodárce tento princip zakotvuje a v podstatě zakazuje rozšiřování odpovědnosti na objektivním principu mimo zákonem stanovené případy, např. formou analogie. Tomu odpovídá ku příkladu stanovisko německé praxe. V rakouském právu je naopak analogické rozšíření na obdobné případy dle míry rizika přípustné. Obdobně připouští analogii čl. 5:102 odst. 2 PETL. Jen ve velmi omezeném rozsahu je objektivní odpovědnost připuštěna v anglickém common law, kde např. i za škodu způsobenou při provozu dopravního prostředku odpovídá škůdce na principu zavinění. V německém BGB se setkáme s jedinou delikttní skutkovou podstatou založenou na objektivním principu, kdy jde o škodu způsobenou zvířetem. Mnoho případů objektivní odpovědnosti však nalezneme ve zvláštních zákonech.

⁷⁷ O tom pojednává mimo jiné i Švestka ve svém díle *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 83 a násl.

⁷⁸ K tomu např. Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikttní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 25.

⁷⁹ Jedná se např. o koncepci zavedenou občanským zákoníkem, konkrétně ust. jeho § 2913, o které bude podrobně pojednáno dále.

poněkud nešťastné a do určité míry nepřiměřené. Tomuto názoru v podstatě odpovídá ust. čl. 5:102 PETL, které stanoví, že: „ (1) Národní právo může stanovit další případy odpovědnosti bez zavinění pro nebezpečné činnosti, i když činnost není abnormálně nebezpečná. (2) Dokud není národním právem stanoveno něco jiného, mohou dodatečné případy odpovědnosti bez zavinění vyplývat z analogie jiných zdrojů srovnatelného nebezpečí.“ Z toho je zjevné, že dle PETL by měla být objektivní odpovědnost spojována právě toliko se skutkovými situacemi, v nichž se vyskytuje neobvyklé nebezpečí škody⁸⁰. Toto nebezpečí bývá charakterizováno buď pravděpodobností vzniku škody, nebo jejím potenciálně velkým rozsahem⁸¹. Jsem si samozřejmě vědom toho, že PETL shrnují toliko principy deliktního práva a nedotýkají se kategorie závazkové odpovědnosti. I přesto mám za to, že i předmětná ustanovení svědčí o tom, že objektivní odpovědnost je obecně spojována zpravidla jen s nebezpečnou činností. V tomto směru by nebylo důvodu pro rozlišení závazkové a mimozávazkové odpovědnosti a PETL, stejně jako doktrína a soudní praxe by mohly vystačit s limitací v podobě požadavku zákonného vymezení skutkové podstaty, resp. zákonného základu odpovědnosti, nikoli skutkové podstaty spojené s potenciálně nebezpečnou činností, event. v některých případech s analogií vázanou na činnost s obdobně nebezpečným rizikem.

V rámci pojednání o objektivní odpovědnosti se lze v literatuře setkat s členěním na model tzv. úzké objektivní odpovědnosti. V případech, resp. v rámci skutkových podstat, které jsou podřaditelné pod tuto kategorii, jde o ustanovení, jejichž základem je konkrétně „úzce“ definovaný pojem rizika, např. rizika z dopravy, chovu zvířat, energetiky apod. V rámci dovození příčinné souvislosti pak není zpravidla nutno řešit adekvátnost, protože příslušná právní norma chrání před konkrétním rizikem a je možno vyjít z principu ochranného účelu normy⁸². Opakem úzké objektivní odpovědnosti je rozšířená objektivní odpovědnost, s níž se setkáváme až v poslední době, a která se vyznačuje tím, že konkrétní riziko nevymezuje a soustředí se jen na spojení určité činnosti a vzniklé škody na principu příčinné souvislosti. V tomto případě se rozsah odpovědnosti nekryje s konkrétním rizikem. Ku příkladu jde o odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, případně v českém právním řádu o škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti, která je specifíkem stávající české právní úpravy odpovědnosti za škodu.

⁸⁰ K tomu srov. též čl. 5:101 PETL.

⁸¹ Zavedení objektivní odpovědnosti se jeví spravedlivé, jak v případě velké pravděpodobnosti vzniku menší škody, tak v případě malé pravděpodobnosti vzniku škody velkého rozsahu. Srov. např. čl. 5:101 odst. 3 PETL.

⁸² K tomu blíže dále v kapitole zabývající se příčinnou souvislostí.

Jako druh objektivní odpovědnosti je někdy označována odpovědnost tzv. „externího“ povinného. V tomto případě je osoba odpovědná poškozenému odlišná od skutečného škůdce. Osoba povinná k náhradě odpovídá objektivně s tím, že škůdce odpovídá právě osobě povinné k poskytnutí náhrady poškozenému, a to na principu zavinění, tj. subjektivní odpovědnosti. Pravidelně se jedná např. o odpovědnost zaměstnavatele vůči třetím osobám a související odpovědnost zaměstnance za škody způsobené zaměstnavateli⁸³. To však neznamená, že samotná odpovědnost za třetího byla svou povahou odpovědností objektivní. Odpovědná osoba sice ve vybraných případech odpovídá poškozenému za škodu způsobenou při její činnosti třetími osobami na objektivním principu; to však plyne z podstaty činnosti, při které mohou vznikat škody, za které se odpovídá na principu odpovědnosti objektivní. Samotná odpovědnost za třetího pak není ve své podstatě odpovědností objektivní, ale jedná se o samostatný druh odpovědnosti, který se liší od objektivní odpovědnosti mimo jiné důvodem přičítání. Škoda je, jak uvedeno shora, v případě objektivní odpovědnosti přičítána provozovateli nebezpečné činnosti, kdy nemusí jít ani o jednání, nebo protiprávní jednání⁸⁴. V případě odpovědnosti za třetí je podstatou přičítání jedné osoby, např. nezletilé, osobě druhé. Mohou tak existovat i případy, kdy odpovědná osoba odpovídá na principu subjektivním právě za zaviněné protiprávní jednání primárního škůdce, který však není z různých důvodů odpovědný. Dovodit z povinnosti péče lze pak i povinnost náležitosti dohledu nad svěřenými osobami.

V moderním německém právu lze dokonce vysledovat situace, kdy je pro zjednodušení na základě právní domněnky presumována příčinná souvislost, či spíše její konkretizace. Jedná se např. o nakládání s geneticky modifikovanými organismy, kdy je pro případ způsobení škody v důsledku použití geneticky modifikovaného organismu, má za to, že škoda byla způsobena právě genetickou modifikací, resp. geneticky modifikovanými vlastnostmi organismu. Mohli bychom tudíž říci, že se jedná o vyvratitelnou domněnku příčiny škody v genetické modifikaci. Tyto případy jsou v teorii označovány jako kauzálně presumovaná odpovědnost⁸⁵.

Pokud jde o dělení odpovědnosti objektivní na odpovědnost s možností liberace a absolutní objektivní odpovědnost, pak o této kategorizaci bylo dostatečně pojednáno výše. Na tomto místě se snad jen sluší doplnit, že právě na možnosti a rozsahu uplatnění liberačních důvodů je založena míra přísnosti objektivní odpovědnosti. Ve většině případů se jedná, jak bylo výše naznačeno o případy charakteru vyšší moci. V některých právních úpravách se však

⁸³ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 65.

⁸⁴ Výjimkou je např. švýcarské právo, které jako předpoklad pro vznik objektivní odpovědnosti vyžaduje protiprávnost.

⁸⁵ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 65.

můžeme setkat se širším pojetím více, či méně konkrétně definovaných liberačních důvodů, které jsou charakterizovány tím, že jde o zásahy, např. i třetí osoby, které nebylo možno odvrátit ani s vynaložením maximálního úsilí, které by bylo možno očekávat. Někdy se dokonce setkáváme se situacemi, kdy je rozsah exoneračních důvodů stanoven tak široce, že to vzbuzuje pochybnost o tom, zda jde ještě o objektivní odpovědnost, nebo zvláštní případ subjektivní odpovědnosti⁸⁶. Zejména s akcentem na českou právní úpravu bude tato otázka blíže analyzována v dalších kapitolách.

⁸⁶ Zejména v situacích, kdy lze vyžadované maximální úsilí snadno zaměnit za v konkrétním případě vyžadovaný zvláštní standard péče.

3.část. Porušení právní povinnosti a relevantní škodní událost

3.1. Výchozí úvahy

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, jimiž se budu v této kapitole zabývat jako prvními z výčtu shora uvedených, tvoří v jistém směru jakýsi základ odpovědnosti v podobě právní události, od které se za splnění dalších předpokladů odpovědnost odvíjí. Jak plyne z výše naznačených schémat nutných předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, stojí porušení právní povinnosti a relevantní škodní událost variantně vedle sebe a tvoří základní stavební kámen odpovědnosti podle toho, zda jde v konkrétním případě o odpovědnost na principu subjektivní, nebo objektivní odpovědnosti. Přitom je nutno poznamenat, že některé právní úpravy vyžadují i pro vznik odpovědnosti na objektivním principu protiprávní jednání, resp. protiprávnost jako jeden z předpokladů vzniku odpovědnosti. Tak je tomu, jak bylo výše uvedeno, např. ve švýcarském deliktním právu. Typická je přitom situace, kdy některé právní řády, český nevyjímaje, vyžadují protiprávní jednání jako předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu v některých případech objektivní odpovědnosti, a to zejména pokud se týká prosté objektivní odpovědnosti s možností liberace⁸⁷. V návaznosti na rozsah a formulaci exoneračních důvodů pak dochází mnohdy k prolínání subjektivní a objektivní odpovědnosti, zejména v případech, kdy je relevantní právní povinnost dovozována z požadavku určité míry péče.

Jak bylo naznačeno v předchozím odstavci a blíže odůvodněno výše, mám za to, že i nový náhled na porušení právní povinnosti v podobě požadavku na zachování standardu náležité péče, lze považovat za požadavek chování v souladu s právem. To je důvodem, proč porušení povinnosti péče osobně řadím pod porušení právní povinnosti, ač o něm dále bude systematicky pojednáno zvlášť. Obdobně je tomu i v případě jednání v rozporu s dobrými mravy⁸⁸.

⁸⁷ Tak je tomu např. v případě odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti dle ust. § 2913 o. z. Obdobná právní úprava pak stále platí ve vztazích mezi podnikateli na Slovensku v podobě ust. § 373 zákona č. 513/1991 Zb., obchodního zákoníka, které do dnešních dnů obsahuje prakticky totožnou právní úpravu, jak byla obsažena v ust. téhož § obchodního zákoníku ve znění účinném do 31. 12. 2013.

⁸⁸ To je mimo jiné důvodem, proč nejsou tyto dvě kategorie zvlášť uvedeny v názvu této kapitoly.

3.2. Porušení právní povinnosti

3.2.1. Obecné úvahy

V mnohých právních řádech je předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu založené na subjektivním principu stále porušení právní povinnosti, a to jak pokud jde o porušení smluvní či závazkové povinnosti, tak pokud jde o delikt ní právo.

K porušení právní povinnosti pak dochází protiprávním jednáním, dřívější českou terminologií protiprávním úkonem. Z toho mimo jiné vyplývá, že protiprávní jednání je tvořeno dvěma složkami, a to jednáním a protiprávností.

Protiprávnost přitom vždy spočívá v rozporu jednání s objektivním právem, tedy s povinností stanovenou právní normou, či zakládající se na právní normě⁸⁹. Rozpor jednání s oprávněním konkrétní osoby, subjektivním právem, není rozhodující, pokud jde o pouhou protiprávnost. Rozpor se subjektivním právem⁹⁰ je některými autory vnímán jako otázka újmy, tedy dalšího, resp. odlišného předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu⁹¹. S tímto názorem lze nepochybně souhlasit. Zásah rušebního činu do subjektivního práva tak lze v tomto směru považovat za předpoklad odpovědnosti za újmu, neboť právě zásahem do subjektivního práva je způsobena újma. Lze si však představit protiprávní jednání, které je v rozporu s objektivním právem, ale nebylo jím zasaženo do subjektivního práva. Takové protiprávní jednání nebude mít zpravidla za následek vznik odpovědnosti za škodu, neboť nebudou naplněny všechny předpoklady jejího vzniku, např. vznik škody. Opačný názor, o jehož správnosti pochybují, uvádí Knappová, když dochází k závěru, že „teze, že porušení právní povinnosti je vždy zároveň též porušením subjektivního práva ... platí v občanském právu“⁹². Určitý názor na pomezí výše uvedených zastávají Tichý a Hrádek, když uvádí, že protiprávní „je i porušení subjektivního práva např. zásahem do práva vlastnického“⁹³. Z toho lze dovodit, že podle těchto autorů může jít v rámci kategorie protiprávnosti v některých případech k porušení, jak objektivního, tak subjektivního práva ve smyslu konkrétního oprávnění. Osobně se přikláním

⁸⁹ Srov. blíže kapitoly 2.4. a 2.6. této práce, pokud jde o porušení dobrých mravů a standardu péče.

⁹⁰ V obecně přijímaném smyslu tohoto pojmu, tedy do „oprávnění“, práva konkrétní osoby na něco, nebo k něčemu. Srov. např. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 115. Nebo Knapp, V.: *Teorie práva*. 1. vydání. Praha, C.H.Beck, 1995, s. 50. Či Dvořák a Švestka In: Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol.: *Občanské právo hmotné*. Svazek 1. Díl první: *Obecná část*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 29.

⁹¹ Srov. např. Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 65.

⁹² Knappová, M.: *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 198.

⁹³ Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 149.

spíše ke Švestkovu názoru uvedenému shora, když mám za to, že rozpor jednání s právem subjektivním je spíše otázkou újmy. I zásahem do vlastnického práva pak dochází k rozporu s objektivním právem v podobě porušení příslušné právní povinnosti, např. v podobě povinnosti nikomu neškodit, případně něco strpět.

Co se týká samotné povinnosti, nemusí jít vždy o povinnost občanskoprávní. Může jít i o povinnost stanovenou předpisy veřejného práva, např. předpisy o silničním provozu, nebo předpisy trestního práva. V občanském právu je navíc přípustná analogie. Stejně tak není v obecné rovině chápání tohoto předpokladu rozhodující, zda jde o povinnost plynoucí z právního přepisu, nebo závazkového vztahu. Z opačného úhlu pohledu pak není samozřejmě vyloučeno, aby totéž protiprávní jednání, porušení právní povinnosti, bylo předpokladem pro vznik různých druhů odpovědnosti, a to z pohledu právní i mimoprávní odpovědnosti, druhů právní odpovědnosti, zejména ve variantě odpovědnosti trestněprávní, či správně právní, jakož i jednotlivých druhů občanskoprávní odpovědnosti, např. pokud jde o souběh odpovědnosti za škodu a za prodlení apod.

Právní teorie se přitom shoduje na tom, že protiprávní jednání může být pak jen výsledkem lidského úkonu, lidského chování⁹⁴, i když je toto někdy následně nazíráno z různých pohledů, jak bude dále rozvedeno. Jako příklad se přitom uvádí, že chování zvířete, které způsobí škodu, není samo o sobě protiprávní. Pokud jde o samotnou protiprávnost lze mít za to, že protiprávní může být i určitá událost, a to zejména v případech objektivní odpovědnosti. Tomuto chápání odpovídá vymezení některých skutkových podstat v českém právu, jakož i obecné vnímání předpokladů objektivní odpovědnosti ve švýcarském právu.

Zároveň je v podstatě jednoznačné, že jednání může být buď protiprávní, nebo právně konformní. Závažnost protiprávního jednání není relevantní pro samotnou kategorii protiprávnosti, ale může mít význam v oblasti hledání kauzálního nexu. O tom bude podrobněji pojednáno dále.

Zavinění, případně jeho forma není v rámci posouzení protiprávnosti jednání rozhodující. Protiprávně se mohl chovat i ten, kdo nejednal zaviněně, nebo škůdce, který sice jednal zaviněně, ale zavinění nedosahovalo požadované intenzity. To, že někdo jednal protiprávně, pak ještě neznamená, že je odpovědný za následky takového jednání, neboť pro vznik odpovědnosti jsou vyžadovány i další předpoklady. Zavinění je pak zvláštním předpokladem vzniku odpovědnosti, který není vyžadován ve všech případech, jak bylo podrobně rozebráno v rámci předchozího obecného výkladu. Zavinění tedy není podmínkou

⁹⁴ Shodně Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 83. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 65.

protiprávnosti, jak se v minulosti domnívali někteří autoři. Podmínkou naplnění předpokladu protiprávnosti však je, aby šlo o jednání ovladatelné, jímž je pouze jednání osoby, která si je vědoma toho, co činí, a je schopna své jednání ovládat. Teorie i praxe se pak shoduje v tom, že protiprávní nejsou jednání osob, které své jednání neovládají, nebo nejsou schopny tvorby vůle. Jedná se např. o reflexivní pohyby, pohyby ve spánku, hypnóze.

Samotná deliktní způsobilost osoby však není pro naplnění kritéria protiprávnosti rozhodující, neboť deliktní způsobilost, resp. způsobilost k protiprávnímu jednání obecně je otázkou způsobilosti k zavinění a bude tak o ní pojednáno v příslušné kapitole týkající se zavinění. Hraniční jsou situace, kdy pro nedostatek věku osoby, nebo velmi těžkou duševní poruchu není jasné ani to, zda jde vůbec o jednání jako projev vůle. Lze totiž mít za to, že jednání osob velmi nízkého věku⁹⁵, nebo osob stížených velmi těžkou duševní poruchou, nelze považovat ani za projev vůle⁹⁶. Je-li tedy těmito osobami způsobena škoda, nejde o škodu v důsledku jednání; tím méně jednání protiprávního. Pokud je ovšem schopnost projevit vůli alespoň minimálně rozvinuta, je již volní složka součástí zavinění. Opačného názoru je, pokud jde o tento dílčí problém, Krčmář, který považuje za nevolní jednání mimo jiné jednání osob nedospělých (mladších 14 let)⁹⁷. Toto pojetí mám ovšem za překonané.

Protiprávnost je vždy objektivní stav s tím, že zavinění je subjektivní vztah rušitele k výsledku, tedy právně k tomuto objektivně protiprávnímu rušebnímu činu⁹⁸. Dle Tichého a Hrádka⁹⁹ ovšem existuje mnoho autorů, kteří tvrdí, že existuje i subjektivní protiprávnost, např. Deutsch¹⁰⁰. Tato kategorie spočívá v tom, že v určitých případech je vyžadován právní normou určitý vztah škůdce k jednání, nebo jeho následku proto, aby byl naplněn předpoklad vzniku odpovědnosti. Jako příklad uvádí, že jde i o případ skutkové podstaty deliktu dle ust. § 2909 občanského zákoníku, tedy úmyslného jednání proti dobrým mravům. Osobně se ovšem domnívám, že pro zavedení takové kategorie, tedy subjektivní protiprávnosti není důvod a přikláním se k zmíněnému názoru Lubyho, Knappové a Švestky, jež rozlišuje mezi objektivní kategorií protiprávnosti a subjektivní kategorií zavinění. Pokud jde o samotnou skutkovou podstatu deliktu dle ust. § 2909 občanského zákoníku, pak specifikum je v tom, že pro vznik

⁹⁵ Dle mého názoru cca do 1 roku věku v návaznosti na rozumovou vyspělost konkrétní osoby.

⁹⁶ K tomu shodně Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 83. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 70.

⁹⁷ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 328.

⁹⁸ K tomu shodně např. Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlax Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968), s. 196. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 68. Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 306 a násl. Též NS např. ve věci sp. zn. 25 Cdo 2382/2010, nebo sp. zn. 32 Cdo 871/2018.

⁹⁹ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 152.

¹⁰⁰ K tomu např. Deutsch, E.: Allgemeines Haftungsrecht. 2. vyd. Köln, 1996.

odpovědnosti za škodu je v rámci subjektivního předpokladu v podobě zavinění vyžadován úmysl. Nedbalostní jednání proti dobrým mravům, pak nemá za následek vznik odpovědnosti, ne proto, že nejde o protiprávní jednání, ale proto, že chybí vyžadovaná forma zavinění¹⁰¹.

3.2.2. Konání a opomenutí

Protiprávní jednání může spočívat v konání (jednáním komisivním) i opomenutí (jednáním omisivním), neboť i opomenutí je projevem vůle. Pokud s projevem vůle právo spojuje právní následky, zejména vznik práv a povinností, jde o právní jednání. Optikou řešené problematiky pak protiprávního jednání. Aby bylo jednání spočívající v opomenutí předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu, musí jít jaksi o kvalifikované opomenutí v podobě opomenutí takového jednání, k němuž je škůdce povinen, a to buď na základě zákona, smlouvy, nebo jiného právního důvodu. Může jít, např. o povinnost dohledu rodičů, povinnost poskytnout potřebnou pomoc apod. Povinnost konat přitom samozřejmě nemusí být stanovena jen předpisy práva občanského. Teorie není zcela jednotná ani v jasném definování toho, zda musí být pro kvalifikované opomenutí povinnost konat stanovena právními předpisy. Švestka zastává názor, že tato povinnost „může pro škůdce, resp. přesněji pro odpovědný subjekt vyplývat z právních předpisů (zákona či jiných právních norem), z úředního aktu, ze smlouvy či jiných okolností vyplývajících z pravidel socialistického soužití“¹⁰². Tichý a Hrádek dochází v podstatě ke shodnému závěru, když uvádí, že „postačuje existence obecné právní nebo etické povinnosti k odvrácení nebezpečného následku.“¹⁰³ Osobně mám za to, že pouhá etická, či morální povinnost není sama o sobě dostačující¹⁰⁴, ale musí jít o povinnost právně relevantní, tedy takovou etickou, či morální povinnost, s níž právo spojuje odpovědnostní následky. Může jít např. o právem definovanou kategorii dobrých mravů, povinnosti péče spočívající v konání, nebo různé druhy prevenční povinnosti, které budou mnohdy samozřejmě obsahovat pravidla

¹⁰¹ Jistou paralelu lze dle mého názoru nalézt u úmyslných trestných činů, tedy veřejnoprávních deliktů. Lze mít totiž za to, že i nedbalostní přisvojení si cizí věci je protiprávní, avšak nemá za následek vznik trestní odpovědnosti za trestný čin krádeže, neboť nejsou naplněny ostatní znaky skutkové podstaty trestného činu, zejména pokud jde o subjektivní stránku, kdy je vyžadováno zavinění úmyslné. Jako příklad by mohla sloužit situace, kdy si zamýšlený profesor matematiky splete kola před obchodem a místo na svém odjede od obchodu na kole cizím. Mám za to, že matematik v tomto případě jednoznačně jedná protiprávně, ale úmyslné zavinění lze jednoznačně vyloučit. Pokud však cestou na kole havaruje, nebo je jinak poškozen, lze uvažovat o vzniku občanskoprávní odpovědnosti za škodu na základě nedbalostního protiprávního jednání (případně ve formě porušení standardu péče), jehož následkem vznikla škoda. Pokud by k poškození kola nedošlo a toto bude vráceno vlastníkov, nedejde ke vzniku žádné odpovědnosti, neboť bude absentovat naplnění dalších předpokladů vzniku odpovědnosti, zejména pokud jde o vznik újmy.

¹⁰² Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 71.

¹⁰³ Tichý, L., Hrádek, J.: *Deliktivní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 84 a násl.

¹⁰⁴ Např. Švestka se o ní výslovně nezmiňuje a lze tedy mít za to, že s ní pravděpodobně nepočítá.

čerpající z morálky, či etiky¹⁰⁵. V občanském zákoníku se kupříkladu setkáváme i s kategorií zvyklostí soukromého života¹⁰⁶. Z tohoto úhlu pohledu mám za to, že jde vždy o právní povinnosti. Neboť pokud má být jakákoli povinnost základem pro vznik právní odpovědnosti, musí jít v konečném důsledku o povinnost právní. Je přitom více méně lhostejné, zda původně plyne z konkrétní právní normy, právního předpisu čerpajícího z jiného systému pravidel chování, rozhodnutí soudu¹⁰⁷, stavovského předpisu, nebo ze smlouvy, či jiného právního jednání. Mám dokonce za to, že může jít i o povinnost plynoucí z vnitřního předpisu vydaného subjektem soukromého práva, avšak i v tomto případě musí být vnitřní předpis relevantní dle právních předpisů¹⁰⁸, a tedy povinnosti z něj plynoucí jsou povinnostmi právními. Naproti tom jsem toho názoru, že povinnost čistě morální, může založit toliko povinnost morální, nikoli právní. Podobné závěry jsem ostatně zaujal, i pokud jde o samotný rozpor jednání ve formě konání v rozporu s dobrými mravy, či v rozporu s povinností péče¹⁰⁹.

Pokud jde o samotný vztah konání a opomenutí, lze shrnout, že nahlíženo jaksi z opačné strany je protiprávní jednání škůdce spočívající v konání zpravidla porušením povinnosti nekonat v širším smyslu, tedy povinnosti něčeho se zdržet (*omitere*), nebo něco strpět (*pati*). V případě opomenutí jde o porušení povinnosti plnit, tedy něco dát (*dare*), nebo konat (*facere*).

3.2.3. Vybrané kategorizace protiprávního jednání

Jak bylo podrobně rozebráno výše lze protiprávní jednání dělit na protiprávní jednání porušující povinnosti závazkové a mimozávazkové. Z tohoto kritéria pak vychází dělení odpovědnosti na závazkovou a deliktní. Právě z tohoto dělení lze vyvodit, že protiprávnost může vzniknout porušením povinnosti plynoucí ze závazku, či právního předpisu; v obou

¹⁰⁵ I když v obecné prevenční povinnosti zpravidla aktivní povinnost zakročit k odvrácení škody hrozící třetímu nebývá (např. s výjimkami situací, kdy povinná osoba vyvolala nebezpečný stav, nebo má nad ním kontrolu), nelze dle mého soudu v konkrétních situacích povinnost konání v rámci obecné prevence zcela vyloučit. Příkladem by mohla být situace, kdy malé dítě vběhne do silnice a je byt' na krátko mimo dosah rodičů. V této situaci mám za to, že každý, kdo je toho schopen by měl aktivně zasáhnout a dítě ze silnice odnést, jinak může být odpověden za škodu. Tento názor však není jednoznačný a např. Tichý a Hrádek uvádějí, že „neexistuje evropský právní řád ukládající obecnou povinnost zabránit poškozování prostřednictvím konání.“ K tomu viz. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 156. Mám ovšem za to, že toto stanovisko neplatí bezvýjimečně. O tom dle mého soudu svědčí i ustanovení čl. 4:103 PETL, které mimo jiné stanoví, že „povinnost jednat za účelem ochrany ostatních před škodou může existovat, pokud závažnost újmy na straně jedné a jednoduché odvrácení škody (pozn. v uvažovaném příkladu - bezproblémové odvedení dítěte ze silnice, než se přiblíží vozidlo) na druhé straně vybízí k takové povinnosti“.

¹⁰⁶ Srov. např. ust. §§ 2900 a 2901 o. z.

¹⁰⁷ To by mělo mít obecně právní oporu a představovat akt aplikace práva.

¹⁰⁸ Mohlo by jít např. o vnitřní předpisy zaměstnavatele ukládající v mezích právních předpisů povinnosti zaměstnancům, nebo o stanovy právnické osoby ukládající povinnosti jejím členům.

¹⁰⁹ Viz. blíže kapitoly 2.4. a 2.6. této práce.

případech pak jde o případy porušení právní povinnosti. Výše jsem zaujal a odůvodnil názor, který zařazuje i porušení dobrých mravů a povinnosti péče pod porušení právních povinností. V této kapitole je však nutno podrobněji rozebrat, že jde o specifické kategorie právních povinností a přiblížit jejich obsah s přihlédnutím k tomu, že u každé z kategorií je konstrukce vzniku odpovědnosti mírně odlišná, zejména pokud jde o způsob definování právně konformní míry chování a řekněme jakýsi vztah jednající osoby ke stanovené úrovni chování. Zde mám na mysli zejména skutečnost, že povinnost, která je stanovena přímo ustanovením právního předpisu, je zpravidla definována konkrétněji a požadovaná míra chování je tak pro adresáta právní normy lépe seznatelná. V případě, že právní předpis pracuje s abstraktnějšími kategoriemi jako jsou dobré mravy, nebo požadovaná úroveň péče, např. v podobě péče řádného hospodáře, povinnosti učinit vše, co lze spravedlivě požadovat apod., může být požadovaná úroveň chování pro právní subjekty v konkrétním případě obtížněji rozpoznatelná. To může dle mého názoru vést k nižší míře právní jistoty. V případě jednání v souladu s dobrými mravy by to neměl být s ohledem na jejich všeobecné chápání, a to nejen v českém právu, zásadní problém, neboť by mělo zcela obecně pojato (bez akcentu konkrétní právní úpravy, nebo názoru soudní praxe¹¹⁰) jít o všeobecně přijímaná a uznávaná pravidla vnímaná většinou částí společnosti jako základní pravidla slušnosti a společenského chování. Každý by tak měl v zásadě již v návaznosti na rodinnou výchovu tato pravidla znát. Větší problém bude ve složitějších případech, kdy je vyžadován určitý standard péče vymezený jako potřeba učinit vše, co lze spravedlivě požadovat, vyvinout maximální úsilí apod. Definování konkrétní úrovně chování, které je ponecháno právní praxi, zejména soudní, bude pak velmi složité zvláště ve specifických oborech lidské činnosti, jako je lékařství, energetika apod. I když rozdíly oproti definování konkrétních pravidel přímo zákonem nemusí být velké zejména za situace, kdy by zákon sám definoval pravidla neurčitě, nebo nepředvídatelně, či extrémně složitě, což se bohužel děje poměrně často¹¹¹.

Právní teorie i praxe s ohledem na přístupy jednotlivých právních systémů, resp. právních řádů rozlišuje protiprávnost v jednání a protiprávnost v následku. To je typické zejména pro německy mluvící země, kdy protiprávnost v jednání je označována jako

¹¹⁰ Některé právní řády totiž pracují, jak s pojmem dobrých mravů, tak s kategorií veřejného pořádku, jako je tomu v české právní úpravě, ale jiné „znají“ toliko dobré mravy, nebo veřejný pořádek s tím, že vnímání obsahu jednotlivých kategorií se taktéž liší.

¹¹¹ Pro adresáty právních pravidel to není samozřejmě nikterak pozitivní, když právní předpisy by měly co nejvíce reflektovat to, co je společností vnímáno jako správné. Adresáti právních pravidel by se tak snadno mohli chovat v souladu s právem, aniž by jej museli blíže studovat. To samozřejmě platí zejména pro základní pravidla chování, která obvykle plynou z právních principů, např. ze zásady *neminem ledere* apod. Nicméně mám za to, že i v pokročilejší problematice by větší jednotnost a předvídatelnost prospěla, např. v právní úpravě dědění, odpovědnosti za vady apod.

Verhaltensunrecht a protiprávnost následku jako *Erfolgsunrecht*. Českému právu bylo doposud vlastní posuzovat protiprávnost toliko z pohledu protiprávnosti jednání, a to bez ohledu na to, do jakého práva bylo zasaženo¹¹². K tomuto přístupu tenduje i rakouská doktrína. V německém právu je však v případě přímého zásahu do absolutních práv (zejména aktivního a úmyslného) kladen důraz na protiprávnost samotného následku, tedy na teorii *Erfolgsunrechtlehre*, kdy se vychází z toho, že již takovýto zásah do absolutního práva je sám o sobě protiprávní bez ohledu na povahu konání škůdce. Je pak otázkou, zda nedojde v rámci české právní praxe k přehodnocení zmíněného dominujícího přístupu s ohledem na skutečnost, že stávající právní úprava deliktního práva se ve svém základu inspiruje právní úpravou německou. Jde zejména o skutkovou podstatu ust. § 2910 věta první, která stanoví, že: „Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil.“ Z užití slova „zasáhne“ by bylo možno dovodit, že úmyslem zákonodárce bylo v určitých případech stavět protiprávnost v návaznosti na porušení zákonné povinnosti na protiprávnosti následku v podobě zásahu do absolutního práva. Příkladem může být situace, kdy škůdce úmyslně poškodí cizí věc a zasáhne do vlastnického práva poškozeného. Pokud bychom vycházeli z doktríny protiprávnosti následku, je zřejmé, že jednání škůdce porušující povinnost nezasahovat do vlastnického práva jiného plynoucí mimo jiné ze zásady *neminem ledere*, je stále důležité, ale protiprávnost je dovozena již z následku, aniž by bylo jednání dále zkoumáno, stačí, že k němu v požadované formě došlo. Nicméně toto pojetí by vycházelo z čistě německého chápání a pojetí doktríny protiprávnosti. Zda je nutné jej plně přenést v případě naznačených skutkových situací do českého práva, není jisté a názory české doktríny nejsou jednotné. Tomuto problému se tak budu věnovat podrobně dále v kapitole věnující se české právní úpravě.

3.2.4. Porušení právní povinnosti výslovně stanovené

Porušení povinnosti stanovené přímo právním předpisem, nebo smlouvou¹¹³ je základním a tradičním naplněním v této kapitole rozebíraného předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu. Může jít přitom o povinnost konkrétně stanovenou, a to jak bylo uvedeno, nejen předpisem občanského práva, např. povinnost očkování některých zvířat proti nemocem, povinnost sekat travní porosty a mnoho dalších. Nebo, a to velmi často o povinnost

¹¹² K tomu srov. mimo jiné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 972/2003, 25 Cdo 270/2001, či 25 Cdo 722/2005.

¹¹³ Či samozřejmě plynoucí z jiného závazkového vztahu než smluvního.

abstraktněji definovanou, např. v podobě prevenční povinnosti¹¹⁴. Obdobná je situace v případě závazkové povinnosti, kdy může jít o konkrétní povinnost něco dát, nebo konat, např. zhotovit dílo, předat předmět koupě apod., nebo o abstraktněji stanovenou povinnost strpět výkon práv odpovídající služebnosti.

V rozporu s objektivním právem jsou pak i jednání, která právní normu sice přímo neporušují, ale obcházejí, co do smyslu a účelu. Jde tedy o případy jednání *in fraudem legis*¹¹⁵.

3.2.5. *Jednání proti dobrým mravům*

Dobré mravy jsou neurčitou právní kategorií a právní normy, které se na ně odkazují, patří mezi právní normy s relativně neurčitou hypotézou. Je pak na soudní praxi, aby právní normu dotvořila svým výkladem a přispěla k definování konkrétních obecně závazných pravidel chování. Jak bylo výše opakovaně zmíněno a podrobně odůvodněno, mám za to, že i v případě skutkových podstat deliktů, které se zakládají na jednání, které se přičí dobrým mravům, je základním předpokladem pro vznik odpovědnosti porušení právní povinnosti, když porušení dobrých mravů, pokud má být relevantní pro vznik právní odpovědnosti, musí být porušením právní povinnosti chovat se v souladu s dobrými mravy. V této části výkladu o porušení právní povinnosti chovat se v souladu s dobrými mravy, se tedy blíže zaměříme již jen na otázku, jaký je vlastně obsah kategorie dobrých mravů v právním smyslu. Jsem totiž zároveň toho názoru, že pohledem zkoumané problematiky je nutno na dobré mravy nahlížet jako na kategorii právní, nikoli etickou, či morální; byť definování obsahu pojmu nepochybně z neprávních normativních systémů může vycházet a také vychází, neboť v případě dobrých mravů jde obecně a zjednodušeně řečeno o souhrn pravidel, která čerpají z morálních norem a pravidel společenského chování, tedy etiky, jimž je dán právní úpravou a na ní navazující rozhodovací praxí soudů právní význam.

Dle ustáleného názoru Ústavního soudu jsou dobré mravy, jak naznačeno shora, souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí

¹¹⁴ Jak byla upravena např. ust. § 415 obč. zák., nebo jak je nyní zakotvena v ust. § 2900 o. z.

¹¹⁵ K tomu shodně Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 424.

i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání stran právního vztahu¹¹⁶.

Obdobné vymezení dobrých mravů v judikatuře Nejvyššího soudu se pak mírně liší, když Nejvyšší soud zdůrazňuje, že by mělo jít o pravidla, která vynikají určitou stabilitou a neměnností v čase. Konkrétně Nejvyšší soud zastává názor, že: Dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních¹¹⁷. Výše uvedené není v rozporu s tím, že Nejvyšší soud zároveň nevnímá dobré mravy jako jakýsi petrifikovaný systém pravidel, ale jako měřítko hodnocení konkrétních situací¹¹⁸, a to i v poměrech právní úpravy obsažené v občanském zákoníku, když zároveň uvádí, že kategorii dobrých mravů si musí soud vždy v konkrétním případě nadefinovat sám z předem neomezeného spektra skutkových okolností. Tím dochází i k určitému omezení případné korekce vymezení v rámci soudního přezkumu¹¹⁹ za předpokladu, že je závěr náležitě odůvodněn a nedochází ke zjevným excesům. Ostatně již Sedláček uváděl, že ustanovení deliktního práva zakotvující skutkovou podstatu jednání proti dobrým mravům „dává soudci velkou moc, aby poškozenému přiznal náhradu, když pachatel jednal sice v mezích ostatních předpisů právních, ale proti dobrým mravům druhému úmyslně způsobil škodu“¹²⁰.

Nejde tedy o etické zásady konkrétní užší společenské skupiny, např. advokátního stavu apod., ale musí jít o pravidla obecně přijímaná větší částí společnosti¹²¹. S tímto lze nepochybně souhlasit obecně.

Proti pokusům o podrobnější definování dobrých mravů, které nalézáme v konstantní judikatuře Nejvyššího soudu i Ústavního soudu se staví část doktríny. Např. Eliáš považuje obdobné pokusy za „mnohomluvné a málo vypovídající“, přičemž jde o snahy o definování něčeho, co blíže definováno býti nemá¹²². Eliáš je toho názoru, že dobré mravy je lépe definovat jako „uplatnění pravidel slušnosti“, nebo tak, že dobré mravy reprezentují „pocit sounáležitosti

¹¹⁶ Srov. např. rozhodnutí ÚS sp. zn. II.ÚS 249/97.

¹¹⁷ K tomu např. rozhodnutí NS sp. zn. 2 Cdo 263/2001, nebo nedávné rozhodnutí sp. zn. 28 Cdo 3681/2018 .

¹¹⁸ K tomu např. poměrně nedávné rozhodnutí NS sp. zn. 33 Cdo 3682/2017.

¹¹⁹ K tomu např. rozhodnutí NS sp. zn. 28 Cdo 2990/2018, nebo sp. zn. 28 Cdo 1830/2018.

¹²⁰ Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 51.

¹²¹ Opačně Krčmář, který vychází z „názorů lidí, kteří náležejí témuž stavu nebo téže společenské třídě“. Srov.: Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 326. To však může být problematické, dojde-li ke střetu chování lidí z různých společenských skupin. Praktičtější a obecně spravedlivější by tedy dle mého názoru bylo a je vycházet z obecněji přijímaných idejí a základů, jak činí i Nejvyšší soud.

¹²² K tomu srov. Eliáš, K.: K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. In: Bulletin advokacie 9/2015, s. 17.

všech slušných lidí“¹²³. Osobně jsem přesvědčen, že je z pohledu uplatňování práva nutné poskytnout adresátům alespoň pokus o bližší definování dobrých mravů jako neurčitého právního pojmu, byť konkrétní vnímání jeho obsahu se s vývojem společnosti mění. Možná ještě vhodnější než pokusy o bližší definování pojmu by bylo řešení, kdy by judikatura poskytla určitý přehled kritérií, z nichž lze vycházet při poměřování konkrétního chování jako z pohledu institutu dobrých mravů právně konformního a vytvořila tak jakýsi „test dobrých mravů“ podobně jako Ústavní soud vytvořil „test ústavnosti“. Eliášem zmíněné definice, nebo spíše vymezení, jsou velmi obecné a dávají běžným lidem jen málo vodítek k tomu, z čeho je nutno vycházet, aby byla kategorie chápána, co nejjednodušeji.

3.2.6. Povinnost péče. Překonání rozporu mezi kategorií protiprávnosti a zavinění

3.2.6.1. Vymezení standardu péče

V moderním deliktním právu se pak setkáváme s požadavkem standardu péče, jehož porušení nahrazuje protiprávnost ve smyslu porušení povinnosti stanovené právním předpisem, nebo plynoucí ze závazkového právního vztahu. Osobně vnímám, stejně jako jiní autoři¹²⁴, i povinnost náležité péče jako povinnost právní. O obojím bylo podrobně výše pojednáno. Na tomto místě považuji za vhodné podrobněji rozebrat, co se vlastně pod kategorií standardu náležité péče skrývá.

Chceme-li totiž protiprávnost určitého jednání spojovat s porušením určité povinnosti péče, musíme logicky definovat právně relevantní standard chování v podobě řádné péče.

Německá judikatura, která dala základ povinnosti péče v německém právu, odvozuje požadovaný standard péče od míry opatření, která svědomitý a rozumný člověk považuje za nezbytná a dostačující, aby uchránil třetí osoby před škodami. Vycházíme tedy z nadefinování jaksi ideální osoby řádně pečlivého člověka, s jehož vzorovým chováním poměřujeme jednání škůdců. Podobná situace je i v jiných právních řádech, které ze standardu péče vychází, i když způsob vymezení požadované míry péče se liší. Možná opatření ze strany náležitě pečlivého člověka musí přitom vycházet z toho, co je v dané situaci objektivně možné očekávat jako přirozené, nikoli z toho, co je součástí stavu poznání v daném místě a čase jako zcela nejlepší možnost, např. pokud jde o stav techniky, nebo jiného lidského poznání. Bez významu není ani to, zda jsou opatření objektivně ekonomicky únosná v tom směru, zda náklady na jejich

¹²³ Tamtéž, viz. pozn. 122.

¹²⁴ K tomu např.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 179.

provedení jsou přiměřené rozsahu a pravděpodobnosti hrozící škody¹²⁵. Důležité je rovněž to, že pokud jde o člověka průměrných vlastností a zkušeností, nejedná se o osobu průměrných vlastností obecně, ale o osobu, která má znalosti a zkušenosti obvyklé pozici, v níž se nachází, např. v rámci výkonu povolání, nebo jiné činnosti¹²⁶. Objektivní míra náležité péče je tedy vždy vztažena k ideální osobě zasazené do obdobné pozice a skutkové situace, v jaké se nacházel škůdce. To vede nepochybně k daleko větší variabilitě situací, které musí praxe řešit s tím, že nalezení přiměřeného standardu péče je samozřejmě komplikovanější, a to jak pro orgány, které aplikují právo, zejména soudy, tak pro subjekty občanského práva. Na druhé straně však lze dospět ke spravedlivějším a společensky akceptovatelnějším řešením, než kdyby byl aplikován jednotný standard průměrně inteligentního a zkušeného člověka napříč společnostmi. To by přirozeně vedlo k nežádoucí benevolenci na straně jedné a přílišné přísnosti na straně druhé. Navíc inteligence a zkušenost nejsou jediné vlastnosti, s nimiž je nutno pracovat. Zřetel je nutno brát například i na emocionální a mravní vyspělost. Důležitá je rovněž znalost práva, i když je sporné, do jaké míry, a to zejména s ohledem na okolnosti konkrétního případu, jakož i povahu příslušné normy. Dle čl. 4:102 odst. 3 PETL jsou relevantní normy, které předepisují nebo zakazují určité chování tehdy, pokud stanovují požadovanou úroveň chování.

Naopak v potaz by zpravidla neměly být brány osobní vlastnosti konkrétního škůdce, např. jeho psychický, či fyzický stav. Podle převládajícího názoru může jít jen o „korektiv omezeného významu“¹²⁷. Poněkud šířeji dle mého soudu vnímají tuto možnost PETL, když v čl. 4:102 odst. 2 zakotvují pravidlo, dle kterého: „Daná úroveň může být upravena, pokud vzhledem k věku, fyzické a duševní neschopnosti nebo zvláštním okolnostem nemůže být očekáváno, že jí osoba dostojí.“ Kromě odkazu na zvláštní okolnosti pak není nikterak zdůrazněno, že by k úpravě v případě věku, fyzické, nebo duševní neschopnosti mělo docházet zřídka, např. z důvodů hodných zvláštního zřetele apod. Lze tak mít za to, že tyto aspekty, resp. vlastnosti je nutno brát v potaz vždy s tím, že může dojít ke korekci, jeví-li se to vhodné, nikoli jen výjimečně.

Tichý a Hrádek odkazují na názor Essera a Schmidta, kteří uvádí, že pro srovnání a hodnocení nedbalostního zavinění¹²⁸ je rozhodující „normální a pečlivý člověk, dostatečně vzdělaný a zkušený příslušník určitého profesního stavu, průměrně kvalifikovaný a vybavený

¹²⁵ K dosažitelnosti a ceně prevenčních metod má být přihlíženo i dle PETL. Srov. čl. 4:102 odst. 1 PETL.

¹²⁶ Tento problém byl již naznačen výše a bude o něm i dále pojednáno v rámci úvah o příčinné souvislosti. To je typické např. pro oblast lékařské péče, kdy je v německé praxi zastáván názor, že nelze žádat stejnou úroveň péče od lékaře na specializovaném oddělení a od začínajícího praktického lékaře.

¹²⁷ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktivní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 175.

¹²⁸ Viz. dále ke vztahu srovnání kategorií protiprávnosti zavinění v rámci koncepce standardu péče.

odpovídajícími prostředky při nasazení požadované a pro něho v dané situaci možné pozornosti, předvídavosti, příslušných volných vlastností a nervového systému s ohledem na sociální status a jeho očekávaný výkonnostní potenciál ...¹²⁹. Toto vymezení je dle mého názoru natolik vyčerpávající a výše uvedené shrnující, že k němu není prakticky co dodat a lze z něj při úvahách s přihlédnutím k eventuálním specifickým konkrétního právního systému vycházet.

Judikatura, případně právní normy jednotlivých států si většinou kladou za cíl stanovit kritéria, z nichž nalezení požadované míry přiměřené péče vychází, resp. má vycházet, tak, aby bylo nalezeno optimální řešení. Zpravidla je pak voleno jako základní obecné vymezení, na které následně navazují další hodnotící kritéria více či méně obecná. To je patrné i z mezinárodních dokumentů, kdy kupříkladu PETL v čl. 4:102 odst. 1 stanoví jako základ v obecné rovině chování rozumné osoby v závislosti na okolnostech a dále, jak již bylo naznačeno výše, rozvádí, že relevantní jsou povaha a hodnota chráněného zájmu, nebezpečnost jednání¹³⁰, zkušenostech, které jsou očekávány u jednající osoby¹³¹, vztah blízkosti dotčených osob¹³², jakož i dosažitelnost a cena prevenčních nebo alternativních metod¹³³.

3.2.6.2. *Standard péče, protiprávnost a zavinění*

Určité prvky požadavku péče v rámci odpovědnosti organizací obsahoval i občanský zákoník 1964 ve svém původním znění, když v rámci odpovědnosti organizací stanovil v ust. § 421 odst. 3, že organizace „se odpovědnosti zproští, jestliže prokáže, že škodě nemohla zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze na ni požadovat“¹³⁴. Z pohledu teorie současné i tehdejší se přitom jednalo o ustanovení o odpovědnosti na pomezí mezi principem subjektivním a objektivním. Správné řešení přitom našel již Švestka, když dospěl k jednoznačnému závěru,

¹²⁹ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 175.

¹³⁰ To je zajímavé z toho pohledu, že výše již bylo rozebráno, že jednání je buď protiprávní, nebo není. Míra nebezpečnosti, či závažnosti porušení práva nerozhoduje, pokud jde o protiprávnost a může být relevantní z pohledu zavinění. Na tomto v podstatě setrvávám. Zde se ovšem setkáváme s nebezpečností jednání trochu z jiného pohledu, a sice pokud jde o vymezení toho, co lze rozumně očekávat od průměrné osoby. V tom případě je nepochybně nebezpečnost jednání relevantní, bude se však jednat dle mého názoru zpravidla, o posouzení toho, kdy je míra nebezpečí natolik malá, že nebezpečnost jednání není schopna jakkoli zasáhnout právně chráněné zájmy. Půjde tedy o případy, kdy je míra nebezpečnosti zcela zanedbatelná. Jakmile dosáhne nebezpečnost rušebního jednání intenzity protiprávnosti, byť minimální, jedná se o protiprávní jednání bez ohledu na závažnost nebezpečí. Za zcela neškodné lze např. považovat tzv. „kanadské žertíky“ a obdobné případy.

¹³¹ To odpovídá zmíněné teorii o průměrné osobě obdobného postavení, jak byla výše rozebrána.

¹³² Toto kritérium rozšiřuje definici podanou Esserem a Schmidtem citovanou shora.

¹³³ Pokud jde o alternativní metody jde o důležitou otázku, zejména tam, kde škůdce neměl v situaci, v níž se nacházel prakticky možnost jednat jinak, nebo byl v této možnosti zásadně omezen.

¹³⁴ Pro vznik odpovědnosti byla navíc výslovně vyžadována i protiprávnost. Srov. ust. § 421 odst. 1 obč. zák. 1964 ve znění účinném ke dni 1. 4. 1964.

že v tomto případě jde o odpovědnost subjektivní¹³⁵, neboť prokázáním „zdánlivě liberačního důvodu“ v podstatě organizace prokáže, že škodu nezavinila. Jednalo se tak spíše o vyvrácení domněnky zavinění než o exonerační důvod. S obdobnými formulacemi se přitom setkáváme i v občanském zákoníku v rámci liberačních důvodů u skutkových podstat deliktů, které jsou tradičně vnímány jako případy objektivní odpovědnosti¹³⁶. S rozšířením zavedení standardu péče a změnou nazírání obsahu tohoto pojmu se však do určité míry stírá rozdíl mezi kategorií zavinění a protiprávnosti. Je tedy otázkou, zda by se v obdobném případě jednalo i nadále o nedostatek zavinění. Mám spíše za to, že zejména v právních řádech, které opustily protiprávnost v tradičním slova smyslu, jak byla rozebrána výše¹³⁷, jde v případě porušení povinnosti péče spíše o vyloučení protiprávnosti, resp. důkaz neexistence protiprávnosti konkrétního jednání. To ovšem nic nemění na tom, že v rámci základních skutkových podstat jde ve většině evropských právních řádů o odpovědnost subjektivní, a to v návaznosti na další předpoklady vzniku odpovědnosti dle konkrétní skutkové podstaty, kdy je relevantní zavinění.

Nelze přitom přehlédnout, že v poslední době dochází k předefinování kategorie řádné péče. Tato je nyní nejčastěji v obecné teorii chápána ne jako povinnost chovat se tak, aby nedocházelo k nebezpečným stavům, ale tak, aby byly nebezpečné stavy, bez kterých se současná společnost prakticky neobejde, co nejvíce pod kontrolou. Jde tedy o „ovládání rizika“¹³⁸.

V rámci pojetí koncepce povinnosti péče a protiprávnosti spatřované v jejím porušení dochází tedy k určitému splynutí pojmů zavinění a protiprávnosti v případě odpovědnosti, subjektivní, kdy je vnímáno zavinění právě ve vztahu k respektování povinnosti péče a objektivizování toho, co by bylo možno učinit, resp. co by učinil průměrný člověk, o jehož kvalitách bylo pojednáno výše. Již zde je vidět nápadná podobnost s dosavadním chápáním zejména nevědomé nedbalosti. V případě posuzování toho, zda došlo ke vzniku odpovědnosti je tak v první řadě relevantní zjištění, zda došlo k porušení povinnosti péče a za druhé, zda neexistuje relevantní důvod, pro který nebylo možno standard péče dodržet. Ve složitých situacích můžeme navíc dospět již v prvním kroku k závěru, že i přesto, že bylo učiněno vše, co lze rozumně očekávat a došlo ke škodě, není dána protiprávnost jednání v rámci porušení standardu péče a subjekt, jehož jednáním vznikla škoda, za tuto neodpovídá, neboť neporušil

¹³⁵ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 61.

¹³⁶ Srov. např. ust. § 2927 odst. 2 věta druhá o. z.

¹³⁷ To je případ i české právní úpravy, která se inspiruje německou a rakouskou právní úpravou. Je tedy třeba i v českém právu tomuto fenoménu věnovat náležitou pozornost. Problematika české právní úpravy bude rozebrána podrobně v dalších kapitolách.

¹³⁸ Jak uvádí Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 58.

standard péče a nejednal protiprávně. To samozřejmě platí pouze v situaci, kdy jde o odpovědnost subjektivní. U odpovědnosti objektivní není protiprávnost ve vybraných případech relevantní¹³⁹. Právě pro případy, kdy by se s ohledem na míru rizika spojeného s určitou činností jevílo nespravedlivé, aby poškození nesli škody vzniklé určitou činností, i přes náležitou péči, nastupuje oprávněně zavedení objektivní odpovědnosti nezávislé na zavinění. S ohledem na výše uvedené, bychom se mohli rovněž dopracovat k závěru, že tradičními exoneračními důvody zprošťujícími objektivní odpovědnosti by měly zůstat téměř výlučně případy vyšší moci. Pokud bude vůbec liberace připuštěna. Právě s ohledem na to, že jak kritérium protiprávnosti, tak zavinění se do jisté míry překrývají v rámci řešení otázky, zda subjekt jednal tak, jak by v jeho situaci jednal pečlivý člověk (mohli bychom říci, že jde o určitou subjektivizaci objektivního měřítká péče). Osobně se ovšem přikláním k názoru, že i přes určité průniky lze protiprávnost a zavinění oddělit, a to pomocí rozdílného kritéria náhledu na tutéž otázku, a to problematiku porušení standardu péče. Jde totiž o to, do jaké míry posuzovat jednání škůdce v rozporu se standardem péče z pohledu protiprávnosti a zavinění. Z dostupných řešení je nutno dle mého mínění užít obě hlediska, a to tam, kde to je relevantní pro vznik odpovědnosti¹⁴⁰. Tichý a Hrádek toto řeší rozlišením vnější péče, která je „porušována nerespektováním povinností péče“¹⁴¹, jejíž požadavky byly škůdci známy, a vnitřní péče, která je porušena „tehdy, jestliže škůdce nerozpoznal nebezpečnost situace a požadavky vnější péče“¹⁴², tedy škůdce nerozpoznal, ač měl a mohl, že jeho jednání může být nebezpečné, případně to, co bylo možno spravedlivě požadovat učinit, aby bylo nebezpečí pod řádnou kontrolou. Vnější péče se vztahuje k pohledu protiprávnosti a vnitřní péče k zavinění s tím, že obě kritéria náhledu jsou relevantní pro vznik odpovědnosti za újmu, ale lze je v podstatě do určité míry oddělit z teoretického pohledu zkoumání, respektive vymezit určitou, byť neostrou hranici náhledu na tentýž institut. Protiprávnost bychom pak definovali jako objektivní rozpor jednání s povinností péče a zavinění jako vnitřní vztah subjektu práva k této povinnosti a jejímu porušení.

Výše uvedené do určité míry souvisí se shora naznačeným problémem kladení vyšších požadavků na zájem subjektů práva o druhé osoby, případně šířeji pojímáno o chráněné právní

¹³⁹ Kromě zmíněné švýcarské právní úpravy, kde je protiprávnost důležitým předpokladem odpovědnosti vždy.

¹⁴⁰ U objektivní odpovědnosti samozřejmě zavinění odpadá, resp. není vyžadováno, a netřeba je tak zkoumat. Nicméně založení odpovědnosti na objektivním principu není u deliktů vycházejících z protiprávnosti v podobě porušení standardu péče typické.

¹⁴¹ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 179.

¹⁴² Tamtéž, viz. pozn. 141.

zájmy a jejich respektování, a to dle mého soudu ještě intenzivněji než v případě obecné prevenční povinnosti.

Ostatně se domnívám, že podobná je i výše podrobně rozebraná situace ohledně stavu protiprávnosti a zavinění ve vztahu k protiprávnímu jednání spočívajícím v porušení, řekněme modelově, zákazové právní normy obsažené přímo v zákoně, nebo jiném právním předpise. Jde totiž o to, že z pohledu předpokladů vzniku odpovědnosti i v tomto případě vlastně nahlížíme na jeden skutkový děj z různých pohledů. Jednou pohledem objektivní protiprávnosti určitého jednání, podruhé subjektivním hlediskem vztahu pachatele k jednání a jeho následku jaksi vnitřním pohledem. Netřeba přitom připomínat, že závisí na formě odpovědnosti, zda je relevantní i zavinění, nebo jen protiprávnost proto, aby došlo ke vzniku odpovědnosti.

3.3. Relevantní škodní událost

Jak napovídá již označení tohoto předpokladu, který v případě objektivní odpovědnosti v některých případech nahrazuje protiprávní jednání odpovědné osoby, ne každá událost jako právní skutečnost zakládá odpovědnost za škodu z ní vzniklou. Typickým příkladem, kdy za škodu nikdo neodpovídá a poškozený je nucen ji nést ze svého¹⁴³, je náhoda. V případě náhody jde o událost, která nebyla vyvolána žádným zaviněným jednáním, ani jinými relevantními okolnostmi, kdy zákon příslušnou událost, např. nikým nezaviněný sesuv půdy, nepovažuje za právně relevantní pro vznik odpovědnosti.

Z výše uvedeného a contrario plyne, že aby mohla být událost právním předpokladem pro vznik odpovědnosti za újmu, která v jejím důsledku vznikla, musí jít o skutečnost uvedenou v zákoně, nebo jiném právním předpise. Demonstrováno na jiné podobě výše uvedeného příkladu, lze uvést, že některé sesuvy půdy, které mají svou povahu, či původ v důlní činnosti jako činnosti rizikové, mohou být právem kvalifikovány jako relevantní škodní události mající za následek vznik odpovědnosti osoby, která má činnost pod kontrolou, provozuje ji. Typickými případy jsou činnosti spojené se zvýšeným rizikem nebezpečí vzniku škody, případě s rizikem vzniku škody velkého rozsahu. Příkladem lze uvést oblast dopravy, ať již silniční, drážní, nebo letecké, jakož i provozy zvláště nebezpečné, zpravidla podnikatelské, kdy příkladem může být zmíněná důlní činnost, oblast výroby elektřiny a další.

V některých právních řádech může být okruh případů rozšířen použitím analogie. Tomu odpovídá rakouská právní úprava, kdy lze rozšířit objektivní odpovědnost v případě činnosti

¹⁴³ Není-li pro příslušné pojistné nebezpečí pojištěn.

obdobně rizikové. PETL k tomuto problému zastává obdobný postoj¹⁴⁴. V českém právním řádu toto zakazuje ust. § 2895 občanského zákoníku, který stanoví numerus clausus případů objektivní odpovědnosti s tím, že vyžaduje, aby byly jednotlivé skutkové podstaty stanoveny zvlášť zákonem. Nemusí samozřejmě jít jen o případy plynoucí z občanského zákoníku, nebo pramenů občanského práva, ale může jít i o předpisy veřejnoprávní. Obdobně je nastavena i právní úprava německá, pro kterou je navíc typické, že v samotném BGB nalezneme jen jediný případ objektivní odpovědnosti, a to odpovědnosti za škodu způsobenou zvířetem. Ostatní skutkové podstaty jsou zakotveny ve zvláštních zákonech.

V rámci vybraných skutkových podstat objektivní odpovědnosti je relevantní i protiprávnost, a to zpravidla ve formě protiprávního jednání, které relevantní škodní události předcházelo. Zpravidla půjde o porušení povinnosti péče, nebo jiné prevenční povinnosti ze strany provozovatele, který neučinil vše, co po něm šlo spravedlivě požadovat, aby ke škodě, nebo jiné újmě nedošlo. V tom případě se bude odpovědnost pohybovat někde na pomezí mezi odpovědností subjektivní a objektivní, avšak poškozený bude mít značně zjednodušenou pozici, pokud jde o prokazování otázky protiprávnosti, pokud prokáže, že ke škodě došlo v souvislosti s právně relevantní nebezpečnou činností. Existují však i situace, jak bylo již výše rozebráno, kdy je škodní událost relevantní bez ohledu na protiprávnost a odpovědnost vzniká, i pokud osoba učinila vše, co po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby ke škodě nedošlo. Jde o situace, kdy je společensky, a tedy i podle práva, nepřijatelné, aby ostatní nesli následky rizikové činnosti druhých. To je zajímavé např. v oblasti silniční dopravy, kterou dnes využívá téměř každý, kdy na jednu stranu jde o oblast s poměrně značným rizikem vzniku škody, ale na druhou stranu je zhusta využívána a riziko tak vyvolává tato činnost, zejména ve městech, téměř na každém kroku, přičemž je zde obecně mnoho osob, které riziko kontrolují a velmi často dochází právě ke střetu stejně rizikových provozů, tedy např. dvou automobilů.

3.4. Okolnosti vylučující protiprávnost

3.4.1. Úvodem k okolnostem vylučujícím protiprávnost

Okolnosti vylučující protiprávnost lze obecně definovat jako důvody, či skutečnosti, při jejichž naplnění se na jednání, které by jinak bylo protiprávní, hledí jako na právně konformní. Samotné jednání za okolností vylučujících protiprávnost naplňuje po objektivní stránce

¹⁴⁴ Čl. 5:102 PETL, který připouští analogii na bázi srovnatelného nebezpečí tam, kde není právní úpravou vyloučena.

všechny znaky jednání protiprávního¹⁴⁵, avšak není protiprávní právě proto, že jde o konání, nebo opomenutí za oněch zvlášť významných okolností, s nimiž právo spojuje vyloučení protiprávnosti. Jednotlivé důvody vyloučení protiprávnosti musí přitom plynout ze zákona, a to právě proto, že jde o okolnosti, které vylučují protiprávnost jako prvek protiprávního jednání, jakožto předpokladu odpovědnosti za škodu, tedy právně relevantní důvod vylučující rozpor konkrétního jednání s objektivním právem. Tím se mimo jiné tyto situace liší od situací, kdy ani o jednání nejde, např. při nedostatku volní složky u jednající osoby.

Při vymezení okolností, které mohou ospravedlnit¹⁴⁶ jednání jinak protiprávní, vychází zákonodárce především z vyvažování a hodnocení střetu jednotlivých právem chráněných zájmů. Striktní trvání na protiprávnosti by se za těchto zvlášť významných okolností jevílo jako nespravedlivé a společensky neakceptovatelné. Kvalifikace takového jednání jako protiprávního je společensky nežádoucí, a to mimo jiné proto, aby byla subjektům práva umožněna realizace a ochrana jejich bezprostředně ohrožených zájmů, stejně jako možnost státu vykovávat státní moc, nebo uplatňovat právo¹⁴⁷.

Čl. 7:101 odst. 3 PETL dokonce počítá s tím, že ve výjimečných případech může být odpovědnost na místo vyloučení pouze omezena.

Mezi okolnosti vylučující protiprávnost zákonodárce obvykle řadí nutnou obranu, krajní nouzi, svépomoc, souhlas poškozeného, plnění právní povinnosti, oprávněné použití zbraně¹⁴⁸.

Švestka řadí mezi okolnosti vylučující protiprávnost též výkon práva, přičemž ale sám uvádí, že výkon práva „již pojmově vylučuje ... protiprávnost“¹⁴⁹. Osobně mám za to, že výkon práva není vhodné řadit mezi okolnosti vylučující protiprávnost, neboť v případě výkonu práva není ani možno protiprávnost vylučovat, když výkon práva musí být sám o sobě po právu, jinak by o výkon práva nešlo. Je-li jednání po právu, nemůže být protiprávní a nelze tak hovořit o tom, že vylučuje protiprávnost¹⁵⁰. Samozřejmě musí jít o výkon práva, který je v souladu s právem v celém rozsahu jeho vnímání v rámci právního řádu. Pokud by se totiž jednalo o výkon práva, který je zjevným zneužitím, nebo úmyslně porušuje dobré mravy, jde o jednání

¹⁴⁵ Obdobně Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 72.

¹⁴⁶ Srov. ust. čl. 7:101 odst. 1 PETL.

¹⁴⁷ To je v občanském zákoníku vyjádřeno i v rámci ust. § 3 odst. 1, jež zakotvuje mimo jiné právo každého člověka „... brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny ...“, a to dokonce jako právo přirozené.

¹⁴⁸ K tomu v obecné rovině shodně Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 73. Nebo též čl. 7:101 odst. 1 PETL.

¹⁴⁹ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 74.

¹⁵⁰ Shodně neřadí výkon práva mezi okolnosti vylučující protiprávnost, např. Škárová, M. In: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1204.

protiprávní¹⁵¹. Protiprávnost tohoto druhu může mít různé následky, včetně vzniku odpovědnosti za škodu.

V občanském právu pak na rozdíl od trestněprávních úprav není relevantní jako okolnost vylučující protiprávnost tzv. dovolené riziko.

3.4.2. Vybrané okolnosti vylučující protiprávnost

3.4.2.1. Nutná obrana

Pokud jde o jednání v nutné obraně, jedná se o tradiční a zcela logický důvod vyloučení protiprávnosti, neboť se jedná o situace, kdy osoba zakročí s cílem odvrátit hrozící, nebo trvající protiprávní útok v situacích, kdy je zjevné, že by zásah orgánu veřejné moci přišel pozdě¹⁵².

Již ze zmíněné definice plynou základní předpoklady pro naplnění mezi nutné obrany, kdy musí jít o odvracení protiprávního útoku, v některých definicích se hovoří o útoku na zájem chráněný zákonem. Nelze se tedy za podmínek nutné obrany bránit proti jednání, které je po právu. Příkladem by byla obrana pachatele trestného činu proti zásahu policisty při jeho zajištění. Zavinění není důležité pro samotnou podstatu, resp. rozhodnutí o tom, zda jde o nutnou obranu, či nikoli. Zde postačí protiprávnost jednání útočnicka. Zavinění útočnicka může být relevantní při posuzování přiměřenosti nutné obrany.

Dalším předpokladem je, že musí jít o útok hrozící, nebo trvající. Nutnou obranou tedy není jednání, jímž je konáno proti útočnickovi v době, kdy útok již pominul. Takové jednání by mělo zpravidla charakter pomsty, která je již protiprávním jednáním. Vždy je samozřejmě nezbytně nutné vážit všechny okolnosti případu¹⁵³.

¹⁵¹ Obdobně též Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 429.

¹⁵² I když nedostupnost zásahu orgánu veřejné moci není předpokladem a nezbytně nutným znakem nutné obrany, a to na rozdíl od svépomoci, o které bude dále pojednáno. Lze si tak představit, že za naplnění podmínek nutné obrany, bude odvracen běžným občanem i útok třetí osoby, k němuž dojde před očima policistů.

¹⁵³ Lze si např. představit následné zadržení škůdce, který poškodil cizí věc a prchá, s přiměřeným užitím omezujících opatření do příjezdu policie za účelem zjištění totožnosti škůdce apod. Takové jednání by však dle mého názoru nebylo nutnou obranou, ale jednalo by se spíše o svépomoc. Některé případy jsou hraniční, např. zadržení pachatele prchajícího s lupem je stále jednáním v nutné obraně, neboť útok trvá. Pokud je škůdce (např. pachatel) vystrašen, např. hrozbou namířenou stělnou zbraní ze strany poškozeného, věci zanechá na místě a prchá bez lupu, o nutnou obranu by se již dle mého názoru nejednalo a bylo by možno uvažovat o svépomocném zadržení osoby, jak bylo naznačeno shora. Nejvyšší správní soud ČR, pak zadržení škůdce považuje za případ nutné obrany, neboť dle jeho názoru škůdce v takovém případě útočí na zájmy poškozeného; srov. rozhodnutí NSS sp. zn. 1 As 34/2010. S ohledem na neostrý rozdíl mezi oběma okolnostmi vylučujícími protiprávnost a shodné následky, pokud jde o vyloučení protiprávnosti, nejsou ovšem praktické dopady těchto úvah nijak významné.

Posledním předpokladem je přiměřenost nutné obrany. Občanský zákoník, v souladu s praxí mimo jiné trestních soudů ČR a trestním zákoníkem normuje, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená. S tím lze nepochybně souhlasit, neboť zmíněná, nebo obdobná formulace, dává větší prostor osobě, která se brání, oproti tomu, kdo zavdal k obraně příčinu svým předcházejícím protiprávním jednáním. Není tak vyžadováno, aby bylo jednání obránce stejného druhu s jednáním škůdce, nebo aby mohlo způsobit nejvýše stejné následky jako jednání škůdce. Není tak vyloučeno odvracení hrozby útoku nožem za pomoci střelné zbraně apod. Občanský zákoník pak dle mého názoru poněkud nešťastně jako kritérium pro poměřování přiměřenosti volí závažnost „újmý útočnicka způsobené odvracením útoku“. Osobně mám za to, že je vhodnější volit hledisko přiměřenosti vzhledem k tomu, jaká újma hrozila z jednání útočnicka, i když v jistém směru jde o druhou stranu téže mince. Tak tomu bylo dle právní úpravy v občanském zákoníku 1964, který uváděl, že nutná obrana nesmí být „zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku“¹⁵⁴. Naproti tomu v rámci právní úpravy v občanském zákoníku je nezbytné kvitovat doplnění slova „zcela“ do formulace „zcela zjevně nepřiměřená“, čímž je zvýšena benevolence k jednání osoby, která útok odvrací. Pokud jsou tato kritéria splněna je lhostejné, zda je jednáním v nutné obraně dotčen jiný zájem, než k němuž se vázala hrozba z jednání útočící osoby. Jednání směřující proti majetku tak lze odvracet útokem proti zdraví útočnicka. Občanský zákoník konečně zdůrazňuje, že o nutnou obranu nejde tehdy, hrozí-li napadenému s ohledem na jeho poměry újma jen nepatrná. Toto považuji za poměrně nešťastné, zejména pokud by mělo jít o útoky proti tělesné integritě, byť bagatelní, např. hrozbu postrčení, úderu otevřenou dlaní do tváře apod. Praktičtější i spravedlivější se mi jeví, pokusit se vystačit s historicky zavedenou kategorií přiměřenosti, ze které lze samozřejmě dovodit i to, že v případě zcela bagatelního ohrožení majetkových práv, není prakticky přípustná nutná obrana vůbec.

Obecně přitom panuje shoda na tom, že za podmínek nutné obrany, nemusí osoba chránit pouze vlastní zájmy, ale může zasáhnout i k ochraně zájmů třetích osob, nebo zájmů veřejných, např. proti poškozování životního prostředí. Občanský zákoník tuto skutečnost vyjadřuje v rámci ustanovení o nutné obraně výslovně¹⁵⁵. Oproti tomu dle doslovné dikce ust. čl. 7:101 odst. 1 písm. a) PETL zásah k ochraně zájmů jiných pod nutnou obranu neřadí, když místo nutné obrany hovoří o „sebeobraně“ a stanoví, že odpovědnost „může být vyloučena, pokud jednal jednající ... při obraně jeho vlastního chráněného zájmu proti protiprávnímu útoku

¹⁵⁴ Ust. § 418 odst. 2 obč. zák.

¹⁵⁵ Srov. ust. § 2905 o. z.

...“ S tím však nelze souhlasit, neboť by nepochybně nedošlo k vyloučení protiprávnosti v řadě případů, kdy je jednání jinak protiprávní ospravedlnitelné a v zájmu společnosti.

To, že obránce zanedbal určitý standard péče, čímž usnadnil jednání útočníka, nevylučuje, aby byly následně naplněny meze nutné obrany proti útoku. Např. skutečnost, že se bránící osoba chodí procházet v nočních hodinách sama do čtvrti, o níž je známo, že je nebezpečná, nevylučuje, aby se osoba bránila útoku za podmínek nutné obrany. Obdobná situace je i taková, kdy budoucí obránce usnadní útok proti majetku tím, že zapomene zamknout automobil na parkovišti, nebo nechá otevřené okno v přízemí domu. O nutnou obranu však nejde, byl-li útok vyprovokován jednáním budoucího obránce za podmínky, kdy je útok odpovídající jednání provokatéra. Z toho by bylo možno též dovodit, že proti jednání v nutné obraně, jsou-li splněny všechny její předpoklady, se nelze bránit za podmínek nutné obrany. Lze se ovšem bránit nepřiměřenosti nutné obrany apod. Je tedy zřejmé, že v situacích provokací, vzájemného napadání a v případech podobných, je nutno zvažovat charakter provokace a útoku, jakož i vzájemně dotčené zájmy.

Jak bylo naznačeno výše, z mezí nutné obrany existují vybočení, excesy. Při jejich naplnění se o nutnou obranu nejedná. Ve smyslu právní úpravy v občanském zákoníku by se jednalo o jednání, kdy oběti hrozí s ohledem na její poměry jen nepatrná újma, a dále případy, kdy je obrana zcela zjevně nepřiměřená. K těmto lze doplnit nutnou obranu předčasnou, nebo opožděnou, tedy jednání v situaci, kdy útok vůbec reálně nehrozí (obránce jedná z nedůvodné obavy bez příčiny vyvolané domnělým útočníkem), nebo kdy útok již skončil a ohrožení netrvá. Lze rovněž shrnout, že vystačíme s vymezením dvou obecných druhů excesů, a to s vybočením z přiměřenosti a vybočením z časového rámce hrozby nebo trvání útoku. V prvním případě se v teorii někdy hovoří o excesu intenzivním, ve druhém o excesu extenzivním.

3.4.2.2. Krajní nouze

Za podmínek nutné obrany může každý odvrátit přímo hrozící nebezpečí újmy, aniž by byl povinen k náhradě újmy záchranným jednáním způsobené. Např. pokud zachránce rozbije dveře hořícího domu, aby zachránil psa svého souseda, není odpovědný za škodu na domě způsobenou. Není přitom důležité, kdo, nebo co nebezpečí vyvolalo. Mohlo jít např. i o nebezpečí vyvolané náhodou, za kterou nikdo neodpovídá. Rozdíl oproti nutné obraně je především v tom, že nutná obrana je vedena k odvracení útoku, tedy aktivního jednání útočníka,

i když tento nemusí jednat zcela nezbytně osobně¹⁵⁶. Dalšími předpoklady jsou subsidiarita krajní nouze, přiměřenost způsobené újmy, tedy proporcionalita, a neexistence povinnosti ohrožené osoby snášet nebezpečí¹⁵⁷. Subsidiarita pak znamená, že nejde o krajní nouzi, pokud nebezpečí bylo možno odvrátit jinak; tedy existuje-li alternativní postup k odvrácení nebezpečí. Meze přiměřenosti jednání v krajní nouzi jsou oproti nutné obraně zpravidla užší, neboť následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zjevně stejně závažný, nebo závažnější než újma, která hrozila z odvráceného nebezpečí. Na osobu zachránce jsou tak kladeny vyšší nároky, pokud jde o zvážení alternativních postupů, jakož i předpokladatelných následků nebezpečí a jednání v krajní nouzi.

I za podmínek krajní nouze lze zakročit proti nebezpečí, které hrozí jinému. V tomto ohledu se krajní nouze od nutné obrany neliší.

Zajímavé je, že v občanském právu na rozdíl od práva trestního není vyloučena odpovědnost toho, kdo za podmínek krajní nouze odvrací nebezpečí, které sám vyvolal. Osoba odvracející nebezpečí, které sama vyvolala, odpovídá zpravidla, jak za škodu způsobenou tímto nebezpečím, tak za škodu způsobenou při odvrácení takového nebezpečí. Většinou se pak jedná o odpovědnost objektivní. Občanský zákoník toto vyjadřuje poslední větou ust. § 2906, které normuje, že ustanovení o krajní nouzi neplatí, „vyvolal-li nebezpečí vlastní vinou sám jednajícím“, což možná ne zcela dostatečně reflektuje některé dále upravené případy objektivní odpovědnosti při výkonu nebezpečné činnosti¹⁵⁸.

Co se týká krajní nouze a jejího odrazu v PETL, pak PETL krajní nouzi blíže nedefinují, pouze ji uvádí jako jednu z okolností vylučujících protiprávnost, a to na rozdíl od „sebeobraný“, která je alespoň co do některých podmínek definována¹⁵⁹.

3.4.2.3. *Svépomoc*

Právo lze mimo jiné definovat jako soubor obecně závazných pravidel chování schválených a vynucovaných státní mocí. Z toho plyne mimo jiné to, že až na výjimky je vynucování a ochrana práva svěřena orgánům státní moci; v civilním právu zpravidla soudům. Jednou ze zmíněných řídkých výjimek z tohoto pravidla je svépomoc.

¹⁵⁶ Útočník může např. poštvat na třetí osobu zvíře jako živý nástroj. Event. by bylo možné uvažovat i o využití osoby, která sama není za své chování odpovědná, např. tehdy, kdy rodič posílá dítě krást apod.

¹⁵⁷ Např. nebezpečí hrozící hasiči při zásahu v hořícím domě, nelze odvracet za podmínek krajní nouze.

¹⁵⁸ Např. dle ust. § 2925 o. z.

¹⁵⁹ K tomu srov. čl. 7:101 odst. 1 písm. a) a b) PETL.

Samozřejmě je tu podobnost s předchozími dvěma okolnostmi, tedy s nutnou obranou a krajní nouzí, přičemž zmíněné instituty nelze zcela odlišit. Rozdíl pravděpodobně tkví zejména v tom, že předchozí dva případy jsou obranného charakteru a jaksi aktivní obrana bude velmi řídkou výjimkou, kdežto svépomoc umožňuje i aktivní zásah osoby bránící své právo¹⁶⁰; samozřejmě za zákonem stanovených předpokladů. Opačného názoru, s nímž se však neztotožňuji, je Kühn, který ofenzivní svépomoc považuje za nepřípustnou¹⁶¹. Další rozdíl, který je dle mého názoru zřetelnější, tkví v tom, že za podmínek svémoci může obránce chránit toliko vlastní subjektivní práva, tedy vlastní konkrétní oprávnění, nikoli zájmy jiných, včetně zájmů veřejných.

Podmínkami pro využití svépomoci jsou v českém právu s určitými modifikacemi již od účinnosti občanského zákoníku 1964: existence bezprostředně hrozícího neoprávněného zásahu do práva, přiměřenost svépomocného jednání a zřejmá nemožnost zajištění včasného zásahu orgánu veřejné moci.

3.4.2.4. Souhlas poškozeného

Souhlas poškozeného jako další okolnost vylučující protiprávnost není zpravidla v občanskoprávní úpravě výslovně definována a musí být dovozena ze souvislosti. Co do podstaty pak zpravidla souhlas poškozeného představuje smlouvu mezi poškozeným a budoucím škůdcem, jejímž předmětem je dohoda o tom, že poškozený bude tolerovat rušební jednání a ponese ke své tíži případnou újmu. Lze si představit jak souhlasy preventivní, které dal poškozený v souvislosti s tím, aby pro něj osoba eventuálně odpovědná vykonala určitou rizikovou činnost, k jejímuž provedení by se jinak nikdo nechtěl zavázat. Nebo souhlasy v situacích, kdy je již předem jisté, že k újmě na straně souhlasícího poškozeného v důsledku jednání dojde.

Ať tak, či tak, pro to, aby byl souhlas poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost relevantní existují určité podmínky. Předně souhlas musí být udělen před vznikem škody, dále musí jít o souhlas se zásahem do práv, o nichž smí jednotlivec rozhodovat,

¹⁶⁰ Shodně Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 258. Zmínění autoři, obdobně jako Švestka, právě z důvodu jisté podobnosti považují nutnou obranu, krajní nouzi a svépomoc za případy svépomoci v širším smyslu. Svépomoc, jak je o ní pojednáno v této práci označují svépomocí v užším smyslu. Toto dělení považují za zajímavé, ale možná ne zcela přesné, když v určitém smyslu pomíjí možnost zakročit v mezích nutné obrany, nebo za podmínek krajní nouze k ochraně třetího.

¹⁶¹ Kühn, Z. In.: Melzer, F., Tégl, P.: Občanský zákoník, sv. I. Leges. Praha, 2014, s. 246.

a konečně souhlas musí splňovat náležitosti podmiňující platnost, resp. existenci právních jednání¹⁶², včetně náležitostí jednající osoby¹⁶³.

Asi nejzajímavější otázkou je pak otázka, o jakých právech může poškozený rozhodovat. Předně lze mít za to, že to jsou výlučně jeho práva¹⁶⁴. Nelze tedy dát souhlas k zásahu do práv, která přesahují sféru poškozeného. Poškozený tak nemůže dát souhlas např. se zničením věci, která je kulturní památkou, přestože mu patří.

Velmi zajímavou oblastí je pak oblast zásahů do tělesné integrity. Dle českého práva např. nelze dát souhlas s ukončením vlastního života¹⁶⁵. Sporná je otázka možnosti souhlasu s ublížením na zdraví¹⁶⁶. Osobně mám za to, že do určité míry je udělení souhlasu poškozeného k ublížení na zdraví možné¹⁶⁷. Specifickou oblastí případů souhlasu poškozeného je oblast zdravotnictví, kdy se pravidelně setkáváme s tím, že v souvislosti s léčebnými zákroky dochází i k zásahu do tělesné integrity, s nímž souvisí poškození zdraví, byť samozřejmě s cílem vylepšit, nebo ochránit zdravotní stav poškozeného, a to zpravidla s pozitivním výsledkem. Spektrum případů je pak velmi široké od poškození kůže či svalů při očkování až po zásahy do dutiny břišní, či lebky, nebo kloubu v rámci náročných operačních zákroků. Skutečnost, že i k těmto zásahům do tělesné integrity je až na zákonné výjimky nutný souhlas poškozeného, reflektuje často i zvláštní právní úprava¹⁶⁸. Následkem je, že při dodržení postupu *lege artis* nemůže se následně pacient domáhat na zdravotnickém zařízení náhrady škody proto, že má po operaci jizvu apod. To ostatně podporuje výše uvedený názor v tom směru, že i k poškození zdraví lze v určitých případech udělit relevantní souhlas poškozeného, který vyloučí případnou protiprávnost.

Souhlas nemusí být výslovný, ani nemusí být učiněn v nějaké předepsané formě. Lze si tedy představit souhlas ústní i konkludentní. Pacient natáhne ruku, čímž dá souhlas k tomu, aby mu zdravotní sestra odebrala krev apod.

¹⁶² Musí jít zejména o souhlas srozumitelný a určitý, jakož i podložený svobodnou a vážnou vůlí jednající osoby.

¹⁶³ Osoba udělující souhlas tak musí být v potřebném rozsahu svéprávná. Přitom lze mít za to, že není vždy nutná plná svéprávnost. Příkladem by mohla být situace, kdy řekněme šestnáctiletý chlapec půjčí druhému svoji svítilnu s tím, že jej požádá, aby pro něj zachránil peněženku, která spadla do kanalizace, a zároveň souhlasí s tím, že pokud bude svítilna během záchrany věci zničena, nemusí zachránce nahrazovat škodu na věci.

¹⁶⁴ Pomineme-li zákonem předpokládané případy zákonného zastoupení. Osobně mám za to, že plně svéprávná osoba musí dát souhlas vždy osobně, pokud jde o souhlas se zásahem do její tělesné integrity. Smluvní zastoupení by bylo dle mého názoru teoreticky myslitelné v případě zásahu do majetkových práv.

¹⁶⁵ A to ani v případě euthanasie, jejíž provedení není v některých státech protiprávní.

¹⁶⁶ V Německu se bohatá judikatura věnuje mimo jiné oblastí tzv. sadomasochistických praktik.

¹⁶⁷ Mimo jiné může jít o oblast některých bojových sportů, kde je způsobení ublížení na zdraví součástí i v rámci dodržení pravidel přirozené.

¹⁶⁸ V českém právu jde zejména o zákon o zdravotních službách a zákon o specifických zdravotních službách.

3.4.2.5. Plnění povinnosti

V případě plnění povinnosti je protiprávnost vyloučena z toho důvodu, že právní zájem na plnění povinnosti, kterou by jinak byla poškozenému protiprávně způsobena škoda, převažuje právě nad zájmem poškozeného, a to zpravidla z důvodu předchozího protiprávního jednání poškozeného. Podmínkou pro vyloučení protiprávnosti je zároveň to, aby jednáající osoba jednala za splnění všech zákonem stanovených podmínek, které plnění povinnosti ukládají a usměrňují. To souvisí mimo jiné se zásadou enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí, neboť ve valné většině případů půjde o uložení plnění povinnosti opírající se o předpisy veřejného práva. Učebnicovým příkladem je případ, kdy je osoba oprávněně vzata do vazby. Jednání soudu ani justiční stráže, či vězeňské služby, které omezují svobodu člověka, není protiprávní právě proto, že je uskutečněno za okolností vylučujících protiprávnost. V obdobné situaci je policista, který zadržel pachatele při spáchání trestného činu krádeže. Obdobně je tomu v případě exekutora, který na základě pověření k provedení exekuce dle exekučního titulu na základě exekučního příkazu zabavuje a zpeněžuje movité věci povinného. Pokud soudní exekutor jedná v mezích právních norem, jeho jednání je protiprávní jen zdánlivě.

Dle mého názoru právě s okolností vylučující protiprávnost spočívající v plnění povinnosti úzce souvisí případ oprávněného použití zbraně¹⁶⁹. Toto oprávnění, při jehož výkonu není nutné při dodržení zákonných předpokladů pro použití zbraně zkoumat, zda bylo oprávněnou osobou jednáno v krajní nouzi, nebo v rámci nutné obrany, vyplývá z předpisů práva veřejného, zejména z předpisů upravujících činnost ozbrojených sborů, či jiných orgánů veřejné moci vykonávajících státní moc, resp. plnících úkoly státu¹⁷⁰.

3.4.3. Jednatelství bez příkazu jako okolnost vylučující protiprávnost

Někteří autoři¹⁷¹ vymezují jako zvláštní okolnost vylučující protiprávnost, ospravedlňující rušební jednání, jednatelství bez příkazu. Zároveň ovšem uvádí, že musí dojít

¹⁶⁹ Švestka tuto okolnost podřazuje jako zvláštní případ v rámci výkonu práva. Osobně mám za to, že jde buď o kategorii zcela specifickou, nebo jak bylo uvedeno, o subkategorii plnění povinnosti, neboť bez aktivní povinnosti užití zbraně k ochraně právem chráněných zájmů, by nebylo po právu. To podle mého názoru plyne z toho, jaké případy jednotlivé právní předpisy, z nichž plyne oprávnění použít zbraně, definují. V případech, kdy není dána zároveň zvláštní povinnost konat, by se ve většině případů jednalo jen o případy nutné obrany a krajní nouze, které jsou však samostatnými okolnostmi vylučujícími protiprávnost bez ohledu na to, zda došlo k použití zbraně, či nikoli.

¹⁷⁰ V českém právním řádu jde např. o ust. § 56 zákona o policii, nebo ust. § 20 zákona o obecní policii, která poněkud redundantně uvádí i použití v nutné obraně a krajní nouzi.

¹⁷¹ Např. Tichý a Hrádek. In: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktivní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 260.

k poměrně rozsáhlé zájmové analýze, aby bylo možno jednatelství bez příkazu považovat za právem aprobované. Zcela obecně vnímáno je totiž nutné vyjít z předpokladu, že jednatelství bez příkazu je zásadně nepřípustné¹⁷². Výjimky pak tvoří v podstatě jen případy, kdy je odvrácena škoda. Osobně se domnívám, že tyto případy bude možno v drtivé většině případů považovat za jednání v krajní nouzi. Zároveň lze mít za to, že i na jednání nepřikázaného jednatele, pokud má být ospravedlněním jinak protiprávního zásahu, je nutno klást obdobné nároky jako na jednání v krajní nouzi. Z výše uvedeného tedy dle mého názoru vyplývá, že jednatelství bez příkazu není nutno vyčleňovat jako zvláštní okolnost vylučující protiprávnost, neboť v relevantních případech vystačíme s ospravedlněním za pomoci institutu krajní nouze. Tomu odpovídá i vymezení dle odst. 1 čl. 7:101 PETL, nebo názor Švestkův¹⁷³.

Osobně stejně jako Hrádek a Tichý nesdílím názor, že by každé nepřikázané jednatelství, pokud jde ve prospěch jiné osoby, resp. k jejímu užítku, bylo po právu. Mám za to, že je nutno opět vyjít ze shora uvedeného apriorního zákazu vměšování se do cizích záležitostí. Na druhou stranu je zřejmé, že pokud protiprávním jednáním nepřikázaného jednatele nevznikla škoda, nebo jiná újma, nedojde ke vzniku odpovědnosti za škodu, neboť chybí jeden ze základních předpokladů vzniku odpovědnosti, tedy vznik újmy.

3.4.4. Okolnosti vylučující protiprávnost a liberační důvody

Okolnosti vylučující protiprávnost se liší od liberačních důvodů v tom směru, že liberační důvody nevylučují protiprávnost jednání, nebo stavu vyvolaného jednáním škůdce. A to mimo jiné z toho důvodu, že většina skutkových podstat objektivní odpovědnosti nevyžaduje ani naplnění protiprávnosti. Je pak zcela logické, že není-li vyžadována protiprávnost, nemůžeme hovořit o důvodu vylučujícím protiprávnost. Liberační důvody se pak v klasickém pojetí a typickém případě objektivní odpovědnosti s přípuštěním liberačního důvodu zakládají na okolnostech, které mají povahu vyšší moci, která zapříčinila relevantní škodní událost¹⁷⁴.

¹⁷² S odkazem na ustanovení ABGB shodně Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 260.

¹⁷³ Např. srov. Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 428 a n.

¹⁷⁴ Tomu odpovídá i ust. čl. 7:102 odst. 1 písm. a) PETL.

4. část. Újma

4.1. Obecně o újmě

V rámci rozboru problematiky újmy jako předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu, resp. jinou újmu se budu dále předně věnovat definování pojmu újmy. Obsah tohoto pojmu není chápán právními úpravami jednotlivých států Evropy jednotně. Tím spíše lze zaznamenat rozličné přístupy k problematice náhrady toho, kterého druhu újmy, jak o nich bude dále pojednáno. Jednota nepanuje v chápání obsahu pojmu újmy ani v rámci teorie, případně praxe v jednotlivých evropských zemích. Dochází totiž k nejednotnému užívání pojmů újma, škoda, případně zadostiučinění apod. Ač jsou mnohdy zmíněné pojmy užívány jako synonyma, jedná se dle mého názoru v souladu s převládajícím názorem o pojmy rozličného obsahu, jejichž odlišení není bez praktických dopadů. O tom ostatně svědčí i vývoj nahlížení na problematiku újmy v rámci české právní úpravy. Z tohoto důvodu bude vymezením pojmů věnována v následujícím výkladu značná pozornost. Zároveň se pokusím definovat zastřešující zobecňující pojem újmy jako předpokladu vzniku odpovědnosti za újmu, který bude použitelný zejména v kontextu české právní úpravy.

Jen málo právních řádů se přitom snaží pojem škody definovat, a to třeba i z části. Děje se tak např. v rakouském¹⁷⁵, nebo v českém právu¹⁷⁶. Německé právo od pokusů o definování pojmu škody záměrně upouští a poskytuje toliko některé dílčí záchytné body, které dávají nauce vodítko, jak postupovat. Jedná se např. o ustanovení o výpočtu škody a o ušlém zisku.

Krčmář, který předně poukazuje na skutečnost, že pojem škody není v rámci občanského zákoníku¹⁷⁷ užíván jednotně, k vymezení pojmu škody, pokusím-li se shrnout rozsáhlejší výklad při zachování autorem užívané terminologie, uvádí, že pojem škody se rozpadá na škodu v užším smyslu, pod kterou lze zahrnout „újmu, která někomu vzešla na jeho majetku, právech nebo osobě“¹⁷⁸, jakož i psychické a fyzické útrapy, které „vzešly někomu tím, že mu bylo ublíženo na jeho tělesné integritě, cti a svobodě“¹⁷⁹, a ušlý zisk (*lucrum cessans*), kterého „mohl někdo docílit podle obvyčejného běhu událostí“¹⁸⁰. Krčmář tedy užívá pojmu škody jako pojmu zahrnujícího škodu na jmění, tedy materiální škodu, včetně majetkové škody

¹⁷⁵ Srov. ust. § 1293 ABGB.

¹⁷⁶ Srov. ust. § 2894 o. z.

¹⁷⁷ Myšleno samozřejmě ABGB.

¹⁷⁸ Tuto chápe Krčmář jako újmu, která někomu vzešla tím, že jeho jmění bylo ztenčeno (jde tedy o skutečnou škodu ve smyslu římskoprávního pojmu *damnum emergens*).

¹⁷⁹ Tuto nazývá Krčmář škodou imateriální.

¹⁸⁰ Srov. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 308.

vzešlé z porušení osobnostních práv¹⁸¹ a ušlého zisku, jakož i nemajetkovou újmu, kterou nazývá škodou „immateriální“¹⁸². Škodu v širším smyslu pak chápe jako zastřešující pojem zahrnující vše výše uvedené. Toto terminologické označení považuji v současné době, resp. již dříve, zejména s ohledem na pojmosloví občanského zákoníku, ale i s přihlédnutím k nastavení občanského zákoníku 1964, za překonané, a to z důvodů, jež budou dále uvedeny.

Švestka v již několikrát citovaném díle *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku* zcela správně pracuje s pojmem škody podle občanského práva a tuto definuje jako „majetkovou újmu, kterou lze objektivně vyjádřit (vyčíslit) všeobecným ekvivalentem, tj. penězi“¹⁸³. Švestka tedy škodu v kontextu právní úpravy v občanském zákoníku 1964 vnímá jako čistě majetkovou újmu s tím, že přidává jako charakteristický znak vyjádřitelnost výše škody v penězích. Škoda pak dle tohoto autora zahrnuje škodu skutečnou a jinou škodu, jíž není nic jiného než ušlý zisk. Pod pojem škody pak patří i škoda na majetku, která vznikla porušením osobnostních práv (jde o osobní škodu). Vedle škody ve smyslu občanského práva definuje Švestka též nemajetkové újmy, které charakterizuje jako „újmy nepostihující nikterak majetkové vztahy“¹⁸⁴. Jde přitom o újmy způsobené zásahem do čistě osobnostních práv bez majetkoprávní souvislosti. Příkladem je zásah do cti, soukromí a dalších práv. Zdůrazňuje přitom, že nemajetkové újmy jsou prakticky nenahraditelné, resp. penězi neocenitelné¹⁸⁵, a pokud má být řešena otázka jejich kompenzace, je vhodnější hovořit o zadostiučinění, satisfakci¹⁸⁶. Nelze dle mého názoru přehlédnout, že Švestka se s Krčmářem prakticky shoduje na způsobu kategorizace, používá však (logicky) aktuálnější a vyprecizovanější terminologii, která obstojí i v poměrech stávajícího občanského zákoníku, když ustanovení § 2894 občanského zákoníku užívá pojmu škoda pro újmu na jmění a pojmu nemajetková újma pro újmy imateriální.

V návaznosti na shora uvedené mám za to, že lze dojít k následujícím závěrům. Pojem újmy lze označit za pojem zastřešující zahrnující obecně jakoukoli poruchu ve sféře právem

¹⁸¹ Může jít např. o ztrátu na výdělku autora, kterou utrpí v důsledku pomluvy.

¹⁸² Švestka toto označení kategorie nemajetkové újmy jako imateriální škody považoval za nesprávné. Srov. Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 86. S tímto názorem souhlasím zejména s ohledem na stávající pojmosloví české právní úpravy a převažující názory na tuto problematiku.

¹⁸³ Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 88.

¹⁸⁴ Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 93.

¹⁸⁵ Zpravidla není možné ani uvedení v předešlý stav. Osobně nejsem zastáncem názoru, který navrácení v předešlý stav odmítá obecně. Mám za to, že navrácení v předešlý stav je možné, např. v případě některých újem na zdraví. V tom případě je ovšem nutno odčinit vytrpěné bolesti, uhradit náklady léčení (majetkový aspekt nároku), případně uspokojit nároky další.

¹⁸⁶ Tento názor rovněž obstojí i v optice náhledu právní úpravou v občanském zákoníku. K tomu srov. ust. § 2894 odst. 2, § 2951 odst. 2 a §§ 2956 a násl. o.z., která zároveň neuvádí v případě nemajetkové újmy pojem „nahradí“, ale „odčini“.

chráněných zájmů dotčené osoby, která je odčinitelná, případně nahraditelná, dle právních předpisů, ať již uvedením v předešlý stav, nebo formou náhrady, nebo zadostiučinění poskytnutého v penězích. Pod pojmem újmy je pak zahrnuta majetková újma, kterou nazývám shora i dále škodou¹⁸⁷, a nemajetková újma. Škoda se pak ve smyslu výše uvedených kategorizací rozpadá na škodu skutečnou a ušlý zisk¹⁸⁸. Nemajetková újma zahrnuje všechny nároky, které nejsou majetkovou škodou, zejména tedy nároky z porušení čistě osobnostních práv, např. práva na ochranu zdraví, života, cti, lidské důstojnosti a další. To ovšem neznamená, že by všechny újmy byly v souladu s právní úpravou nahraditelné, resp. odčinitelné. Osobně mám za to, že je vhodnější pojem újmy definovat obecně ve smyslu poruchy určitého stavu bez ohledu na to, zda je újma následně nahraditelná, nebo odčinitelná ve smyslu právních předpisů o odpovědnosti za škodu. To je dle mého názoru otázkou vzniku odpovědnosti, jíž je vznik újmy toliko jedním, nikoli jediným, předpokladem. O tom, zda ta, či ona škoda bude nahrazena, rozhoduje, nejen právní úprava rozsahu náhrady škody, ale též vymezení skutkové podstaty deliktu, např. co do zavinění, případně úprava smluvní, závazkové odpovědnosti; klíčovou roli pak dle mého názoru hraje omezení příčinné souvislosti, jak o něm bude dále pojednáno. Výše uvedené tedy nic nemění na správnosti řadou autorů prezentovaného a logického závěru, že „náhradu si ... zasluhují jen škody právním řádem uznané“¹⁸⁹.

Ač pojmy škoda a újma nejsou v širším evropském kontextu chápány jednotně¹⁹⁰, mám osobně za to, že po účinnosti občanského zákoníku je vhodné dodržovat výše uvedenou terminologii, pokud se jedná o práce s reflexí české právní úpravy, a to zejména z důvodu přehlednosti.

Je zajímavé v této souvislosti poznamenat, že pojem poškozeného není nikterak právními předpisy definován. Je užíván jako samozřejmý a jasně vymezený. Otázka vymezení poškozeného je však komplikovaná¹⁹¹. Osobně mám za to, že poškozeného lze nejlépe definovat jako osobu, které svědčí právo na náhradu újmy v případě naplnění všech

¹⁸⁷ Není-li s odkazem na konkrétního autora uvedeno jinak.

¹⁸⁸ Není zcela bez zajímavosti, že NS potvrdil poměrně jasný a důležitý závěr v tom směru, že může dojít ke škodě v podobě ušlého zisku, aniž by byla zároveň škodní událostí, nebo protiprávním jednáním způsobena skutečná škoda. Jde o na sobě nezávislé kategorie. Srov. např. rozhodnutí NS sp. zn. II Odon 15/1996.

¹⁸⁹ Např. Tichý a Hrádek. In: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 92.

¹⁹⁰ Srov. čl. 2:101 PETL uvádí, že: „Škoda (pozn. *damage*) je majetkovou nebo nemajetkovou újmou (pozn. *harm*) zákonem chráněného zájmu“. PETL tak jednak vycházejí ze zastřešujícího pojmu škody v širším smyslu (pro tuto souhrnnou kategorii užívám pojem újma shodně s o. z.), jednak v souladu s moderními trendy deliktárního práva kladou důraz na ochranu právních zájmů dotčených osob. Blíže PETL škodu nevymezují, řeší však rozsah náhrady v rámci ochrany, a to jednak v čl. 2:102 a jedna v části věnující se kauzalitě. Obdobné vymezení jako PETL, i když konkrétnější obsahuje i reformní návrh ABGB, který v § 1293 uvádí, že škodou je „újma, kterou někdo utrpěl na své osobě, majetku, nebo jiných chráněných zájmech“. Z toho je rovněž patrné, že reformní návrh ABGB tenduje v souladu s PETL k zdůraznění ochrany právem chráněných zájmů.

¹⁹¹ Srov. např. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 309.

předpokladů vzniku odpovědnosti po jejich náležitém přezkoumání. K tomuto závěru může vést, jak výklad formulace některých právních předpisů¹⁹², tak i textace čl. 3:106 PETL, který hovoří o tom, že „poškozený musí nést svou újmu v rozsahu odpovídajícím pravděpodobnosti, do jaké míry mohla být způsobena jednáním, událostí, nebo okolností v jeho sféře.“ Z toho lze dovodit, že je to právě poškozený, jemuž by svědčilo právo na náhradu škody, kdyby nebylo zmíněných okolností v jeho sféře.

K obdobným závěrům jako Švestka dochází při vymezení obecné definice škody v Německu Mommsen, který pojem vymežil tak, že „jde o rozdíl částky majetku osoby (poškozeného) v určitém časovém okamžiku a částkou, kterou by tento majetek měl mít bez mezitím nastalé škodní události“¹⁹³. Jde tzv. o rozdílovou hypotézu, která je, jak mimo jiné plyne ze srovnání s výše uvedenými závěry Švestky využitelná i dnes¹⁹⁴, a to nejen v německém právu. Teorie je přitom aplikovatelná, jak na skutečnou škodu, tak na ušlý zisk, neboť jde o rozdíl mezi částkou, která „je“ a která by zde byla, pokud by nebylo škodné události. Není rozhodující, zda rozdíl je v tom, že se majetek zmenšil, nebo nerozmnožil, případně obojí. Obecně uznávaná definice však přes snahy mnoha autorů na Mommsena více či méně navazujících v německém právu neexistuje.

Z výše uvedeného je zřejmé, že pod pojem skutečné škody, jak je vymezena v rozdílové teorii Mommsena, nelze zahrnout nemajetkovou újmu, která byla shora definována jako porucha vzniklá dotčením osobnostních práv, nebo jiných právem chráněných zájmů dotčené osoby, které nemají žádný majetkový aspekt. Skutečná škoda je totiž pouze majetková újma, která je měřitelná (vyjádřitelná) a v zásadě plně nahraditelná v penězích. Nemajetkovou újmu nelze penězi, ani jiným obecným ekvivalentem, přesně kvantifikovat, a proto nelze hovořit v plném rozsahu o její nahraditelnosti a hovoříme o odčinění¹⁹⁵.

Možná k poněkud přesnějšímu vymezení dospívají později Deutsch a Ahrens, podle nichž „je škodou každá újmu vzniklá na právních statcích určité osoby“¹⁹⁶. Právní statky jsou pak těmito autory chápány, jak statky majetkové, tak osobnostní, z čehož je zřejmé, že je vnímána, jak možná majetková, tak nemajetková újma.

¹⁹² Např. ust. § 2910 věta první o. z., která mimo jiné normuje, že škůdce „... nahradí poškozenému, co způsobil porušením povinnosti stanovené zákonem ...“.

¹⁹³ In: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 92.

¹⁹⁴ I přes určité výhrady, kdy je zastáncům této teorie vyčítána určitá nedůslednost, jakož i nedostatek vztažení škody k majetku a nikoli ke konkrétní majetkové položce, lze dle mého názoru tuto teorii jako základní východisko pro další úvahy využít. Určité výhrady vyjadřují např. Tichý a Hrádek; In.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 95.

¹⁹⁵ O myslitelné výjimce z tohoto závěru bylo pojednáno výše.

¹⁹⁶ Deutsch, E., Ahrens, H.-J.: Deliktsrecht: Deliktsrecht. 6. vydání, Köln, 2014. In.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 95.

Obdobná situace, pokud jde o zákonné vymezení pojmu škody je, i ve Francii, kde Code Civil v podstatě neobsahuje žádné bližší pravidlo ohledně definice škody, či rozsahu náhrady. Řešení je tak ponecháno soudní praxi a nauce. Francouzský Nejvyšší soud přitom vychází z úkolů deliktního práva, které chápe tak, že je úkolem „civilní deliktní odpovědnosti co možná nejdříve obnovit rovnováhu narušenou v důsledku škody a zajistit, aby se poškozený dostal do situace, v níž by se býval nacházel nebýt škodní události“¹⁹⁷. Z toho lze dovodit určitou podobnost s výše uvedeným závěrem, že škoda je porucha, k níž došlo ve sféře poškozeného. Zároveň je možno vysledovat poměrně široké chápání pojmu škody v rámci francouzské praxe s tím, že lze očekávat poměrně vstřícný přístup k náhradám tak, aby byl jaksi co nejvíce dle možností napraven závadný stav, a to i pokud jde o tzv. nepřímé škody apod. Obdobné řešení lze nalézt v PETL, které stanoví, že náhrada škody je peněžitá platba, která má navrátit poškozeného do stavu, pokud to „jen penězi jde, ve kterém by byl, když by škodlivé jednání nebylo spácháno“¹⁹⁸. Příslušné ustanovení zjevně pamatuje, jak na materiální, tak nemateriální újmu, přestože pracuje s pojmem škoda¹⁹⁹, což plyne zejména z kontextu ust. čl. 10:201 a čl. 10:301 PELT.

Bez zajímavosti není ani fakt, že anglické právo vůbec otázku obecného pojetí škody, nebo újmy, neřeší. Vzhledem k tomu, že pro common law je typická právní úprava vymezující jednotlivé skutkové podstaty deliktů, aniž by existovala skutková podstata základní, která je ve specifických případech doplněna konkrétnější skutkovou podstatou, jako je tomu zpravidla v právních řádech kontinentální Evropy, je v podstatě nezbytně nutné v rámci každé jednotlivé deliktní skutkové podstaty²⁰⁰ řešit vymezení pojmu škody v konkrétním případě. S určitou mírou nadsázky a zobecnění v rámci naznačení přístupu common law lze říci, že v Anglii existuje tolik pojmů škody, jako je jednotlivých deliktů.

Některé právní řády rozlišují mezi deliktní škodou (újmou) a závazkovou, nebo smluvní škodou (újmou), a to podle toho, zda ke škodě, nebo jiné újmě vedlo porušení závazkové, nebo jiné právní povinnosti. Význam tohoto dělení byl v českém právu poměrně omezen, zejména za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964, který nečinil rozdíl mezi těmito povinnostmi a vyznačoval se jednotným režimem odpovědnosti za škodu v rámci odpovědnosti za porušení právní povinnosti. S účinností obchodního zákoníku, který zavedl odlišný režim pro obchodní závazkové vztahy, nabylo toto dělení opět na významu. Význam tohoto dělení pak vygradoval

¹⁹⁷ In.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 94.

¹⁹⁸ Srov. ust. Čl. 10:101 PETL.

¹⁹⁹ S ohledem na otázku překladu, jakož i výše uvedené tomu však nelze dávat zásadní význam.

²⁰⁰ V dnešní době je jich více než 70.

s účinností občanského zákoníku, který dle mého názoru dosti nešťastně, přebírá režim smluvní odpovědnosti z obchodního zákoníku i pro vztahy nepodnikatelů a činí z něj obecné pravidlo smluvní odpovědnosti, jak bude rozebráno dále. V některých právních řádech má navíc toto členění význam i v rámci rozsahu náhrady, kdy např. nemajetkové újmy se v režimu smluvní odpovědnosti nenahrazují, nebo se nahrazují, ale jen bylo-li to ujednáno²⁰¹.

4.2. Skutečná škoda a ušlý zisk

Snad nejznámějším dělením škody je rozlišení skutečné škody a ušlého zisku, jak bylo již výše naznačeno. Co nejpreciznější vymezení těchto pojmů v rámci toho, kterého právního řádu hraje zpravidla významnou praktickou úlohu, neboť nikoli ve všech případech dochází k náhradě skutečné škody i ušlého zisku.

I dnes dle mého názoru ob stojí velmi hezké vymezení Švestkovo, který chápe skutečnou škodu jako majetkovou újmu spočívající ve zmenšení (úbytku) majetku poškozeného nastalého v příčinné souvislosti se škodnou událostí a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutno vynaložit na to, aby došlo k uvedení věci v předešlý stav, resp. k plnému vyvážení důsledků plynoucích z toho, že nebylo provedeno navrácení v předešlý stav. Ušlým ziskem, tedy tím, co ušlo, se pak dle Švestky rozumí „majetková újma vyjádřitelná v penězích, spočívající v tom, že v důsledku škodné události nedošlo k rozmnožení (zvětšení) majetkových hodnot poškozeného“²⁰². Rozlišovací znak lze tedy mimo jiné spatřovat v tom, že v kategorii skutečné škody dochází ke zmenšení majetku oproti stavu před vznikem škody a v případě ušlého zisku nedochází ke zvětšení, rozmnožení, majetku oproti očekávanému stavu v budoucnu.

V rámci kategorie skutečné škody vznikají některé zajímavé a velmi praktické problémy, přestože jde o kategorii škody zdánlivě nejjednodušší. Při náhradě škody je totiž např. nutné kompenzovat i případné znehodnocení. To je důležité zejména u poškození automobilů, či jiných strojů, když i v případě dokonalé opravy, dojde zpravidla ke znehodnocení stroje, nejčastěji automobilu, právě proto, že měl účast na nehodě, či byl jinak poškozen. Hodnota věci tak již nikdy nebude shodná jako před škodní událostí, i když byla věc opravena²⁰³.

Velmi zajímavou je pak náhrada věci zvláštní oblíby. Dle mého názoru jde též v jistém smyslu o institut na pomezí mezi škodou majetkovou a imateriální újmou, když spolu

²⁰¹ To je případ české právní úpravy.

²⁰² K tomu srov. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 89.

²⁰³ Shodně NS např. ve věci sp. zn. 25 Cdo 2782/2017, nebo II.ÚS 795/16.

s obvyklou cenou poškozené věci jsou poškozenému vyrovnávány i určité čistě psychické útrapy spojené se ztrátou věci. Tento jaksi subjektivní aspekt činí určení výše náhrady, která hraničí se zadostiučiněním komplikovaným, z čehož vznikají i diskuse ohledně oprávněnosti nároku na náhrady škod obdobného typu. Příkladem může být náhrada škody způsobené ztrátou oblíbeného domácího mazlíčka, nebo jiného zvířecího životního společníka, např. koně. S ohledem na výše zmíněnou specifickou povahu těchto škod se považuje za spravedlivé zvláštní oblibu kompenzovat zejména v případě škod způsobených úmyslně²⁰⁴. Oproti české právní úpravě, německé právo, jež bylo v jiných ohledech předobrazem právní úpravy v ČR, náhradu ceny zvláštní obliby odmítá. V Rakouském právu je ovšem náhrada zvláštní obliby přípustná. Tím se zabýval mimo jiné již Sedláček, který cenu zvláštní obliby definoval jako majetkovou újmu, která „je spojena se ztrátou nějaké věci (např. rodinná památka), ...“²⁰⁵.

Ust. občanského zákoníku pak zohledňují specifickou povahu škod způsobených poraněním zvířete, kdy přiznávají náhradu nákladů na léčení, i pokud přesahují cenu zvířete²⁰⁶. To je do jisté míry též zohledněním zvířete jako věci zvláštní obliby²⁰⁷, což se odráží v překročení významné kompenzační funkce odpovědnosti za škodu, které by nebylo povětšinou myslitelné u jiných věcí.

S výše uvedeným souvisí do určité míry i problematika oprav automobilů, nebo jiných strojů, kdy dochází k výměně částí automobilu, nebo jiného stroje, či zařízení za využití nových náhradních dílů. Zdá se tedy, že poškozený vlastně získal neoprávněně na úkor škůdce jistou výhodu, nebo zlepšení své věci, které by měl škůdci kompenzovat. Hovoří se o vyrovnávání výhod. Na druhou stranu se však nejeví spravedlivé, aby poškozený nesl ze svého náklady na opravu škody, za kterou neodpovídá ani z části²⁰⁸. Převládá přitom názor, že tyto „výhody“ by neměly být v rámci náhrady škody zohledňovány. Někteří autoři však vidí možné výjimky v případech, kdy by šlo o věci, které se na stroji přirozeně v průběhu užívání mění, např. řemeny, filtry, tlumiče, pneumatiky, přičemž považují za spravedlivé, aby v případě těchto náhradních dílů, bylo zohledněno určité „zvýhodnění“ na straně poškozeného²⁰⁹. Osobně však považuji argumentace vedené tímto směrem za nepřilíš přesvědčivé a málo ospravedlnitelné, a

²⁰⁴ Právní úprava občanského zákoníku řeší tuto otázku v případě „poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti“. Srov. ust. § 2969 odst. 2 o. z., z něhož je zřejmé, že nemusí v tomto případě jít jen o újmu způsobenou na zvířeti, ale může jít o jakoukoli věc, např. rodinnou památku, nebo dokonce věc nemovitou.

²⁰⁵ Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnicků v Brně. Brno, 1947, s. 29.

²⁰⁶ V obecné rovině o náhradě vyšších nákladů (oproti snížení hodnoty věci, nebo její hodnotě jako takové), pokud jsou účelné, resp. bylo rozumné je vynaložit, hovoří i PETL. Srov. např. čl. 10:203 odst. 1. PETL.

²⁰⁷ Při plném vědomí ust. § 494 o.z.

²⁰⁸ Výjimkou by mohl být případ, kdy některé škody mohou jít k tíži poškozeného z důvodu přičitatelnosti, resp. dílčího vyloučení příčinné souvislosti s ohledem na spoluzavinění poškozeného, viz. též dále.

²⁰⁹ Např. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 276.

to i ve zcela výjimečných případech²¹⁰. Jsem toho názoru, že je spravedlivé a přiměřené, aby škůdce nesl plnou cenu opravy, tedy náklady na uvedení v předešlý stav, kterým je nutno rozumět stav, který co nejlépe odpovídá stavu, v jakém se automobil, nebo jiný stroj nacházel před vznikem škody, tak aby byla mimo jiné spolehlivě obnovena možnost jeho bezpečného užívání a došlo tak v co největší míře k obnově postavení poškozeného, v jakém se nacházel před vznikem škody. Nelze přitom spravedlivě požadovat, aby si poškozený nechal zejména do automobilu, nebo jiného vozidla pro přepravu osob montovat použité díly, když jde zpravidla o věci, o kterých není jisté, jakou měly minulost, např. pokud jde o jejich předchozí poškození při nehodě apod. Proti výše zmíněnému názoru a možnosti zohlednění „zvýhodnění“ v některých případech svědčí i to, že u většiny dílů nelze přehlédnout, že jde o zásadní díly pro bezpečnost při provozu stroje, a jednak proto, že jde povětšinou o škody z provozní činnosti, ze které je škůdce odpověden na principu objektivní odpovědnosti za riziko. Zároveň ani zmíněný názor, s nímž se neztotožňuji, a to samozřejmě dle mého soudu, dostatečně nereflektuje, že jde o náklady na straně poškozeného vynucené. Navíc jde o nároky obecně snadno předvídatelné i pro běžné osoby.

Mému názoru na tuto problematiku se blíží názory některých českých soudů, zejména Ústavního soudu, který však ve zcela výjimečných případech určité kompenzace za „výhody“ připouští. Jde však o situace mírně odlišné od výše uvedených skutkových případů, konkrétně by mohlo jít o případy, kdy poškozený zvolí místo běžného nového dílu, který měl ve vozidle před poškozením, díl nadstandardní apod.²¹¹ S tímto přístupem se lze ztotožnit. Zcela jiná je pak skutková situace, kdy by se poškozený snažil bezdůvodně obohatit na úkor škůdce tím, že by si nechal „na jeho účet“ nechal vyměnit díly, které nebyly poškozeny, nebo nechal v souvislosti s nutnou opravou jinak vozidlo zhodnotit, např. výměnou oleje, která nebyla ještě nutná apod. V tomto ohledu je ze stany Ústavního soudu vyžadováno, aby náklady na opravu byly účelné a směřovaly k odstranění následků škodní události²¹².

²¹⁰ I přesto nalezneme pravidlo vyrovnání výhod v PETL, a to v čl. 10:103, který hovoří o prospěchu získaném škodou událostí. Již samo označení je samo o sobě pochybné. PETL navíc stanoví uvážení prospěchu poškozeného při rozhodování o náhradě jako základní pravidlo, ze kterého jsou možné výjimky. To je dle mého názoru velmi nešťastné řešení, jež je i v rozporu s názorem zmíněných autorů (podle mého výkladu), na něž je odkazováno v předchozí pozn. č. 209, neboť Tichý a Hrádek zastávají možnost zohlednění prospěchu jen ve zcela zřejmých případech.

²¹¹ Srov. např. rozhodnutí ÚS sp. zn. II. ÚS 2221/07, nebo z novější doby rozhodnutí ÚS sp. zn. I. ÚS 1902/13. Podobně též NS ve věci sp. zn. 25 Cdo 4402/2015, kdy však NS zároveň popřel možnost zohlednění snížení hodnoty vozu v důsledku účasti na nehodě (poměrně překvapivě s ohledem na dřívější přístup). Zmíněné rozhodnutí NS bylo tak zrušeno výše citovaným nálezem ÚS sp. zn. II. ÚS 795/16. S ohledem na závěry též výše zmíněného rozhodnutí NS sp. zn. 25 Cdo 2782/2017 lze mít za to, že NS již přístup přehodnotil a náhradu za snížení hodnoty věci v důsledku účasti na nehodě připouští. Zda se na tomto závěru judikatura ustálí, musí ale ukázat až delší čas.

²¹² To je samozřejmě závěr správný. Srov. rozhodnutí citovaný výše, pozn. 211.

Výše uvedené závěry by bylo možno vztáhnout i na mnoho dalších věcí, např. zdravotnické přístroje, sportovní vybavení apod.

4.3. Přímé a následné škody

Přímou škodou je povětšinou chápána škoda, která vznikla bezprostředně poškozením právem chráněného zájmu, nebo porušením jiné právní povinnosti. Typicky jde o následky jednáním škůdce vzniklé na poškozené věci, tedy snížení její hodnoty, vynucené náklady na opravu apod. Ve smyslu výše uvedeného výkladu a rozlišení pojmů může jít samozřejmě i o imateriální újmu, např. změny vyvolané na zdraví poškozené osoby.

Následnou škodou resp. újmou je újma, která vznikla v důsledku přímé, primární újmy. Např. výše zmíněná ztráta výdělkové schopnosti, snížení společenského uplatnění, ztráta z užívání poškozené věci apod. Rakouské právo počítá mezi následné škody i ušlý zisk.

Ve většině evropských právních řádů nemá rozlišení přímé a následné škody velký význam a jde tak spíše o teoretickou, byť velmi zajímavou konstrukci. To, zda je újma, ať již přímá, nebo nepřímá nahraditelná, je však především otázkou kauzality.

4.4. Prostá ekonomická škoda

Prostou ekonomickou škodou je v teorii i praxi chápána jednak škoda vzniklá porušením právní povinnosti bez zásahu do absolutního práva dotčené osoby, jednak škoda sekundárních poškozených, k níž došlo v důsledku zásahu do absolutního práva primárního poškozeného, aniž by byla zároveň dotčena absolutní práva sekundárních poškozených.

Tichý jako příklad druhé varianty uvádí případ z rozhodovací praxe francouzského soudu, kdy došlo k „úrazu operního pěvce, jemuž sice byla jeho škoda nahrazena, naproti tomu nároky divadla, v němž měl zpívat, jeho zaměstnanců a konečně i řidičů taxíků, kteří přišli o výdělek, zůstaly neuspokojeny“²¹³. I z tohoto případu je podle mého soudu zřejmé, že v těchto případech není pro odpovědnost za konkrétní újmu až tak rozhodující, o jakou škodu se jedná. Jde spíše o to, zda je dána příčinná souvislost, resp. zda není důvod pro omezení kauzality, jak o něm bude pojednáno dále. Náhled na tuto otázku však není v teorii ani praxi jednotný a lze se setkat, jak s rozdílným přístupem v rámci odůvodnění, tak s rozdílným přístupem ohledně konkrétního výsledku řešení otázky odpovědnosti v obdobných případech.

²¹³ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 116.

4.5. Nemajetková újma

Jak bylo rozebráno výše, představuje nemajetková (imateriální) újma zvláštní druh újmy spočívající v nevýhodě (poruše) na osobnostních právech člověka, aniž by byl jakkoli dotčen majetkový aspekt²¹⁴. Naproti tomu si lze představit i majetkovou újmu způsobenou zásahem do osobnostních práv, např. do práva na ochranu zdraví. Tato je představována náklady na léčení, nebo ztrátou na výdělku v důsledku zranění apod. Na pomezí pak dle mého názoru stojí ztráta společenského uplatnění, která může mít majetkový i nemajetkový aspekt. Majetkový aspekt může spočívat v trvalém omezení, či ztrátě výdělkové schopnosti²¹⁵. Nemajetkový aspekt může spočívat např. v omezení možnosti navázat přátelský, nebo partnerský vztah, či v omezení nebo ztrátě určité schopnosti nevýdělečné povahy, např. schopnosti věnovat se určitému sportu, schopnosti reprodukční, nebo schopnosti vnímat vjemy z okolí. Zásadní rozlišovací kritérium pak vychází z rozlišování dvou základních právních statků, a to majetku a osoby člověka²¹⁶.

Nemajetková újma je prakticky nevyjádřitelná v penězích; lze ji hodnotit pouze ze subjektivního hlediska a není v podstatě nikdy způsobitelná plné náhrady, i kdyby peněžité zadostiučinění bylo sebevětší, vždy se může najít jednotlivec, který by konkrétní útrapy vnímal úkorněji. I z tohoto pohledu je v mnoha jurisdikcích imateriální újma předmětem diskusí, a to zejména pokud jde o nárok na její odčinění a jeho rozsah. O to zásadnější je náležité vymezení pojmu nemajetkové újmy v konkrétním případě. Náhledy jednotlivých právních řádů na danou problematiku se navíc vyvíjejí, což platí i pro český právní řád.

Nároky na zadostiučinění za utrpěnou imateriální újmu jsou pak zpravidla nepřenositelné na třetí osoby, zejména pokud je dotčena čest, důstojnost, nebo soukromí poškozené osoby.

Ač již zcela převládá názor, že i odčinění nemajetkové újmy je nezbytné cestou civilního práva umožnit tak, aby případy způsobení imateriální újmy nezůstaly jen pod sankcí prostředky jiných právních odvětví, např. správního, nebo trestního práva, dochází v mnoha právních řádech ke snahám o omezení odčinění nemajetkových újem. To mimo jiné vychází z obtížné

²¹⁴ Sedláček vychází z podobného vymezení, když uvádí, že imateriální škodou je újma, která není škodou majetkovou. Zdůrazňuje tedy majetkový aspekt s tím, že by mohlo být v jistém smyslu možné vnímat tuto kategorii jako zbytkovou. K tomu srov.: Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž.* Čsl. akademický spolek Právník v Brně. Brno, 1947, s. 29.

²¹⁵ Srov. např. Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž.* Čsl. akademický spolek Právník v Brně. Brno, 1947, s. 42. Ztrátu výdělkové schopnosti kompenzuje většina evropských právních řádů. Německé a francouzské právo však kompenzuje ztrátu výdělkové schopnosti pouze tehdy, je-li doprovázena konkrétní škodou, zejména v podobě ušlého zisku.

²¹⁶ Srov. Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 96, nebo Deutsch a Ahrens; tamtéž str. 94.

kvantifikace přiměřeného zadostiučinění, jakož i výtky komercializace ideálních práv, kdy jsou v některých případech poskytovány nepřiměřeně vysoká zadostiučinění, což vede k širším diskusím o legitimitě odškodňování některých velmi subjektivních aspektů. Jak uvádí Tichý a Hrádek, jde např. o případ monacké kněžny Caroliny, jíž byla přiznána náhrada ve výši 180.000 DM za zneužití jejího soukromí otištěním fotografií v novinách²¹⁷. V českém právním prostředí by mohlo jít o případy spisovatele Michala Viewegha, či herce Karla Rodena. Legitimitu je nutno dle zmíněných autorů stavět na tom, aby „stejně případy byly posouzeny stejně a rozdílné rozdílně“²¹⁸. S tímto závěrem lze samozřejmě souhlasit, a to nejen v oblasti nemajetkové újmy, ale obecně, kdy na tomto principu lze a je nutno stavět legitimitu jakéhokoli soudního rozhodování; snad jen s drobnou výhradou, kdy bych spíše hovořil o obdobných případech, když lze mít za to, že stejný případ prakticky nebude možné ve většině případů nalézt²¹⁹. Přitom je jisté, že právě dosažení ekvivalentnosti v posuzování případů bude pro soudní praxi v rámci jakékoli jurisdikce velmi komplikovaným úkolem.

Některým autorům připadá nevhodné směšování ideálních hodnot s penězi, čímž argumentují proti poskytování zadostiučinění za imateriální újmu v rámci občanskoprávní odpovědnosti²²⁰. S tímto názorem však dle mého názoru nelze souhlasit, když je nepochybně, jak bylo uvedeno výše, důležité, aby případy porušení osobnostních práv nezůstaly v občanském právu bez sankce v podobě povinnosti nahradit způsobenou újmu. To podporuje i skutečnost, že již v roce 1966 se pro opodstatněnost poskytování zadostiučinění, alespoň v některých případech (šlo o poškození zdraví a nárok na bolestné a zadostiučinění za ztížení společenského uplatnění), i přes nepochybnou specifickou a citlivost dané problematiky v tehdejších společenskopolitických poměrech vyslovil též Švestka²²¹.

S ohledem na uvedené lze zmínit, že některé právní řády vylučují, či vylučovaly náhradu nemajetkové újmy v případě dotčení některých práv, např. práv na ochranu cti, nebo lidské důstojnosti. Rakouské a německé právo zase vylučuje náhradu nemajetkové újmy v případě objektivní odpovědnosti. Dle české právní úpravy náleží náhrada imateriální újmy jen, stanoví-li tak zvlášť zákon²²², nebo je-li to výslovně sjednáno v rámci smluvní odpovědnosti.

²¹⁷ Tichý, L., Hrádek, J.: Delikt ní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 100.

²¹⁸ Tamtéž, viz. pozn. 217.

²¹⁹ Obdobně např. ust. čl. 10:301 odst. 3 věta druhá PETL.

²²⁰ Např. Schoebel, Th. Der Ersatz frustrierter Aufwendungen. Wien, New York, 2003. In.: Tichý, L., Hrádek, J.: Delikt ní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 101.

²²¹ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 96 a násl. Lze mít za to, že Švestka byl v době formulace zmíněných názorů ovlivněn i tehdejšími společenskopolitickými poměry.

²²² Např. ust. § 2956, nebo § 2958 o. z.

V rakouském deliktním právu není předmětem odčinění nemajetková újma způsobená z lehké nedbalosti.

Specifický je i přístup anglický, kdy dochází k odškodnění nemajetkových újem obecně toliko v případech újmy na osobnostních právech, nebo na svobodě, jinak jen, došlo-li ke vzniku nemajetkové újmy spolu s majetkovou²²³.

Na tomto místě lze uvést, že historicky nejstarší kategorií nemajetkové újmy, která byla shledána jako hodná poskytnutí zadostiučinění dle civilního práva, je náhrada za bolest v případě újmy na zdraví.

V rámci rozsahu odškodňování imateriálních újem je velmi zajímavá i problematika odškodnění tzv. sekundárních poškozených. Těmi jsou osoby, které utrpěly útrapy např. v souvislosti s tím, že sledovaly protiprávní jednání škůdce ve vztahu k třetí osobě. Některé právní řády jsou nakloněny k tomu odškodňovat sekundární poškozené obecně, jiné se snaží náhradu újmy sekundárním poškozeným omezit; to je případ např. praxe německých soudů s tím, že lze mít za to, že německá právní úprava jako taková dává náhradě imateriální újmy poměrně úzký prostor, když náhrada nemajetkové újmy je přípustná toliko, stanoví-li tak zákon²²⁴. Výše uvedené nic nemění na tom, že německé soudy patrně s cílem vyhovět poškozeným vytváří samy některé odčinitelné skutkové podstaty na bázi analogie, která je však v tomto případě nepřipustná a jde tak o postup *contra legem*. Velmi zajímavé tak s ohledem na inspiraci české právní úpravy BGB může být, jaký přístup zvolí česká soudní praxe. Naproti tomu právní řád Francie je všeobecně nakloněn náhradě nemateriálních újem, o čemž svědčí i výše citovaný názor francouzského Nejvyššího soudu, jakož i přístup k odčinění nemajetkové újmy způsobené na dobré pověsti a soukromí, kdy je vznik nemajetkové újmy dokonce presumován. PETL v této souvislosti jednoznačně stanoví, že nemajetková újma „může být vymáhána též osobami majícími blízky vztah k poškozenému, který utrpěl smrtelnou nebo velmi vážnou nesmrtelnou újmu“²²⁵.

4.6. Vybrané specifické případy nemajetkové újmy

Velmi aktuální otázkou je poskytování náhrady, zadostiučinění, za tzv. ztrátu radosti z dovolené, a to jak v rámci deliktního práva, tak smluvní odpovědnosti. K tomu se sluší zmínit,

²²³ K tomu srov. Rogers, W. V. H. (ed.). Winfield, Jolowicz, Tort. 18. vydání. London, 2010. In.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 99.

²²⁴ Obdobně se k této problematice staví česká právní úprava, viz. shora. To je samozřejmě způsobeno mimo jiné vlivem BGB na přípravu části o. z. o deliktním právu.

²²⁵ Srov. čl. 10:301 odst. 1 věta třetí PETL.

že německé právo přiznává náhradu za „ušlý požitek z dovolené jakožto náhradu majetkové škody“²²⁶. Osobně se přikláním k názoru Tichého, který uvádí, že zkrácení volného času a dovolené je ... nepochybně ideální škodou²²⁷. Mám tedy za to, že je nároky třeba řešit spíše cestou odčinění nemajetkové újmy, přičemž jde o újmu, která by měla být způsobilá k náhradě. I přesto se většina evropských právních řádů²²⁸ kloní k řešení, podle kterého není zadostiučinění za ztrátu radosti z dovolené poskytováno s výjimkou případů smluvní odpovědnosti upravených v návaznosti na unijní a dříve komunitární právní úpravu. S tímto problémem do značné míry souvisí problematika povahy ztráty z užívání určité věci, kdy základním problémem je to, zda jde svou podstatou o újmu materiální, či imateriální. Samotná ztráta užívání škůdcem poškozené věci je především nemajetkové povahy. Příkladem je poškození automobilu, v jehož důsledku nemůže jet rodina na plánovaný výlet. Právě v tomto případě je jistá paralela s výše uvedenou ztrátou radosti z dovolené. Jiným případem újmy, která může být poškozením věci s následnou dočasnou nemožností jejího užívání, zejména po dobu opravy, způsobena je újma majetková, např. v podobě ušlého zisku z provozu automobilu v rámci činnosti podnikatele. V obou případech může být nárok na odčinění, či náhradu v jistém směru modifikován tím, že jde-li o věc, která je běžně dostupná, může si ji poškozený pronajmout a tím do jisté míry zamezit dalšímu nárůstu újmy způsobené v důsledku škodní události, nebo rušebního činu. Osobně považuji následné chování na straně poškozeného v tomto ohledu za velmi významné, neboť mám za to, že v případě nerozumného chování poškozeného, např. v případě, že si bez důležitého důvodu nepronajme náhradní věc, nebo nepřijme např. od škůdce do bezplatného užívání jeho věc, může dojít k přetržení, či omezení příčinné souvislosti ve vztahu k dalším škodám, které by nevznikly, pokud by se poškozený choval „standardně“²²⁹. To nic nemění na tom, že poškozený má nepochybně nárok na náhradu nákladů na nájemné, které zaplatil, nebo zaplatí za užívání náhradní věci. Tyto představují skutečnou majetkovou škodu na straně poškozeného. Přitom není bez zajímavosti, že tímto postupem dochází k určitému přetvoření nároku ze ztráty možnosti užívání (v podobě radosti, nebo obecného benefitu možnosti užívání určité věci nemajetkové povahy) z nároku na

²²⁶ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 102.

²²⁷ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 102.

²²⁸ Kromě Belgie.

²²⁹ Lze se však setkat i s názory, které stojí na tom, že náhrada náleží, i pokud si poškozený náhradní věc neopatří. Osobně však takový názor nesdílím, i když lze mít za to, že mohou existovat výjimečně případy, kdy má poškozený důležitý důvod, proč si nechce náhradní věc pronajmout, nebo jinak opatřit. Jiná situace samozřejmě nastává, když dojde k poškození věci unikátní, kterou nelze snadno nahradit, např. vědeckého přístroje, speciálního vozíku pro tělesně handicapovanou osobu apod. Velkým problémem ovšem zůstává velmi komplikovaná vyjádřitelnost, resp. stanovení výše přiměřené satisfakce.

odčinění nemajetkové újmy na nárok majetkové povahy²³⁰. Podobně restriktivní postoj dle mého názoru zastává i české právo, které považuje za nahraditelné právě náklady na zajištění náhradní věci. Rakouské právo je proti tomu velmi striktní a satisfakci obdobných újem odmítá. Německé právo diferencuje mezi ztrátou užívání běžných věcí a věcí výjimečně užívaných. V prvním případě je dle německého práva újma nárokovatelná k odčinění, ve druhém nikoli. Velmi příznivý postoj pro poškozené pak zastává Francie a Anglie, kde je poskytováno zadostiučinění v širokém spektru případů. Obdobně se v rámci nadnárodních dokumentů k této problematice staví PETL, když čl. 10:203 odst. 2 PETL stanoví, že náhrada škody „může být také přiznána z důvodu nemožnosti věc užívat, včetně následných ztrát ...“. PETL přitom řeší jak otázku imateriální újmy, tak škody v podobě ušlého zisku, který je příkladem zmíněných následných ztrát.

Specifickou je otázka ztráty možnosti rekreace a užití volného času v případě poškození zdraví. Převládající názor v těchto případech zohlednění ztráty možnosti rekreace připouští v rámci kompenzace bolesti a ztížení společenského uplatnění. K tomuto názoru se, jak bylo naznačeno výše v rámci oblasti sportu, přikláním.

Bez zajímavosti není ani otázka odčinění újmy za šok způsobený zejména deliktním jednáním škůdce. Většina právních řádů, mimo jiných německý, rakouský, český i anglický, nečiní však samotný šok způsobitelným kompenzace, resp. nedovožují vznik újmy. V případě, že šok způsobí konkrétní fyzické²³¹, nebo psychické²³² potíže u poškozeného, jde o újmu na zdraví způsobitou náhradou; ta může mít, jak materiální, tak imateriální aspekt. Takové řešení mám v podstatě za správné, i když mám zároveň za to, že je pečlivě nutno vážit jednotlivé případy, když kupříkladu psychosomatické potíže podnikatele zapříčiněné neustálým stresem při řízení podniku, nemám za újmu, jejíž kompenzaci by bylo možno nárokovat²³³.

Zvláště aktuální a do značné míry kontroverzní otázkou, která nebyla dosud jednoznačně vyřešena, je otázka zadostiučinění za újmu způsobenou nechtěným těhotenstvím. Ač je tato problematika zpravidla řazena do problematiky nemajetkové újmy, má tato skutková situace nepochybně materiální aspekty. Může jít, jak o případy újmy způsobené deliktem²³⁴, tak porušením smlouvy²³⁵. Jádrem problému spočívá v tom, že rušebním činem dotčená osoba vlastně žádá kompenzaci za vznik života jako nejvýše chráněné hodnoty, a to dokonce vznik

²³⁰ Pravděpodobně nižší výše, než by byla ztráta užívání.

²³¹ Např. vyvolání srdečního infarktu, nebo mozkové příhody.

²³² Kupř. zapříčinění depresí, nebo stavů úzkosti.

²³³ Samozřejmě bychom narazili nejen na problém příčinné souvislosti a s ní souvisejícího vymezení okruhu škůdců.

²³⁴ V důsledku distribuce nekvalitního antikoncepčního prostředku.

²³⁵ Chybným provedením lékařského zákroku spočívajícího ve sterilizaci budoucího poškozeného.

života osoby dotčené osobě blízké. Pokud může být v tomto případě vůbec něco považováno za okolnost hodnou odčinění újmy, pak je to zásah do svobodné vůle rozhodování rodičů, tedy práva na svobodu²³⁶. Ač se jedná o otázky velmi citlivé, kloním se spíše k tomu, že újmy způsobené právě zmíněným specifickým protiprávním zásahem do svobody rozhodování rodiče, nebo obou rodičů, by měly být způsobilé kompenzace. Pro tento závěr svědčí i přístup zvolený v reformním návrhu ABGB, který počítá s náhradou újem tohoto druhu v případech, kdy jde o smluvní újmu, tedy způsobenou porušením smlouvy s rodiči. Zpravidla tak půjde o případy, kdy bude prokázán *non lege artis* postup v případě sterilizačního zákroku a porušení povinnosti zdravotnického zařízení.

Posledním dílčím problémem, jímž bych se chtěl v této kapitole zabývat je otázka zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou osobám, které nejsou schopny vnímání, např. osobám v kómatu, nebo bezvědomí. Tento problém není definitivně vyřešen. Osobně mám za to, že újmy mohou být nahrazovány až ve chvíli, kdy je dotčená osoba schopna vnímat určité protiprávní jednání, nebo událost úkorně, pokud tedy vnímá bolest, nebo duševní a jiné útrapy, jsou tyto způsobilé kompenzace. S tím souvisí otázka, zda je kompenzovatelná újma spočívající ve ztrátě určité části života strávené v kómatu za předpokladu, že se poškozená osoba probere a takový aspekt je schopna vnímat. Osobně si myslím, že by mělo jít o kompenzovatelnou nemajetkovou újmu, a to zejména pro to, že není důvod k opačnému závěru, když se jedná nepochybně o narušení osobního života v souvislosti se způsobením škody na zdraví. Velmi problematická by ovšem samozřejmě byla otázka výše přiměřeného zadostiučinění v podstatě za ztrátu části života, resp. možnosti jeho prožití. Výše uvedené se samozřejmě nikterak nedotýká nároků osob blízkých osobě, která je ve stavu, kdy následky újmy jí způsobené nevnímá.

²³⁶ Otázkou je možný zásah do práva na rodinný život. Zde by záleželo zejména na vymezení pojmu rodiny.

5. část Příčinná souvislost

5.1. Úvodem k příčinné souvislosti

Problematika příčinné souvislosti jako předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu patří k nejkomplicovanějším disciplínám teorie i praxe práva civilní odpovědnosti, a to mimo jiné s ohledem na variabilitu skutkových situací, s nimiž se lze při aplikaci práva setkat. Zejména z tohoto důvodu si zákonodárce zpravidla neklade za cíl konkrétně normovat definici kauzality, resp. podmínek přičítání přímo v právní úpravě a vyřešení této otázky ponechává soudní praxi. Toto nepovažuje za šťastné např. Hrádek, J., jenž by příslušné zákonné ustanovení o základu příčinné souvislosti přivítal²³⁷. Jak ostatně uváděl již Sedláček: „Problém tento není v této formulaci vůbec řešitelný, neboť porušení právního předpisu plyne z hodnocení skutečností normou, kdežto příčina je dána podle přírodních zákonů“²³⁸. Osobně se domnívám, že podobné snahy by mohly narazit na přirozenou nedokonalost lidského myšlení, kdy by bylo velmi složité postihnout všechny případy, které mohou v praxi nastat, a to i za užití přiměřené abstrakce jednotlivých ustanovení. Tak jako tak bychom se tedy nejspíše mezerám v zákoně nevyhnuli a problém by musela řešit soudní praxe. Jsem tedy toho názoru, že ponechání řešení otázek kauzality judikatuře není v zásadě špatným přístupem právní úpravy²³⁹. Tento závěr podporuje i názor Tilsche, který v návaznosti na rozbor nejasností v zákonné úpravě ABGB a nejednotnost přístupu soudí praxe, uvádí, že: „I kdyby však při nové právní úpravě zákona snad jasnější direktivy soudu dány byly, nepřestanou pro nemožnost úplně přesného vymezení ... býti pravdou slova Randova, jež položil hned na počátek oddílu o kausální souvislosti v díle svém o náhradě škody: „V tom bodu volné ovšem i bedlivé uvažování všech skutečností bude vážnou povinností soudu.“²⁴⁰

Právě s ohledem na shora uvedené není bez zajímavosti, že Evropská skupina pro delikt ní právo, která si klade za cíl přispět k harmonizaci delikt ního práva v Evropě, zahrnula do PETL celou hlavu principů týkající se problematiky příčinné souvislosti²⁴¹. Principy evropského delikt ního práva tak mohou být zajímavým zdrojem pro argumentaci a interpretaci

²³⁷ Srov.: Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

²³⁸ In: Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 24.

²³⁹ Na druhou stranu je nezbytné, aby se právní úprava zřetelně přihlásila k potřebě existence příčinné souvislosti jako předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu, byť není nutno tak učinit výslovně.

²⁴⁰ Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 298.

²⁴¹ Konkrétně se jedná o Díl I. Hlavu 3. PETL.

práva za situace, kdy zákon sám výslovně některé otázky třeba i záměrně neřeší, a to mimo jiné s ohledem na ust. § 3 odst. 3 občanského zákoníku, jenž opouští koncepcie odpovědnosti za škodu z doby socialismu, jak byly tyto zakotveny v občanském zákoníku z roku 1964 a snaží se o normování občanskoprávní odpovědnosti v moderním pojetí. K PETL jako jednomu z ideových základů se hlásí i důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku²⁴².

Obdobná situace může být i v právu jiných států, které přistupují k řešení problematiky příčinné souvislosti obdobně a většinu otázek ponechávají k řešení soudní praxi, či doktríně.

Příčinná souvislostí, kterou by bylo možno definovat jako právně relevantní spojení, vztah, mezi škodou, nebo jinou újmou a porušením právní povinnosti zakládající v komplexu odpovědnost za újmu, je pak, jak bylo naznačeno shora a je dále rozvedeno důležitým korektivem rozsahu způsobené újmy přičitatelné konkrétnímu pachateli, čímž zásadně ovlivňuje rozsah náhrady²⁴³. Krčmář užívá obdobného vymezení kauzality, když uvádí, že: „Mluvě o způsobení škody, má tedy zákoník patrně na zřeteli nějakou užší souvislost mezi škodou a protiprávním volným jednáním než v jakém je ke škodě kterákoli podmínka. Tuto užší souvislost lze označiti jménem kauzality občanského práva.“²⁴⁴

5.2. *Conditio sine qua non*

Doktrína *conditio sine qua non* (dále též jen „*csqn*“) je jako základní konstrukce, z níž vychází zjištění přičitatelnosti u většiny, zdaleka ale ne všech, případů nejen deliktní odpovědnosti, uvedena v PETL zcela přirozeně hned na prvním místě v Hlavě 3. Dílu I., který se kauzalitě věnuje²⁴⁵. Sluší se přitom poznamenat, že na doktríně *csqn* staví základ příčinné souvislosti mimo jiných již Tilsch ve svém příspěvku O příčinném spojení v právu soukromém²⁴⁶, když poukazuje na problémy, které jsou s aplikací této teorie v jaksi surové podobě spojeny a budou rozebrány níže.

Jak již název pravidla napovídá, dovozujeme na základě principu *conditio sine qua non* kauzální nexus v případě, kdy je zřejmé, že nebylo-li by v řetězci určité události, zejména

²⁴² V tomto kontextu nepřekvapí, že důvodová zpráva k občanskému zákoníku, která se mimo inspirace PETL, německou právní úpravou, právní úpravou Québecu a návrhu novelizace rakouského občanského zákoníku, předně hlásí ke „zdejší tradici“ jako ke svému východisku, chápe touto zdejší tradicí právní úpravu odpovědnostního práva v rakouském obecném zákoníku občanském.

²⁴³ To platí obecně ve většině právních řádů, včetně Anglie či Francie. Byť k omezení příčinné souvislosti vedou v jednotlivých právních řádech mírně odlišné postupy, či jejich kombinace.

²⁴⁴ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligací. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 310.

²⁴⁵ Konkrétně pak čl. 3:101 PETL.

²⁴⁶ Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 281.

jednání, nebo opomenutí škůdce, pak by škoda nevznikla. Z tohoto principu lze pak nepochybně vyjít mimo jiné při aplikaci základních skutkových podstat deliktů odpovědnosti v občanském zákoníku, zejména dle ust. § 2909 a 2910²⁴⁷, když právě na základě doktríny *csqn* lze dovodit způsobení škody ze strany škůdce. Z teorie *csqn* vychází co do základu hledání příčinné souvislosti ve své rozhodovací praxi i Nejvyšší soud²⁴⁸ a Ústavní soud České republiky²⁴⁹. Přitom je nutné poznamenat, že z doktríny *csqn* je nutno vycházet i v případě porušení povinnosti ze závazku, tedy v případech závazkové odpovědnosti.

Vzhledem k tomu, že PETL pracují v případě shrnutí principů kauzality v rámci zavedené zkratky jednotně s odpovědností za jednání i opomenutí, je vhodné na tomto místě připomenout, že v případě opomenutí je nutno se zásadou *csqn* pracovat modifikovaně, a to za současného zapojení povinného aktivního jednání škůdce, jež bylo opomenuto do skutkového děje. Jak uvádí Tichý s odkazem na sbírku rozhodnutí německého Spolkového soudního dvora v civilních věcech, „opomenutí je kauzální pro určitý následek jenom tehdy, jestliže povinné jednání by bývalo zabránilo škodlivému následku“²⁵⁰.

Pouze s doktrínou *conditio sine qau non* však nevystačíme nejen v případech tzv. následných škod, ale i v situacích, kdy ke škodě mohlo vést více skutečností, zejména pokud jde o pluralitu škůdců, nebo v případech více škodných následků existujících současně. Na to deliktů právo reaguje formulací dalších principů, které PETL shrnují v člancích 3:102 až 3:105.

5.3. Příčinná souvislost při pluralitě škůdců

5.3.1. Obecné úvahy

V situaci, kdy vznik škody zjevně souvisí s jednáním, nebo aktivitou, více osob, si většina právních řádů vypomáhá nastolením pravidla vzniku solidární odpovědnosti všech škůdců, což ovšem zpravidla vede, jak uvádí Tichý, k určitému oslabení kauzality na pouhé podezření²⁵¹.

²⁴⁷ Ust. § 2909 o. z. normuje, že „škůdce, který poškozenému způsobí škodu úmyslným porušením dobrých mravů, je povinen ji nahradit; ...“. Ust. § 2910 o. z. pak stanoví, že „škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil“. Požadavek kauzality jako předpokladu vzniku odpovědnosti, zde přirozeně plyne z výkladů slova „způsobí“, resp. způsobil. Shodně např. Bezouška, P.: In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1550.

²⁴⁸ K tomu např. rozhodnutí ve věci sp. zn. 21 Cdo 300/2001, nebo 23 Cdo 1583/2010, či novější sp. zn. 32 Cdo 871/2018. Z doktríny *csqn* pak jako základního kritéria vychází i Rakouský Nejvyšší soud.

²⁴⁹ K tomu např. rozhodnutí Ústavního soudu ve věci sp. zn. I. ÚS 312/05.

²⁵⁰ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktů právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 135.

²⁵¹ K tomu Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktů právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 136.

5.3.2. Konkurenční příčiny

PETL se jako prvním z případů jednání více škůdců zabývají případem konkurenčních příčin. V tomto případě jde o situaci, kdy by každá z příčin, které nastaly v jeden okamžik, byla sama o sobě způsobilá vyústit ve škodu poškozeného²⁵². Jako příklad je často uváděn případ dvou lovců, kteří při lovu ptáků střileli oba v jeden okamžik na cíl přes lesní cestu. Broky však zasáhly turistu přecházejícího po cestě, přičemž nebylo možno určit, ze které zbraně broky pochází.²⁵³ V tomto případě mám za to, že případně zavedení solidární odpovědnosti je zcela na místě, a to minimálně jako prvotního kritéria pro posouzení odpovědnosti, neboť nelze po poškozeném spravedlivě požadovat, aby nesl ke své tíži pochybnosti, o tom, či jednání, nebo opomenutí škodu způsobilo²⁵⁴. PETL k tomu uvádí, že v této situaci je každé z jednání považováno za příčinu škody²⁵⁵ a inklinuje tedy rovněž k solidární závaznosti škůdců.

5.3.3. Alternativní příčiny

Druhou z možných variant je stav alternativních příčin, jehož řešení naznačuje čl. 3:103 odst. 1 PETL. V této variantě jde o situaci, kdy došlo k více jednáním, či opomenutím, z nichž každé by samo o sobě mohlo způsobit škodu, ale není jisté, které jednání by ji způsobilo, přičemž nejde o jednání, nebo opomenutí, k nimž došlo ve stejném okamžiku. Dle PETL je v tomto případě na místě situaci řešit na principu proporcionality v poměru pravděpodobnosti, v jaké mohlo to, které jednání přispět ke vzniku škody. Jiné řešení zmiňuje (nikoli zastává!) Sedláček, když uvádí, že v tomto případě se „přičítá konečný výsledek druhému pachateli, ... a praví se, že kausalita byla deliktem druhého přetržena.“²⁵⁶ Osobně považuji za vhodnější řešení zvolené PETL, když dle mého soudu nelze při řešení příčinného řetězce od prvotního protiprávního činu zcela odhlédnout²⁵⁷. Vždy je přitom samozřejmě třeba přihlídnout k okolnostem konkrétního případu. Dle mého názoru je pak především nezbytně nutné řádně

²⁵² K tomu srov. čl. 3:102 PETL.

²⁵³ Např. Moréteau, O. Principes du droit européen de la responsabilité civile. Textes et commentaires. Société de législation comparée. Paris, 2011. Nebo Koziol, H.: Grundfragen des Schadenersatzrechts. Wien, 2010, s. 161.

²⁵⁴ Opačně (nesprávně) v tomto případě judikoval Rakouský Nejvyšší soud, který na základě doktríny *csqn* dovodil dílčí odpovědnost za společné jednání. In.: Juristische Blätter 1909/91.

²⁵⁵ Srov. čl. 3:102 PETL.

²⁵⁶ In.: Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právník v Brně. Brno, 1947, s. 36.

²⁵⁷ Obdobně judikoval například Nejvyšší soud ČR ve věci sp. zn. 25 Cdo 4841/2009. Nebo Ústavní soud ČR ve věci sp. zn. II. ÚS 728/02.

přezkoumat a prokázat, zda každé z relevantních škodních jednání mohlo samo o sobě škodu zapříčinit.

Moréteau čerpajíc ze Spiera tento případ ilustruje na příkladu, kdy dvacet výrobců léků, z nichž jeden má podíl na trhu 51 %, druhý 40 % a zbývajících 18 má zanedbatelné podíly na trhu.²⁵⁸ Jejich lék svou vadou způsobí škodu 25.000 uživatelů, přičemž není možné zjistit původ léků užitých jednotlivými pacienty. Je přitom vysoce nepravděpodobné, že by lék vyrobený jen jedním z výrobců způsobil škodu všem poškozeným. Řešení je pak nalezeno v dílčí odpovědnosti založené příčinnou souvislostí stanovenou právě v poměru tržních podílů jednotlivých výrobců.

5.3.4. Potenciální příčiny

Praktickou a velmi zajímavou problematikou je pak nepochybně existence tzv. potenciálních příčin. Jedná se o skutkové situace, kdy došlo k několika jednáním po sobě jdoucím, z nichž každé by bylo sto způsobit tutéž škodu, avšak je jisté, že škodu způsobil již první, event. předcházející jednání²⁵⁹. V tomto případě se k následným jednáním již nepřihlíží. Příkladem by mohla být situace, kdy poškozený A utrpí vážný pracovní úraz a je jisté, že jeho následky budou od počátku smrtelné. Při následném převozu A do nemocnice poškozený A zemře. Následně dojde vinou řidiče sanitního vozu B k nehodě, která by vedla rovněž ke smrti poškozeného A. Vzhledem k tomu, že je jisté, že smrt A nastala již před druhou škodní událostí, není k následným událostem přihlíženo. Následné jednání musí být ovšem přesto bráno v potaz, pokud vedlo k těžšímu následku než jednání předcházející²⁶⁰. Ilustrováno na modifikaci předchozího případů by mohlo jít o situaci, kdy je jisté, že následky pracovního úrazu poškozeného A by nebyly smrtelné, ale při následné dopravní nehodě sanitního vozu zaviněné řidičem B dojde k úmrtí poškozeného A, který by jinak nezemřel. Modifikaci tohoto pravidla obsahuje princip zahrnutý do odst. 3 čl. 3:104 PETL, který uvádí, že pokud první jednání vedlo k pokračování škody a následné jednání by ji také způsobilo, pak je třeba obě jednání od takového okamžiku považovat za příčinu této pokračující škody. V podmínkách výše uvedeného příkladu by mohlo jít o situaci, kdy poškozený A zemře až při dopravní nehodě

²⁵⁸ In: Moréteau, O. Principes du droit européen de la responsabilité civile. Textes et commentaires. Société de législation comparée. Paris, 2011, resp. Spier, J.: The Limits of Liability. The Hague, 1998.

²⁵⁹ K tomu srov. čl. 3:104 odst. 1 PETL.

²⁶⁰ Jak uvádí čl. 3:104 odst. 2 PETL.

zaviněné řidičem B, resp. při nehodě ještě žije a následně dojde k úmrtí, i když bylo od počátku jasné, že smrtelná zranění A při práci by vedla k témuž následku.

5.3.5. Hypotetická příčinnost

Konečně čl. 3:105 PETL se věnuje problému hypotetické kauzality, či jinak řečeno nejisté dílčí kauzality. V tomto případě jde o skutkovou situaci, kdy je jisté, že žádné z více jednání, či opomenutí nebylo sto způsobit celou škodu, nebo její konkrétní část, ale všechna tato jednání, nebo nekonání měla podíl na způsobené škodě. Právě shora uvedené ustanovení PETL obsahuje pro tuto skutkovou situaci pravidlo, podle kterého se předpokládá, že jednotliví škůdci přispěli ke škodě rovným dílem. Příkladem by mohla být situace, kdy skupinka zaútočí bezdůvodně na naprosto neškodného psa a začnou do zvířete kopat. Pes v důsledku týrání zemře, přičemž je zřejmé, že žádné z kopnutí samo o sobě nemohlo zvíře zabít, žádný z útočníků nevedl útok razantněji apod. Je však jisté, že každý z útočníků se podílel na škodě způsobené majiteli psa.

5.4. Pluralita poškozených

Obdobná situace, avšak jaksi z druhé strany, nastane v případě, že škoda vznikne v důsledku jednání, nebo jiné škodní události, více osobám. Pro tento případ obsahují PETL pravidlo, že „pokud při více poškozených zůstane nejistým, zda konkrétní škoda poškozeného byla způsobena určitým jednáním, přičemž je zřejmé, že toto jednání nezpůsobilo škodu všem poškozeným, musí být takové jednání považováno za příčinu škod utrpěných všemi poškozenými v rozsahu pravděpodobnosti, jakou škodu mohlo způsobit konkrétnímu poškozenému.“²⁶¹

Samozřejmě v praxi budou nastávat velmi často situace, kdy se setkáme s pluralitou subjektů na obou stranách odpovědnostního právního vztahu. V tom případě je přirozeně nezbytné vycházet z aplikace výše uvedených principů ve vzájemné souvztažnosti.

²⁶¹ Čl. 3:103 odst. 2 PETL.

5.5. Omezení kauzality

5.5.1.. Obecné úvahy

Vzhledem k tomu, že by důsledné uplatňování shora uvedených zásad mohlo vést k prakticky neomezené odpovědnosti za v době škodního činu nepředvídatelné škody, panuje obecně shoda na tom, že řetězec příčin a jim pro účely odpovědnosti přičitatelných následků je nutno redukovat²⁶². Právě zde hovoříme o omezení kauzality. Institut omezení přičinnosti bývá někdy též označován jako právní kauzalita, nebo přičítání. Jak uvádí Tichý ve shodě s Koziollem, není užívání pojmu právní kauzality, nebo přičítání zcela přesné, resp. správné²⁶³, když účelem v tomto případě není založení přičinnosti, ale naopak omezení případných neúnosných následků²⁶⁴, které by mohly vzniknout ku příkladu z důsledné neomezené aplikace doktríny *causa*, proto je lépe užívat právě pojem omezení kauzality. S tímto názorem lze bez výhrady souhlasit, neboť lépe vystihuje podstatu problému a ulehčuje pochopení principu.

PETL se principu omezení kauzality věnuje v čl. 3:201 s názvem Rozsah odpovědnosti, kde uvádí příkladný výčet faktorů, k nimž je nutno přihlídnout, aby bylo dosaženo přiměřeného a spravedlivého uspořádání právních vztahů.

Na prvním místě přitom PETL uvádí princip předvídatelnosti škody v době škodní události, tedy zejména v okamžiku protiprávního jednání²⁶⁵. Při užití tohoto kritéria je pak třeba brát v úvahu především, nikoli však výlučně, časový a prostorový vztah či odstup mezi příčinou a následkem, jakož i rozsah škody ve vztahu k normálním následkům shodného, nebo obdobného jednání. Přitom se sluší poznamenat, že jde nepochybně o hlediska objektivní, která je nutno vztáhnout k pomyslné průměrně opatrné, rozumově vyspělé a znalé osobě. Zásada objektivizace však neplatí bezvýjimečně, resp. nelze ji obecně vztáhnout k průměrné osobě bez dalšího. Např. v případech vzniku škod na zdraví v důsledku pochybení lékaře, který postupoval *non lege artis*, někteří autoři uvádí, že je na místě, pokud jde o rozsah následků, za

²⁶² Otázku potřeby omezení přírodní kauzality se ostatně zabývá mimo jiných již Sedláček, když si zejména klade otázku: „Kde stanoviti konec? Konec není v zákoně přímo stanoven. S matematicko-fyzikálním pojmem příčiny nevystačíme, neboť nemáme co činiti s nekonečnou řadou příčin. In.: Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnick v Brně. Brno, 1947, s. 28.

²⁶³ K tomu srov. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 143.

²⁶⁴ Jak uvádí Bezouška, J.: „De facto nejde o kauzalitu v pravém slova smyslu“. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1550. V podstatě shodně pak Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

²⁶⁵ Srov. Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnick v Brně. Brno, 1947, s. 28.

kteří lékař odpovídá, klást vyšší nároky na odpovědnost, resp. rozsah odpovědnosti zkušeného lékaře na specializovaném oddělení oproti začínajícímu lékaři, který teprve prochází jednotlivá oddělení a zpravidla pracuje pod kontrolou zkušenějších kolegů²⁶⁶. Tomuto názoru lze v podstatě přisvědčit, jak bylo již z částečně jiného úhlu pohledu rozebráno v části této práce zabývající se porušením standardu péče, i když by se na první pohled zdálo, že taková diference není spravedlivá. Dle mého názoru lze najít ospravedlnění takového postupu právě v ochraně méně zkušených osob před nepříznivými následky extrémně široké odpovědnosti, na kterou nemohou být objektivně připraveny. Z toho ovšem plyne, že nelze ustoupit od kritéria objektivnosti, pokud jde o nároky, které je možné klást na lékaře obdobné zkušenosti a kvalifikace, jakož i od přirozené míry rizika, s níž musí být každý člověk, pokud se rozhodne pro povolání lékaře, počítat. Objektivizaci kritéria je tak nutno vztáhnout k průměrné osobě obdobného postavení.

Jako jeden z důležitých faktorů dále PETL uvádí povahu a rozsah chráněného zájmu dotčeného jednáním škůdce. Tento princip vychází z požadavku na zvýšenou ochranu takových zájmů jako je život, zdraví, svoboda, lidská důstojnost a další. Zájmy čistě majetkové povahy mají z tohoto pohledu až druhořadý, resp. nižší význam. Čím více ochrany si zájem společnosti zaslouží, tím intenzivnější následky lze shledat jako důvodně přičitatelné škůdci.

Základ odpovědnosti je další skutečností, jež je výslovně uvedena v PETL jako relevantní pro omezení kauzality. V případě tohoto kritéria jde zejména o potřebu rozlišení, zda jde o případy odpovědnosti subjektivní, nebo objektivní. Pokud jde o subjektivní odpovědnost, bude na místě věnovat se formě zavinění.

Velmi zajímavou kategorií tvoří rozsah běžných životních rizik. Jedná se o kategorii velmi pestrou a složitě uchopitelnou, u níž jde v podstatě zejména o to, že nelze škůdci přičítat škody, které se sice staly v důsledku toho, že svým jednáním např. zapříčinil přítomnost poškozeného na určitém místě, kde poškozenému vznikla další škoda, a to buď náhodou, nebo jednáním třetí osoby. Jako příklad lze uvést situaci, kdy škůdce A způsobí poškozenému B z nedbalosti lehké zranění, např. při práci na zahradě. B se jde nechat ošetřit k lékaři a v čekárně se nakazí chřipkou s následnou pracovní neschopností. Je nepochybné, že pokud by nedošlo ke zranění B zaviněním A, nebyl by B ten den u lékaře, avšak následné onemocnění lze v tomto případě přičíst běžnému životnímu riziku, s nímž se každý pravidelně setkává.

Významné je nepochybně i poslední kritérium výslovně uvedené v PETL, a to kritérium ochranného účelu porušené normy, které vychází z toho, že není možné vyloučit odpovědnost

²⁶⁶ Např. Brüggemeier, G.: *Haftungsrecht: Struktur, Prinzipien, Schutzbereich*. Springer, Berlin Heidelberg 2006, s. 59.

za ty škody, před nimiž má norma samotná poškozené chránit, a to bez ohledu na jejich předvídatelnost v mezích běžného běhu věcí, nebo jejich rozsah²⁶⁷.

Mezi faktory ovlivňující kauzalitu, resp. její omezení řadí právní teorie i ingerenci třetí osoby, nebo samotné spoluzavinění poškozeného²⁶⁸. PETL tuto kategorii zmiňují zvlášť, a to v čl. 3:106, tedy v části označené nadpisem Rozsah odpovědnosti, přičemž zjednodušeně řečeno uvádí, že poškozený je povinen nést svou újmu, která mu vznikla okolnostmi vyskytujícími se v jeho sféře. Lze tedy mít za to, že PETL se v tomto čl. výslovně věnují toliko spoluzavinění poškozeného a jiným okolnostem bez přihlídnutí k možné ingerenci třetí osoby. Ingerence třetí osoby je brána v úvahu na jiném místě, např. v řešení výskytu potenciálních příčin. Pokud jde o tento faktor, pak pod něj typicky spadá spoluzavinění poškozeného²⁶⁹. Např. v situaci, kdy poškozený sice není viníkem dopravní nehody, ale porušením předpisů o silničním provozu sám přispěl k větší škodě, která se mu přihodila. Může jít o situaci, kdy řidič vozidla A jede po pozemní komunikaci, kde je nejvyšší dovolená rychlost 90 km/h rychlostí 130 km/h a střetne se s traktorem řízeným řidičem B, který nedal A přednost v jízdě. Těžší následek způsobený překročením rychlosti řidičem A o 40 km/h jde nepochybně k jeho tíži.

V rámci kategorie spoluzavinění poškozeného je možné dle mého názoru vyčlenit zvláštní podkategorii, kterou by bylo možno označit jako rozhodnutí poškozeného. Jde o situace, kdy poškozený ke škodě způsobené škůdcem, či zpravidla zejména k jejímu těžšímu následku přispěje nikoli svým protiprávním jednáním, ale svým následným nepřiměřeným rozhodnutím. Příkladem může být situace, kdy řidič A zablokuje svým vozem garáž osoby B u bytového domu v centru Prahy. V důsledku protiprávního jednání A nemůže B vyjet se svým vozem, jímž se chce dopravit na letiště. B proto na letiště neodjede, zmešká letadlo a následně zásadní obchodní jednání, což ho stojí ztrátu obchodního partnera. V daném případě je jisté, že pokud by se B rozhodl odjet na letiště městskou hromadnou dopravou nebo vozem taxislužby, letadlo by stihl a následná škoda velkého rozsahu by nevznikla. Zcela nesprávné neadekvátní rozhodnutí jde k tíži B²⁷⁰.

²⁶⁷ K tomu srov. např. Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 290.

²⁶⁸ K tomu např. Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právník v Brně. Brno, 1947, s. 32. Nebo Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968).

²⁶⁹ Je přitom zajímavé, že některé právní řády nevyžadují na straně poškozeného při spoluzavinění škody delikttní způsobilost, tedy paradoxně způsobilost k zavinění. Jde však o menšinové řešení, s nímž se lze setkat např. v Itálii, nebo Španělsku. V českém právu je delikttní způsobilost nezbytná. K tomu např. Bezouška, P.: In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1589.

²⁷⁰ B by samozřejmě mohl úspěšně nárokovat vícenáklady, které mu vznikly na alternativní dopravu na letiště.

Jiným případem, v němž by dle mého soudu bylo možné dojít k obdobnému řešení, je situace, kdy škůdce A ukradne poškozenému vlastníku vozidla B kola z pravé části vozu, jež je zaparkován u levého okraje jednosměrné ulice (v souladu s pravidly o silničním provozu). A postaví vozidlo na špalky. B před jízdou nekontroluje své vozidlo v souladu s obvyklou opatrností, kterou by měl každý řidič dodržovat, nevšimne si tedy, že nemá kola na pravé straně vozu, nasedne z levé strany do vozu a rozjede se. Následné škody na vozidle způsobené pádem vozidla ze špalků nelze přičítat škůdci A, neboť si je přivodil B svou nedbalostí mimo běžnou opatrnost.

Jak samozřejmě správně rozebírá Tilsch, mluví-li „se v takových případech o přerušení kauzálního nexu, nemíní se tím fakticky zrušení veškerého nexu kauzálního, neboť poměr podmínky zůstává dřívější událostí zachován, nýbrž jen zrušení adekvátnosti (typičnosti) kauzálního nexu“²⁷¹.

5.5.2. Doktrína adekvátnosti

Doktrína adekvátnosti je některými autory systematicky uváděna jako samostatný faktor, který umožňuje omezení příčinné souvislosti²⁷². Osobně jsem spíše toho názoru, že jde o souhrnnou teorii, která pracuje se všemi shora uvedenými faktory, zejména předvídatelností, ochranným účelem normy a základem odpovědnosti, které jsou hodnoceny ve vzájemné souvislosti tak, aby bylo dosaženo, co nejpřiměřenějšího výsledku uspořádání odpovědnostního vztahu, event. vztahů. Švestka v tomto směru hovoří o teorii adekvátní příčinné souvislosti²⁷³, když mimo jiné odkazuje na závěry Krčmáře. Myšlenka adekvátní příčinné souvislosti jako komplexního řešení příčinné souvislosti se v návaznosti na práce německých teoretiků věnuje i Tilsch ve shora zmíněném pojednání o kauzálním nexu²⁷⁴. S danou teorií pak pracují v rozhodovací praxi i české soudy.²⁷⁵

S ohledem na základní účel, jímž je potřeba vyloučení škod, které vznikly v důsledku náhody, nebo souhrnu jen těžko předvídatelných událostí, vychází doktrína adekvátnosti

²⁷¹ Srov.: Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 292.

²⁷² Např. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 145.

²⁷³ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 450.

²⁷⁴ Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 278 a násl.

²⁷⁵ Např. srov. rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 312/05. Nebo rozhodnutí NS sp. zn. 32 Cdo 871/2018.

především z předvídatelnosti konkrétních následků škodní události²⁷⁶ s tím, že do úvahy jsou zejména následně zapojovány další shora uvedené faktory. Např. v případě úmyslného protiprávního jednání je považováno za správné chápat adekvátnost ve svém komplexu širěji, než v případě nedbalostního deliktu.

Nelze přitom opomenout, že zejména s ohledem na vývoj vědy a techniky, jakož i společenských vztahů, je nutno s touto teorií dále pracovat tak, aby bylo dosaženo spravedlivého výsledku a přiměřeného uspořádání právních vztahů. V tomto ohledu lze především pracovat s využitím dalších shora zmíněných faktorů nad rámec původního primárního kritéria předvídatelnosti²⁷⁷.

5.6. Možnosti využití principů kauzality v PETL v českém právním prostředí

Vzhledem k tomu, že PETL obsahují souhrn obecně přijímaných právních principů deliktního práva, je jejich význam pro interpretaci a aplikaci práva v českém právním prostředí nepochybný, zejména za situace, kdy právní úprava až na drobnou výjimku ponechává závazné řešení otázky kauzálního nexu soudní praxi, a to přesto, že různé právní řády mohou přikládat jednotlivým principům odlišnou váhu. To plyne mimo jiné ze skutečností, jež byly naznačeny v úvodu²⁷⁸, a dále z faktu, že český zákonodárce se jako jeden z mála v Evropě rozhodl výslovně normovat jeden z případů alternativní kauzality, tedy jeden z případů, kde se setkáváme s pluralitou škůdců, a to v ust. § 2915 občanského zákoníku, které v odst. 1 stanoví, že: „Je-li k náhradě zavázáno několik škůdců, nahradí škodu společně a nerozdílně; je-li některý ze škůdců povinen podle jiného zákona k náhradě jen do určité výše, je zavázán s ostatními škůdci společně a nerozdílně v tomto rozsahu. To platí i v případě, že se více osob dopustí samostatných protiprávních činů, z nichž mohl každý způsobit škodlivý následek s pravděpodobností blížící se jistotě, a nelze-li určit, která osoba škodu způsobila“. Dílčí inspirace principy zakotvenými v PETL je zřejmá dle mého názoru zejména ve větě druhé předmětného ustanovení.

Oproti PETL však český právní řád volí řešení solidární odpovědnosti, čímž navazuje na právní úpravu v obč. zák. Možnost odklonu k principu proporcionality založené na poměru

²⁷⁶ Srov. mimo jiné již Tilsch E.: O příčinném spojení v právu soukromém. In: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Bursík & Kohout. Praha, 1904, s. 286 a násl.

²⁷⁷ Tuto teorii v základní podobě podrobuje kritice, např. Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

²⁷⁸ K tomu srov. zejména ust. § 3 odst. 3 o. z.

pravděpodobnosti vzniku škody, s nímž pracují PETL²⁷⁹ obsahuje ust. § 2915 odst. 2 občanského zákoníku, které užití tohoto řešení podmiňuje existencí „důvodů zvláštního zřetele.“ Osobně považuji toto řešení za poměrně zdařilé, zejména s ohledem na kontinuitu s právní úpravou obsaženou v obč. zák. a právní jistotu poškozeného, která může být v českém právním prostředí v širším smyslu dosti oslabena. Přílišné tvrdosti a nepřiměřeným nárokům na osobu škůdce pak brání ust. druhého odst. téhož paragrafu blíže analyzované shora.

Koneckonců do PETL byly zahrnuty na základě dlouhodobého zkoumání mnohé principy, s nimiž bylo i v díle českých civilistů dlouhodobě pracováno²⁸⁰, jak bylo naznačeno na vybraných místech nejen této části této práce. Shora uvedené závěry podporuje i to, že na PETL pravidelně odkazuje, jak doktrína, tak soudní praxe²⁸¹.

²⁷⁹ Čl. 3:103 odst. 1 PETL. Srov. např. Bezouška, P.: In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1584.

²⁸⁰ Např.: Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947. Nebo Krčmář, J.: Právo občanské III., Praha, 1947. Či Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968). Příp.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005.

²⁸¹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 4228/2007.

6. část. Zavinění

6.1. Obecně o zavinění

Posledním předpokladem vzniku odpovědnosti za újmu, který bude v obdobné rovině předmětem zkoumání této práce, je zavinění. Jedná se o obvyklý předpoklad vzniku odpovědnosti za újmu, nicméně, jak bylo výše vyloženo, nejedná se o předpoklad nezbytně nutný. V případě objektivní odpovědnosti je zavinění škůdce irelevantní. Většina právních řádů evropských zemí ovšem i v dnešní době, což lze považovat za zcela správné, staví základní skutkové podstaty deliktů a většinou i závazkovou odpovědnost²⁸² na principu subjektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za zavinění. Tento přístup je vlastní potřebám občanskoprávních a vlastně nejen občanskoprávních vztahů, přičemž bez problémů vyhovuje naplnění funkcí občanskoprávní odpovědnosti, zejména pokud jde o přiměřenou prevenční funkci.

Čtenáře již nejspíše vůbec nepřekvapí, že ani pojem zavinění není v občanském právu nějak blíže definován. Právní řád ve svém komplexu však zpravidla dává více vodítek k tomu, jak pojem zavinění vnímat, a to např. v porovnání z příčinnou souvislostí, u které i náznaky dílčích řešení povětšinou chybí²⁸³. Výjimečná je snaha o obecné definování odpovědnosti v reformním návrhu rakouského ABGB.

Vzhledem k tomu, že zavinění je jednotnou právní kategorií, která je vlastní všem právním odvětvím, není od věci využít některé závěry např. teorie trestního práva²⁸⁴ v rámci občanskoprávní teorie i praxe. To však neznamená, že veškerá východiska a hodnotící kritéria jsou ve všech odvětvích práva jednotná. Tak tomu není. Jednotný je toliko pojem zavinění v obecné rovině. Ač by se to na první pohled mohlo zdát, nejsou uvedené závěry v rozporu. Ať již v rámci trestního práva, správního práva, nebo občanského práva, jedná se o jedno a totéž zavinění, které bude definováno, jak níže uvedeno. Rozdílné jsou ovšem předpoklady, za kterých k zavinění v právně relevantním stupni dochází. Tak je tomu např. při posuzování

²⁸² Bohužel český zákonodárce se od odpovědnosti za zavinění v případě smluvní odpovědnosti dle mého názoru nešťastně a nedůvodně odchýlil. O tom bude pojednáno dále.

²⁸³ Což osobně nemám za nic, co by bylo vysloveně negativní, nebo nepraktické. Obdobně je tomu v případě zavinění.

²⁸⁴ V trestním právu hraje zejména rozlišování stupňů zavinění tradičně mnohem důležitější úlohu než v občanském právu. Proto byla obzvláště v minulosti v rámci vědy trestního práva otázka zavinění předmětem intenzivnějšího zkoumání než v teorii občanskoprávní. V rámci občanskoprávní doktríny se na území „bývalého Československa“ zavinění začali intenzivněji věnovat, např. Luby a Švestka. Srov.: Shodně Luby, Š.: Prevenencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 445 a n. Nebo Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 114 a n.

měřítka nedbalosti v trestním a občanském právu. Obdobně je tomu v případě institutu odpovědnosti. Jak bylo rozebráno výše, existuje jen jediná právní odpovědnost, avšak v různých odvětvích práva je nutné ke vzniku odpovědnosti splnění různých předpokladů.²⁸⁵

Oproti objektivní kategorii protiprávnosti, která se zaviněním ze zbývajících předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu, souvisí asi nejvíce, je zavinění kategorií subjektivní vyjadřující vztah subjektu práva k protiprávnímu jednání a jeho následku. Jedná se tedy o psychický vztah škůdce k protiprávnímu jednání, újmě i k příčinné souvislosti mezi protiprávním jednáním a vzniklou újmou²⁸⁶. Opačný názor zastává v rámci komentáře k ust. § 2910 občanského zákoníku Bezouška, který je toho názoru, že zavinění se nemusí vztahovat k újmě²⁸⁷. S tímto názorem se neztotožňuji a jsem toho názoru, že i v případě subjektivní odpovědnosti dle občanského zákoníku musí být zaviněním kryty všechny ostatní předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu, tedy nejen protiprávní jednání, nebo zásah do absolutního práva. To plyne mimo jiné z dikce ust. § 2911 občanského zákoníku, které v rámci stanovení vyvratitelné právní domněnky nedbalosti stanoví, že: „Způsobí-li škůdce ... škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti“. Citované ustanovení tak hovoří o zavinění škody, nikoli o zaviněném protiprávním jednání, jemuž se věnují předcházející ustanovení občanského zákoníku, zejména ust. § 2910.²⁸⁸ Bezouškovo odůvodnění považuji za nepříliš přesvědčivé i proto, že autor zároveň nevysvětluje, proč v komentáři k ust. § 2909 občanského zákoníku zastává právě opačný názor, tedy, že úmysl se musí vztahovat k újmě, jednání i příčinné souvislosti²⁸⁹.

Za překonaný lze považovat názor Sedláčka, jenž uvádí, že: „Zavinění je porušením povinnosti“²⁹⁰. V tomto úsudku dochází k zaměňování, resp. směřování porušení právní

²⁸⁵ Obdobně např. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966.

²⁸⁶ Obdobně Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 454. Nebo Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 117. Případně Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 461.

²⁸⁷ Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1557. Obdobně též dosavadní judikatura NS, od níž se pravděpodobně není důvod odchylovat ani v poměrech o. z. Srov. např. rozhodnutí NS sp. zn. 25 Cdo 3550/2009, které jednak definuje zavinění jako psychický stav škůdce a jednak jej vztahuje, jak k jednání, tak k následku.

²⁸⁸ Na tomto mém názoru nic nemění ani názor Hrádkův, který by bylo dle mého názoru možno postavit, jaksí na pomezí obou zmíněných. Srov. Hrádek, J. Komentář k ust. § 2910 o. z. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014. V rozporu s mým názorem není dle mého soudu ani vymezení významu zavinění v PETL, které sice stanoví, že „každý je odpovědný na základě zavinění za ... porušení požadované úrovně chování“, ale následně v rámci kritérií posouzení požadované úrovně chování v rámci partie o odpovědnosti za zavinění výslovně zahrnují předvídatelnost škody. Srov. zejména čl. 4:101 a čl. 4:102 odst. 1 PETL. Dlužno podotknout, že ani PETL pojem zavinění blíže nedefinují, stejně jako blíže nevymezují rozlišení jeho jednotlivých forem, které zmiňují.

²⁸⁹ Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1535.

²⁹⁰ Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednateleství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnick v Brně. Brno, 1947, s. 23.

povinnosti jako objektivního rozporu s právem a vztahu škůdce k tomuto protiprávnímu jednání.²⁹¹ V rámci skutkové podstaty porušení standardu řádné péče je tento vztah protiprávnosti a zavinění řešen rozlišením vnitřní a vnější péče²⁹². Výše pak bylo podrobně rozebráno, že ne každé protiprávní jednání je protiprávním jednáním zaviněným, a to např. z důvodu nezpůsobilosti škůdce k zavinění. Nelze si však představit zavinění jednání, které není protiprávní. Zavinění se tak mimo kauzálního nexu a újmy pojmově vztahuje vždy k protiprávnímu jednání.

Za překonané a nepřesvědčivé lze považovat též názory, které vycházejí z toho, že obecně lidé právo neznají, považují zavinění za vztah nikoli k protiprávnosti, ale k „protispolečenskosti“ jednání²⁹³. Proti tomuto pojetí správně uvádí Švestka, že „zastánci“ této teorie, „vytrhávají pojem protiprávnosti úkonu a nahrazují ho (na základě však čeho?) protispolečenskostí úkonu, konstruují zavinění jakožto vztah vědomí a vůle k něčemu, co není vůbec samostatným znakem odpovědnostní podstaty.“²⁹⁴ Jak naznačuje Švestka, je i samotné nahrazení protiprávnosti protispolečenskostí pochybné. Luby navíc poznamenává, že „tento názor používá nepřipustně dvou kategorií protiprávnosti: jednak jako objektivního znaku úkonu ..., jednak jako protispolečenskosti, jež nahrazuje protiprávnost v subjektivním znaku úkonu, tj. zavinění.“²⁹⁵ Navíc omyl právní nemá v občanském právu zdaleka takového významu jako v právu trestním a zásada *ignorantia legis non excusat*, je dodržována přísněji, což souvisí ovšem s rozdílným účelem a následky odpovědnosti ve zmíněných právních odvětvích. Občanské právo tak prakticky nezná omluvitelný právní omyl. Tomu, kdo jednal v rozporu s objektivním právem, ač měl za to, že jedná po právu, lze tak přičíst zavinění ve stupni minimálně nevědomé nedbalosti, jak o ní bude dále pojednáno. S ohledem na to, co bude rozebráno níže o povaze úmyslu jako vědomého porušení právní povinnosti, pak právní omyl vylučuje úmysl ve všech jeho formách²⁹⁶.

Vedle pojmu zavinění se lze v právní terminologii setkat i s pojmem viny. Dle mého názoru se nejedná o pojmy totožné, když pod pojmem viny je lépe chápat již vznik komplexního odpovědnostního vztahu po naplnění všech předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu. Tomu by odpovídalo i obecně společenské vnímání formulace „... je vinen, že ..., čímž spáchal

²⁹¹ Opačně a správně např. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 313 a n.

²⁹² K tomu srov. kapitolu 3.2.. této práce.

²⁹³ Např. Knappová, M.: Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu. Praha: ČSAV, 1961, s. 9 a n.

²⁹⁴ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 119.

²⁹⁵ Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 470.

²⁹⁶ Shodně např. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 170. Nebo tamtéž, s. 178.

delikt“. Zmíněné řešení není však jediné možné. Rozlišení obou pojmů nemá ani zásadní praktický význam, když zejména starší literatura, nebo právní normy užívají pojmů vina a zavinění jako synonym.

Za nesprávné lze považovat rovněž názory některých autorů považující vinu, pravděpodobně spíše ve smyslu zavinění, za vztah příčinné souvislosti mezi osobou, která spáchala protiprávní čin a objektivní stránkou trestného činu s tím, že úmysl, nebo nedbalost jsou chápány těmito autory jako podmínky viny²⁹⁷. Tyto teorie jednak směřují objektivní kategorii příčinné souvislosti se subjektivní kategorií zavinění, což pomíjí odchylnou podstatu obou institutů a za druhé pomíjí, že v občanském právu existují i případy objektivní odpovědnosti nezávislé na zavinění²⁹⁸. Výše uvedené výkladové problémy vznikají možná i z toho důvodu, že výše zmínění autoři používají nejasného pojmu viny, který více, či méně ztotožňují se zaviněním v tradičním pojetí.

6.2. Stupně zavinění

6.2.1. Stupně zavinění obecně

Zavinění, jakožto psychický stav škůdce, se zakládá na spojení vědění jako intelektuálního znaku a vůle. Pokud jedna ze složek u jednajícího subjektu chybí, nemůže jít buď o jednání zaviněné, nebo nejde vůbec o jednání ve smyslu projevu vůle. Jednání, které není, nemůže být ani jednáním protiprávním.

Podle souvztažnosti, jakož i míry přítomnosti výše zmíněných složek psychického stavu škůdce rozlišujeme jednotlivé formy, resp. stupně zavinění. Formami zavinění jsou tradičně úmysl (*dolus*) a nedbalost (*culpa*). Úmyslné zavinění se následně rozpadá na dva stupně, a to na přímý úmysl (*dolus directus*) a nepřímý, eventuální úmysl (*dolus eventualis*). V případě nedbalosti rozeznáváme stupně vědomé a nevědomé.

V občanském právu se ovšem setkáváme i s dalšími pojmy a vymezením forem zavinění s různým významem, z nichž některá jsou relativně nová a s jinými se bylo možno setkat i dříve. Jedná se např. o hrubou nedbalost, zlý úmysl²⁹⁹ apod.

²⁹⁷ Např. Vyšinský, A. J.: Některé otázky socialistické právní vědy. In.: Právník 9/1953, s. 562 a n.

²⁹⁸ Obdobně Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 123 a n.

²⁹⁹ Tento povětšinou splývá se stupněm úmyslu přímého. Srov. např. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 315.

Nyní se však vraťme k výše uvedeným tradičním kategoriím. Tyto vychází z různé kombinace prvků vědění a vůle při utváření subjektivního vztahu škůdce k předpokladům vzniku odpovědnosti.

6.2.2. *Nedbalost*

6.2.2.1. *Měřítko nedbalosti*

Zavinění ve stupni nedbalosti má v občanském právu zásadní význam, neboť postačí ke vzniku odpovědnosti u většiny případů odpovědnosti za zavinění. Klíčovou otázkou občanského práva je, zda má být při vymezení jednání škůdce jako nedbalého užito objektivního, nebo subjektivního měřítka. Založení tohoto problému nijak nepopírá samotnou podstatu zavinění jako subjektivní kategorie. Jde toliko o to, do jaké míry je nutno při vymezení kategorie nedbalosti přihlížet k subjektivním individuálním vlastnostem konkrétního škůdce a do jaké míry je nutno porovnávat chování s určitým objektivizovaným standardem chování obvykle opatrné osoby. Nedbalost je totiž forma zavinění, která závisí na prvku vědění. Lze tak předpokládat, že tradiční výmluvou škůdce, kterou užije na svou obranu při pokusu o exkulpaci, bude námitka, že mu nebylo známo, že jedná protiprávně, nebo že z jeho jednání může vzniknout újma apod.

Mimo jiné s ohledem na tuto skutečnost lze považovat za zcela správné směřování názorů, které se přiklání k objektivizaci měřítka nedbalosti v podobě vzorového chování obvykle opatrného, zkušeného a intelektuálně vyspělého člověka³⁰⁰. Nutno poznamenat, že se jedná o mínění zcela převažující a občanskoprávní teorií i praxí uznávané. S ohledem na to, že cílem objektivizace měřítka nedbalosti je dosáhnout určitého standardu chování ve společnosti za současného zamezení vytváření nespravedlivě přísných koncepcí, je nutno přistupovat při vytváření ideálu standardně se chovající vzorové osoby konkrétně a diferencovaně³⁰¹. Pojetí je velmi podobné tomu, které bylo zmíněno v rámci pojednání o protiprávním jednání a porušení standardu vnější péče. Jde zde o to, že přiměřenou úroveň chování je nutno vztahovat k průměrné osobě v situaci a postavení, v jakém se nacházel škůdce. Nejde tedy o průměrnou osobu napříč společností v jakémsi obecném standardu, ale o osobu průměrných schopností a

³⁰⁰ Shodně např. Švestka, J.: *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Academia, Praha, 1966, s. 125. Nebo Tichý, L., Hrádek, J.: *Delikt ní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 160 a n.

³⁰¹ Srov. např. Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: *Občanské právo hmotné 2*. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 458 a související.

vlastností v určitém společenském, profesionálním, či obdobném postavení. Stejnou úroveň schopností nelze, jak bylo již několikrát zmíněno požadovat od lékaře na odborném oddělení a od začínajícího asistenta pracujícího zpravidla pod dozorem zkušenějšího kolegy. Podobná situace může nastat i v jiných profesích jako je advokacie, geodézie, stavebnictví apod.³⁰² Větší míru péče lze rovněž vyžadovat od podnikatelských subjektů, které se pravidelně věnují určité činnosti. Je tedy rozdíl mezi tím, když někdo opomene určité opatření při stavbě garáže svépomocí a když tak učiní profesionální podnikatel pravidelně provádějící stavby v rámci své podnikatelské činnosti. Zmíněné kritérium je právě zmíněným kritériem diferenciací. Stejně tak je nutno v případě potřeby přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu, např. k tomu, jak by průměrně schopný lékař obdobné kvalifikace jednal za konkrétních vnějších okolností. Je totiž zřejmé, že nelze aplikovat stejné měřítko na lékaře, který je právě ve službě a k dopravní nehodě autobusu přijel sanitním vozem a na lékaře, byť záchranáře, který byl cestujícím v havarovaném autobusu, čím mohou být jeho schopnosti oslabeny, ač by jinak bez problémů dosahoval stejné úrovně jako jeho kolega. Nelze odhlédnout ani od skutečnosti, že příslušné měřítko může dojít určitého vývoje s ohledem na rozvoj techniky, společenských vztahů, vzdělanosti a dalších okolností.

Obdobné pojetí založené na porušení standardu péče a objektivním měřítku nedbalosti existuje i v německém právním prostředí, přičemž i zde je velmi opatrně s cílem dosáhnout spravedlivého uspořádání občanskoprávních vztahů přistupováno k zařazení jednotlivých subjektů do srovnávacích kategorií. Dochází tak s ohledem na specifickou některých situací k vytvoření zvláštních kategorií, např. osob starých, u nichž lze předpokládat přirozené úbytky některých schopností, např. schopnosti rozpoznávací, nebo prodloužení reakční doby. To však ještě neznamená, že stará osoba je vždy řazena do této kategorie a že věk je jedinou relevantní okolností. V případě, že je jinak stará osoba (ve smyslu kategorizace) řidičem, patří do skupiny účastníků silničního provozu, do skupiny řidičů³⁰³.

Odlíšné pojetí zastává v evropském kontextu rakouská praxe, která užívá při hodnocení vnitřního standardu péče shodně s teorií trestněprávní subjektivní měřítko. Rakousko je však v tomto přístupu v podstatě osamocené. V tomto směru možná překvapí, že za v určitém směru objektivní kritérium se stavěl v kontextu právní úpravy ABGB i Sedláček, když uváděl, že

³⁰² V některých právních úpravách se však v rámci regulace některých profesí můžeme setkat s odpovědností založenou na principu objektivní odpovědnosti, resp. na principech hraničících mezi subjektivní a objektivní odpovědností, a to zejména s ohledem na formulaci liberačních důvodů. Taková je v ČR situace, jak v případě advokátů, tak např. insolvenčních správců. Velmi zajímavou je pak kategorie znalců, a to v nejrůznějších oborech činnosti.

³⁰³ K tomu např.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 164.

„měřítko pro lehké a těžké zavinění je zase měřítko obecné, tj. jak t. zv. řádný člověk jedná v daném případě“³⁰⁴.

Výtkou proti subjektivnímu měřítku je zejména to, že může vytvářet nežádoucí nerovnosti v přístupu k odpovědnosti, kdy dochází k favorizaci osob, které neusilují ani o to, aby své schopnosti povýšily na obvyklou úroveň ostatních subjektů občanskoprávních vztahů. Tímto dochází k omezení prevenční funkce odpovědnosti, neboť potenciální škůdce se při své lenosti může spolehnout na výmluvu prosté neschopnosti dostat obvyklému standardu chování, ač by mohl být objektivizací kritérií nedbalosti přiměřeně zdravě motivován svůj přístup zlepšit. Navíc v občanském právu nejde až tak o sankci v podobě trestu, ale povětšinou o sankci v podobě náhrady újmy, či poskytnutí zadostiučinění. Subjektivním měřítkem nedbalosti tak dochází k nedůvodnému a dle mého názoru nežádoucímu oslabení satisfakční a kompenzační funkce občanskoprávní odpovědnosti za újmu³⁰⁵.

6.2.2.2. Stupně nedbalosti

V rámci nedbalostní formy zavinění jsou tradičně rozeznávány stupně nedbalosti vědomé a nevědomé. Kritérium rozlišení je v úrovni prvku vědění.

V případě vědomé nedbalosti si byl pachatel vědom, že svým jednáním může způsobit újmu (předvídal ji), ale bez přiměřených důvodů a vyvinutí potřebné péče spoléhal, že se tak nestane. Škůdce tak nebyl se způsobením škody ani srozuměn, což představuje neostrou hranici mezi vědomou nedbalostí a eventuálním úmyslem.

Co se týká nevědomé nedbalosti, jde prakticky o nejmírnější formu zavinění. Kdo jedná v intenzitě nevědomé nedbalosti, pohybuje se nejbližší nad hranicí mezi jednáním zaviněným a nezaviněným. Ten, kdo jednal ve stupni nevědomé nedbalosti, totiž nevěděl, že svým jednáním může způsobit škodu (nepředvídal ji), ač to podle okolností případu vědět měl a mohl. I zde se uplatní objektivní měřítko standardu vědění, jak o něm bylo pojednáno výše. Ve stupni nevědomé nedbalosti zpravidla jedná i ten, kdo jedná v právním omylu ohledně protiprávnosti svého jednání.

Jiným odstupňováním nedbalosti je rozlišení nedbalosti hrubé (*culpa lata*) a nedbalosti lehké (*culpa levis*). Toto odstupňování je typické zejména pro zahraniční právní řády, ale již

³⁰⁴ Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednání a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 31.

³⁰⁵ Jiná situace je samozřejmě v trestním právu, kde je subjektivizace s ohledem na osobu pachatele nepochybně na místě. To plyne z odlišného účelu trestního práva a následků odpovědnosti.

proniká i do ní právní úpravy³⁰⁶. Určitá část občanskoprávní teorie přitom zastávala názor, že hrubá nedbalost není stupněm zavinění, ale specifickým případem kvalifikované závažné protiprávnosti. V tomto ohledu je ale závěr nesprávný, neboť vychází ze směšování kategorie protiprávnosti a zavinění. To je jednak samo o sobě nesprávné a jednak pro to není žádný důvod. Navíc tato část teorie povětšinou chápala kategorii vědomé nedbalosti jako totožné s hrubou nedbalostí a lehké nedbalosti s nedbalostí nevědomou. Tak tomu ale není, když rozlišovací znak obou kategorií je odlišný. Zatímco v případě vědomé a nevědomé nedbalosti je rozhodující přítomnosti intelektuální složky jednající osoby, tak v případě hrubé a lehké nedbalosti je rozhodující přístup odpovědné osoby k chování právně konformnímu, zejména pokud jde o možnost vzniku škody z protiprávního jednání, tedy jinak řečeno ke standardu péče, včetně náležité opatrnosti apod. K tomu inklinuje i převažující část právní teorie, jakož i soudní praxe³⁰⁷, když zastávají názor, že i některé případy nevědomé nedbalosti mohou spadat do stupně hrubé nedbalosti. Naopak ne každá vědomá nedbalost je nutně nedbalostí hrubou³⁰⁸. Krčmář uvádí jako obvyklé následující hodnocení. V případech hrubé nedbalosti jde o situace, kdy „člověku obyčejných schopností muselo být zřejmé, že z jeho jednání škoda vzejde“³⁰⁹. Kdežto případy lehké nedbalosti „se postihovaly slovy, že člověk obyčejných schopností mohl poznati, že z jeho jednání škoda vzejde“³¹⁰. Z téhož kritéria vychází i zmíněné ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku, které stanoví, že: „Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem“. Vzhledem k tomu, že v tomto případě není důvod pro nezachování jednotnosti vnímání pojmu v rámci celého právního řádu a občanský zákoník se vymezení pojmu blíže nevěnuje, není důvodu, proč z daného ustanovení v rámci české právní úpravy nevyjít.

6.2.3. Úmysl

I úmysl je založen jako každé zavinění na prvku vědění a vůle. Na rozdíl od nedbalosti má však v odstupňování rozhodující postavení prvek vůle. V případě úmyslu totiž škůdce vždy ví, že jedná protiprávně a rovněž, že může svým jednáním způsobit újmu. Rozdíl v jednotlivých

³⁰⁶ Odraz má např. v právní úpravě ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku. Nebo ust. § 2898 o. z.

³⁰⁷ K tomu např. NS sp. zn. Cpj 13/85.

³⁰⁸ Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 459 a n.

³⁰⁹ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 315.

³¹⁰ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 315.

stupních je ve volní složce, takže v případě přímého úmyslu škůdce věděl, že svým jednáním může způsobit škodu a chtěl ji způsobit.

Ve stupni nepřímého úmyslu jde o situace, kdy škůdce věděl, že může újmu způsobit a pro případ, že se tak stane, byl s tím srozuměn.

Z výkladu výše uvedených definic lze dovodit v prvním případě přímou vůli (odtud označení přímý úmysl plynoucí z výkladu slova „chtěl“) a ve druhém případě vůli podmíněnou (eventuální; odtud označení nepřímý úmysl plynoucí z výkladu slova „srozuměn“).³¹¹

Rozlišení mezi úmyslným zaviněním a nedbalostním hraje v občanském právu nezanedbatelnou roli, i když tato není tak významná jako v jiných právních odvětvích, např. v trestním právu, nebo v rámci správního práva v úpravě správního trestání, tedy zejména pokud jde v intencích českého právního řádu o odpovědnost za přestupky. I v rámci občanského práva totiž existují a existovaly skutkové podstaty deliktů, u nichž je a bylo pro vznik odpovědnosti vyžadováno úmyslné zavinění. Tak tomu bylo např. v rámci ust. § 424 občanského zákoníku 1964, který v původním znění účinném od 1. 4. 1964 obsahoval skutkovou podstatu úmyslného jednání proti pravidlům socialistického soužití a následně po revoluci upravenou skutkovou podstatu úmyslného jednání proti dobrým mravům. Obdobné ustanovení obsahoval i ABGB ve znění účinném na našem území do 31. 12. 1950³¹². V mírně novelizované podobě nalezneme skutkovou podstatu deliktu úmyslného jednání proti dobrým mravům ve zmíněném ust. § 1295 odst. 2 i v současné době. Co do podstaty předpokladů odpovědnosti nalezneme obdobnou skutkovou podstatu i v aktuálním znění ust. § 826 BGB.

Forma a stupeň zavinění může mít rovněž význam pro rozhodnutí soudu o omezení rozsahu újmy³¹³. V případě smluvní odpovědnosti pak může být forma a stupeň zavinění rozhodující pro možnost platného, resp. existentního, vyloučení odpovědnosti³¹⁴.

³¹¹ Obdobně např. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 124 a n. Nebo: Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 454 a n.

³¹² Srov. ust. § 1295 odst. 2 ABGB ve znění účinném do 31. 12. 1950.

³¹³ Srov. např. ust. § 2953 odst. 1 věta poslední o. z. Pro srovnání lze uvést, že čl. 10:401 PETL, jež se zabývá omezením náhrady škody s posouzením formy, či stupně zavinění jako rozhodujícího kritéria výslovně nepočítá. Z kontextu by však bylo možno dovodit, že ani dle PETL není stupeň zavinění zanedbatelný (srov. ust. čl. 1:101 ve spojení s ust. čl. 4:101 PETL).

³¹⁴ Srov. např. ust. § 2898 o. z.

6.3. Způsobilost k protiprávním jednáním

6.3.1. Vymezení způsobilosti k protiprávním jednáním

Způsobilost osoby k protiprávním jednáním, někdy nazývaná též delikttní způsobilostí, je zásadním právním institutem souvisejícím se zaviněním, neboť způsobilost k protiprávním jednáním bychom mohli jinak označit i jako způsobilost k zavinění. Přesto, že způsobilost k protiprávním jednáním je dle mého názoru, vycházející z diferenciací odpovědnosti závazkové a delikttní, pojmem širším než delikttní způsobilost, dovolím si s ohledem na totožná pravidla obou kategorií ve smyslu nabývání způsobilosti užívat obou termínů jako synonym, byť se nejedná zcela o jedno a totéž.

V případě objektivní odpovědnosti, jejímž předpokladem není zavinění, není delikttní způsobilost škůdce rozhodující, neboť předpokladem vzniku objektivní odpovědnosti není zavinění a delikttní způsobilost je, jak bylo uvedeno, odvislá právě od způsobilosti odpovědné osoby k zavinění.

Nedostatek způsobilosti k protiprávnímu jednání je dle mého názoru jedinou okolností, která vylučuje v českém právu zavinění, pokud pojem vyloučení zavinění chápeme podobně jako vyloučení protiprávnosti, tedy skutečnost, nebo fakt, který pokud nastane, má za následek, že jednání, které by jinak bylo zaviněným dle všech standardních měřítek, zaviněným není. Osobně nejsem toho názoru, že mezi okolnosti vylučující zavinění lze počítat případy, kdy nelze škůdci přičíst ani nevědomou nedbalost. Pokud nelze škůdci přičíst zavinění, jde o situaci, kdy zavinění jednoduše řečeno není dáno. To, co není, není možno vyloučit. Toto řešení však není jednoznačné³¹⁵. Švestka pak mezi okolnosti vylučující zavinění zahrnuje též okolnosti vylučující protiprávnost³¹⁶. Mám však za to, že toto řešení není správné. Jak bylo rozebráno podrobně výše. Protiprávnost a zavinění jsou dvě odlišné kategorie. Není sice protiprávnosti bez zavinění, ale lze si představit protiprávní jednání nezaviněné. Směšování kategorií není vhodné ani v tomto směru, když mám za to, že okolnost vylučující protiprávnost nemá s kategorií protiprávnosti nic společného. Jde o zvláštní druh okolností, které vedou k vyloučení odpovědnosti, stejně jako okolnosti vylučující zavinění, avšak z jiného důvodu. Okolnosti vylučující zavinění vylučují potřebný subjektivní vztah škůdce k předpokladům vzniku odpovědnosti. Většina případů jednání za okolností vylučujících protiprávnost bude navíc jednáními zaviněnými, a to včetně jednání úmyslných. Škůdce však nebude odpovědný, neboť

³¹⁵ Opačně např. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 133.

³¹⁶ Srov. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 132 a n.

půjde o jednání protiprávní pouze zdánlivě³¹⁷. Např. osoba bránící se proti útoku pachatele nožem za použití střelné zbraně v mezích nutné obrany je nepochybně vedena úmyslem způsobit pachateli takovou škodu na zdraví, aby došlo k odvrácení hrozícího, nebo trvajících útoku. Obdobně osoba jednáající v krajní nouzi nepochybně ví, že svým jednáním způsobí škodu na majetku i životním prostředí, pokud benzín v nádržích u přilehlého hořícího domu vypustí do dešťové kanalizace, aby nedošlo k výbuchu, přičemž je s tímto následkem minimálně srozuměna, což se rovná nejméně nepřímému úmyslu. Ani tento zachránce však za způsobenou škodu neodpovídá, pokud jsou dodrženy meze jednání v krajní nouzi.

Způsobilost k protiprávním jednáním je obecně založena na dostatečné psychické i volní způsobilosti jednáající osoby. Jak uváděl již Sedláček: „Jen osobě přičítáme vinu. Osobou je člověk, který má tak vyspělý rozum, že je schopen této přičitatelnosti. Schopnost tato dostavuje se s vyspělostí fyzickou, a proto můžeme souditi, že člověk, překonav dobu puberty, je schopen této úsudečnosti. Na druhé straně může i přes tento věk trvati neschopnost ..., takže pak podle mravního zákona nemůžeme přičítati tomu člověku tuto schopnost.“³¹⁸ Již z tohoto vymezení lze učinit závěr, že způsobilost k protiprávnímu jednání se vyvíjí s věkem, i když bych zřejmě zdůraznil vývoj psychické složky v návaznosti na fyzickou. Sedláček ale toto řeší přirozeně správným poukazem na to, že i přes dosažení rozhodného věku, např. hranice zletilosti může přetrvat nedostatek rozumové a volní vyspělosti, např. pro duševní poruchu.

6.3.2. Způsobilost k zavinění fyzických osob

Konkrétní řešení a nabytí způsobilosti k protiprávním jednáním fyzických osob se v jednotlivých právních řádech liší. České právo tradičně vychází z toho, že plné deliktní způsobilosti dosahuje člověk dosažením plné svéprávnosti³¹⁹. Nicméně to neznamená, že osoby nezletilé jsou automaticky nezpůsobilé k zavinění. Český zákonodárce v ustanoveních občanského zákoníku vychází z obdobné koncepce, jakou jsme znali z občanského zákoníku 1964, a zakládá formování deliktní způsobilosti jako postupné v návaznosti na vývoj lidských

³¹⁷ Toto stanovisko není v rozporu s tím, co bylo výše uvedeno ohledně toho, že lze zavinit pouze jednání protiprávní. Jednání za okolností vylučujících protiprávnost by totiž protiprávní bylo, nedošlo-li by k němu za okolností protiprávnost vylučujících. Lze tak mít za to, že protiprávnost by existovala, ale byla vyloučena z důvodů existence specifických okolností hodných zvláštního zřetele, jakými jsou okolnosti vylučující protiprávnost.

³¹⁸ Sedláček, J.: *Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody.* – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 22.

³¹⁹ V rámci právní úpravy obč. zák. 1964 šlo o plnou způsobilost k právním úkonům, které se nabývalo buď dosažením zletilosti, nebo uzavřením manželství osobou starší 16 let. V občanském zákoníku je situace podobná s tím, že k nově je možné i to, aby byla plná svéprávnost přiznána i osobě starší 16 let mimo případ, kdy vstupuje do manželství. K tomu srov. ust. § 30 a § 37 o. z.

schopností. Ust. § 2920 občanského zákoníku pak stanoví, že „nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a rozpoznat jeho následky; ...“. Občanský zákoník tak vychází z dosažení relevantního stupně volní (ovládací) a rozumové (rozeznávací) složky psychické způsobilosti. Není přitom stanoveno, jaká je minimální věková hranice způsobilosti k zavinění³²⁰. Rakouské právo v době své platnosti na našem území spojovalo nedostatek způsobilosti k zavinění s nedospělostí (věkem nižším než 14 let). V současné době je rakouská úprava založena na principu hranice 14 let jako hranice orientační, kdy platí vyvratitelná právní domněnka nezpůsobilosti mladší osoby k zavinění. Relativní hranici zná právo Anglie, nebo Švýcarska. V Německém právu je stanovena pevná věková hranice, když člověk mladší 7 let není vůbec způsobilý k protiprávním jednáním. Pro osoby, které dovršily 7 let, ale nedosáhly 18 let je stanoven relativní přístup, jaký známe z našeho práva s tím, že pro některé případy je relevantní i hranice dosažení věku 10 let. Dovršením věku 18 let se v Německu stává člověk plně odpovědným a způsobilým k protiprávním jednáním³²¹. Výjimečný je přístup ve Francii, kde je dle Code Civile nedostatek rozpoznávací schopnosti nerozhodný.

6.3.3. Způsobilost k zavinění právnických osob

Vzhledem k tomu, že povětšinou není v jednotlivých deliktních skutkových podstatách ani v rámci smluvní odpovědnosti rozhodné, zda škůdcem je právnická, nebo fyzická osoba, je nutno v případech založených na principu subjektivní odpovědnosti řešit otázku způsobilosti právnické osoby k zavinění, což se neobejde v teorii, ani praxi bez potíží. V českém právu tento problém v případě smluvní odpovědnosti existoval po přijetí obchodního zákoníku před účinností občanského zákoníku pouze v rámci právních vztahů nepodnikatelů. Od roku 2014 pak tento problém u smluvní odpovědnosti zcela odpadá³²², neboť smluvní odpovědnost se napříště řídí principem objektivní odpovědnosti.

V deliktním právu však zavinění stále hraje klíčovou roli i u právnických osob, přičemž i zde je rozhodující psychický stav, který ovšem nelze z povahy věci zkoumat přímo u právnické osoby. V rámci zavinění právnické osoby je tak nezbytné posoudit způsobilost k zavinění osob, jejichž jednání je přičitatelné právnické osobě. Má se přitom především za to,

³²⁰ K tomu srov. též ust. § 24 o. z.

³²¹ Srov. ust. § 828 BGB.

³²² Samozřejmě pokud jde o smluvní vztahy, které se řídí právní úpravou v občanském zákoníku ve smyslu příslušných přechodných ustanovení, jejichž bližší rozbor výrazně přesahuje možnosti a cíle této práce.

že je to jednání statutárního orgánu³²³. V případě, že jde o jiné osoby zúčastněné na činnosti právnické osoby, jako jsou např. zaměstnanci, nebo zmocněnci činní třeba na základě příkazní smlouvy, dochází k přičítání, pouze pokud jednali v mezích zmocnění, či pověření při plnění úkolů v rámci činnosti právnické osoby.

Na rozdíl od fyzických osob vzniká deliktní způsobilost u právnických osob z jejich podstaty již okamžikem jejich vzniku.

Zajímavá je přitom otázka, zda zavinění lze právnické osobě přičíst, i pokud je v rámci její činnosti v konkrétním případě osoba, která není plně deliktně způsobilá, nebo není vůbec deliktně způsobilá. V tomto ohledu sdílím názor Švestkův, který vychází z toho, že zavinění právnické osoby je zavinění „organizace“³²⁴ jako samostatného subjektu, které je tvořeno rozumovými a volnými schopnostmi všech osob zúčastněných na činnosti konkrétní právnické osoby. Lze tak mít za to, že právnická osoba se zejména za situace, kdy jsou v rámci její činnosti činné i jiné fyzické osoby, nemůže vyvinít toliko důkazem o nezpůsobilosti k zavinění konkrétní osoby zúčastněné na její činnosti, např. pokud jde o konkrétního zaměstnance³²⁵. Vždy by tady měl být minimálně statutární orgán, jeho člen, nebo jeho zástupce (v případě, že statutárním orgánem je právnická osoba), který musí být plně svéprávný a tedy i deliktně způsobilý. Myslitelný je však i případ, kdy bude po přechodnou dobu způsobilost k zavinění statutárního orgánu, fyzické osoby, pro duševní poruchu, vyloučena. Je-li statutární orgán jedinou osobou činnou při plnění úkolů právnické osoby, lze uvažovat o nezpůsobilosti k zavinění právnické osoby z důvody této nedostatečné kapacity jejího jediného zástupce.

6.3.4. Způsobilost k porušení smlouvy

V případech závazkové odpovědnosti je dle mého názoru nutno dovodit, že jen osoba, jež je způsobilá k právnímu jednání, je způsobilá k odpovědnosti za porušení smlouvy. I v těchto případech jde dle mého soudu o způsobilost k protiprávnímu jednání. V českém právu to má velmi specifický rozměr, když v případě objektivní odpovědnosti, kterou je dle české právní úpravy odpovědnost za porušení smlouvy, není způsobilost k protiprávnímu jednání tradičně rozhodující, neboť odpovědnost není založena na principu zavinění a není tak vůbec

³²³ O tom píše již Krčmář, který však v jiných případech odlišných od jednání statutárního orgánu, zejména v případě zmocněnce vychází v souladu s tehdy relevantní právní úpravou ABGB z odpovědnosti právnické osoby jako odpovědnosti za jiné. Srov. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 344 a n.

³²⁴ Tehdejší terminologií.

³²⁵ K tomu srov. např. Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 138 a n.

třeba, aby rušitel byl k zavinění způsobilý³²⁶. To již samo o sobě hovoří proti zákonodárcem zvolenému řešení.

6.4. Náhoda

Dojde-li ke škodě, nebo jiné újmě na právech poškozeného, aniž by na straně třetí osoby bylo možno přičíst požadované zavinění, jde o náhodu (*casus*), za kterou nikdo neodpovídá. Platí stará římskoprávní zásada *casus sentit dominus*.

To však v odpovědnostním právu neplatí bezvýjimečně. Jednak výše uvedené platí toliko na případy subjektivní odpovědnosti a jednak s cílem předejít určitým nežádoucím neopatrným jednáním konstruuje občanské právo určité kategorie náhody, v jejichž rámci může být náhrada škody, nebo odčinění jiné újmy přeneseno na jinou osobu. Jedná se zejména o tzv. *casus mixtus*, kdy se jedná sice o náhodu, ale k této náhodě dal někdo podnět svým jednáním³²⁷. Typicky se může jednat o případ, kdy zloděj ukradne výstražnou značku varující před možností utržení skalního převisu, což povede ke zranění turisty, který by jinak do zakázané zóny nevstoupil. Jiný zajímavý příklad uvádí Sedláček v chování schovatele, jenž si v rozporu se smlouvou vyjel na koni, kterého měl opatrovat, přičemž kůň byl přes veškerou další péči, kterou schovatel vynaložil, na vyjíždě ukraden³²⁸.

Objektivní odpovědnost, jež je založena na jiném principu a jejímž předpokladem není zavinění, je pak s určitou nadsázkou mimo jiné i odpovědností za náhodu. V rámci skutkových podstat objektivní odpovědnosti je pak nutno zpravidla rozlišovat mezi prostou náhodou, za kterou objektivně zavázaný subjekt odpovídá, a tzv. kvalifikovanou náhodou, která má svůj odraz v liberačním důvodu a umožňuje na straně škůdce zproštění odpovědnosti. Kvalifikovaná náhoda má zpravidla, jak bylo rozebráno výše, povahu okolností, jež lze označit za vyšší moc, jako jsou přírodní katastrofy apod. Hraniční jsou případy, kdy je liberační důvod formulován tak, že škůdce se odpovědnosti zproští, pokud prokáže, že učinil vše, co po něm bylo možno spravedlivě očekávat, aby ke škodě nedošlo. V rámci rozšíření vnímání standardu řádné péče je patrné, že jde o případy, které hraničí a spíše inklinují k subjektivní odpovědnosti za zavinění

³²⁶ V podstatě obdobně Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1567.

³²⁷ K tomu srov. např. ust. § 2904 o. z. Obdobně např. ust. § 1311 ABGB, který oproti české právní úpravě zároveň zdůrazňuje obecnou zásadu *casus sentit dominus*.

³²⁸ Srov. Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a *versio in rem*. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnicků v Brně. Brno, 1947, s. 32.

porušením standardu péče; samozřejmě v kombinaci s předpokladem protiprávnosti. V případech přísné objektivní odpovědnosti pak odpovídá škůdce za jakoukoli náhodu.

6.5. Presumpce zavinění

Vzhledem k tomu, že otázka zavinění je otázkou skutkovou, která musí být v soudním řízení o náhradu újmy předmětem dokazování, mohlo by se vzhledem k tomu, že jde o skutečnosti, které jsou zjišťovány ex post na základě vnějších projevů chování rušitele, snadno stát, že by poškozený jako žalobce ve sporu neunesl důkazní břemeno ohledně existence zavinění. To by mohlo být chápáno jako negativum subjektivní odpovědnosti, když by se mimo jiné mohlo lehce stát, že by škůdci začali na tento problém spoléhat, což by vedlo k oslabení prevenční funkce odpovědnosti za újmu.

Na výše uvedený problém tak reagují mnohé právní řády konstruováním vyvratitelné právní domněnky zavinění ve formě a stupni nevědomé nedbalosti. Poškozený tak nemusí v případném sporu prokazovat, že škůdce jednal zaviněně, ale je na rušiteli, aby tvrdil rozhodné skutečnosti a prokázal, že ostatní předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu nejsou kryty jeho zaviněním. Pokud škůdce, zjednodušeně řešeno, újmu nezavinil, nemělo by mu činit větší problémy toto prokázat, a to na rozdíl od potíží, které by mohly vzniknout na straně žalobce, poškozeného, s prokázáním zavinění. Úspěšným důkazem opaku se rušitel vyviní, exkulpuje.

Podobě umožňují obrácení důkazního břemene i PETL, které možnost presumpce zavinění odvíjí od závažnosti nebezpečí, které jednání představuje, přičemž závažnost se odvíjí od závažnosti škody nejen co do rozsahu, ale i od pravděpodobnosti vzniku³²⁹.

Jak uvedeno výše, presumuje se toliko nevědomá nedbalost. Pokud by bylo pro přiznání práva na náhradu újmy rozhodné úmyslné zavinění, musí toto tvrdit a prokázat poškozený. To platí obdobně pro případ vyšších stupňů nedbalosti.

³²⁹ K tomu srov. čl. 4:201 PETL.

7. část. Předpoklady vzniku odpovědnosti v českém právu

7.1. Úvodní úvahy a stručný historický exkurz

V této části se budu v návaznosti na výše uvedené obecné části již věnovat především konkrétní právní úpravě v České republice. S přijetím občanského zákoníku a zvláště s jeho účinností došlo v právní úpravě odpovědnosti za škodu v českém právu k významným změnám. Občanský zákoník se skloubením několika ideových zdrojů pokouší přinést do našeho právního řádu moderní trendy právní úpravy odpovědnosti, zejména v oblasti deliktního práva. I pro širší okruh otázek, než jen pro odpovědnost za škodu, pak platí, že občanský zákoník se pokouší oprostít se od pozůstatků socialistického ideového základu občanského zákoníku 1964. Zda to bylo však vždy nezbytně nutné, je dle mého názoru v některých případech pochybné. To platí obdobně pro některá zvolená řešení.

Občanský zákoník oproti občanskému zákoníku 1964 zakotvuje diferenciaci předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, pokud jde o základní skutkové podstaty deliktů na straně jedné a závazkovou, resp. smluvní odpovědnost na straně druhé³³⁰. V případě porušení právních povinností plynoucích ze zákona je zvolen princip odpovědnosti za zavinění, kdežto v rámci právní úpravy odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti je zvolen princip objektivní odpovědnosti.

Co lze naopak přivítat je sjednocení režimu deliktní odpovědnosti ve vztazích mezi podnikateli a v ostatních případech, i když se to s ohledem na režim smluvní odpovědnosti zvolený občanským zákoníkem zdá jakkoli paradoxní.

Výše bylo rovněž kritizováno i zastaralé a překonané ideové východisko samotného pojetí odpovědnosti, kterou občanský zákoník chápe jako hrozbu sankcí. To považuji jednoznačně za zbytečný krok nesprávným směrem. I když mimo jiné z tohoto koncepčního

³³⁰ Tím, že občanský zákoník v rámci právní úpravy odpovědnosti za újmu neuvádí závazky z jiných právních důvodů než ze smluv, zejména právních jednání jednostranně zavazujících (viz. ust. § 2884 a násl. o. z.), vytváří dle mého názoru mezeru v zákoně, což je samo o sobě problematické. Jak bude dále rozvedeno a odůvodněno, mám za to, že tento problém nelze vyřešit ani výkladovými metodami a lze tak mít za to, že odpovědnost za porušení závazkové povinnosti, která neplyne ze smlouvy, přestala s účinností od 1. 1. 2014 existovat, což je chybné. Tím spíše, když občanský zákoník, což lze samo o sobě považovat za správné, výslovně zakotvuje numerus clausus případů objektivní odpovědnosti (srov. ust. § 2895 o. z.). Ostatně i důvodová zpráva k návrhu ust. § 2909 až 2914 hovoří o rozdělení smluvní a mimosmluvní odpovědnosti. Zmíněný problém nemohl nastat dle předchozí právní úpravy, neboť občanský zákoník 1964 nečinil rozdílu mezi porušením povinnosti stanovené zákonem a jiné právní povinnosti, např. plynoucí ze závazku. Jedním ustanovením tak občanský zákoník 1964 pokrýval všechny myslitelné kategorie právních povinností, čímž dle mého názoru zdařile eliminoval právě riziko mezer v zákoně s tím, že tam, kde to bylo nutné, byla definována speciální skutková podstata, např. na principu objektivní odpovědnosti.

důvodu v souvislosti s úpravou odpovědnosti za újmu, resp. odpovědnosti obecně, občanský zákoník opouští pojem odpovědnosti, nehodlám se tohoto pojmu ani v této části mé práce vzdát, neboť jej považuji za zásadní a prakticky nenahraditelný.

Osobně mám rovněž za to, že právní úprava odpovědnosti za újmu, jak je zakotvena v občanském zákoníku, je příliš komplikovaná a pro laika prakticky do důsledků nepochopitelná, neboť pro i základní pochopení klade značné nároky na znalost práva, zejména jeho základů a teorie. To není pro právní úpravu základního kodexu soukromého práva, který reguluje mimo jiné každodenní vztahy běžných lidí vůbec dobré, když mám za to, že základní pravidla běžného chování a následky jejich porušení by měly být definovány srozumitelně a jasně i pro osoby bez právního vzdělání. To mimo jiné vyloučí přístup některých vychytralých osob, které mohou spoléhat na nejasný výklad a mezery v právu, které se budou snažit využít ve svůj prospěch s tím, že není zcela jisté, že bychom vždy vystačili proti takovému jednání s obranou zásadami poctivého právního styku apod. Přílišná komplikovanost zcela základních pravidel může navíc vést k pochybnostem a snižovat v očích běžných lidí, jichž se pravidla týkají důvěru v právo. Odpovědnost přitom hraje v každodenním životě velmi významnou roli.

7.2. Porušení dobrých mravů

Skutková podstata deliktu, kterou občanský zákoník normuje na prvním místě³³¹, spočívá v úmyslném porušení dobrých mravů. Ustanovení § 2909 konkrétně stanoví, že: „Škůdce, který poškozenému způsobí škodu úmyslným jednáním proti dobrým mravům, je povinen ji nahraditi; vykonává-li však své právo, je škůdce povinen škodu nahraditi, jen sledoval-li jako hlavní účel poškození jiného“.

S právní úpravou se v našem právním řádu můžeme setkat od třetí novely ABGB, která do českého právního prostředí přinesla od 19. 3. 1916 vložení 2. odstavce do ust. § 1295 právě skutkovou podstatu „jednání proti dobrým mravům“. Předmětné ustanovení platí v Rakousku v podstatě nedotčené podobě dosud³³² a bylo zřejmě inspirací i pro ustanovení § 2909 občanského zákoníku, který se hlásí obecně k ideovému základu české právní tradice, kterou míní právě období účinnosti ABGB na našem území. Občanský zákoník 1950 následně zaměnil pojem dobrých mravů za zásady slušnosti a občanský zákoník 1964 ve znění účinném od 1. 4.

³³¹ Jde o jeden z projevů favorizace dobrých mravů na úkor zákona v o.z., jehož autoři kategorii dobrých mravů za základ celého soukromého práva. Srov. např. důvodovou zprávu k návrhu ust. § 2909 až 2014 o. z. Ač toto stanovisko není a priori špatné, byl bych osobně s předsouváním dobrých mravů nad zákon opatrnější.

³³² Návrh reformy ABGB v části týkající se deliktů odpovědnosti rovněž s porušením dobrých mravů počítá, a to již v 1. odst. návrhu ust. § 1295 s tím, že prvotní pravidlo dále rozvíjí bližší definice ve 2. odst. předmětného ust.

1964 pracoval s pojmem pravidel socialistického soužití. Základ ustanovení nezměněn, i když byl mimo jiné oproti ABGB zúžen, když v občanském zákoníku 1964 odpadlo výslovné zmínění zneužití práva³³³. S obdobnou úžeji vymezenou skutkovou podstatou úmyslného jednání proti dobrým mravům se lze setkat i v Německu³³⁴.

Základ skutkové podstaty dle ust. § 2909 občanského zákoníku se příliš neliší ani od právní úpravy známé z ust. § 424 občanského zákoníku 1964, avšak v návaznosti na inspiraci v ABGB přibývá, resp. se vrací do našeho právního řádu, výslovná úprava šikanózního výkonu práva, a to v rámci věty za středníkem výše citovaného ust. § 2909 občanského zákoníku. To mimo jiné reflektuje některé názory Nejvyššího soudu³³⁵.

Krčmář pod skutkovou podstatu ust. § 1295 odst. 2 ABGB zahrnoval případy, kdy jednání škůdce jinak nevybočuje z mezí protiprávností, avšak výkon je závadný „hledíc k závadné psychické stránce jednání“³³⁶. Z této myšlenky lze vyjít, pokud jde o rozlišení právem aprobovaného a reprobovaného výkonu práva. Záměrně pak užívám oproti Krčmářovu pojetí slovní spojení „jinak nevybočuje“ z mezí protiprávností, neboť mám za to, že meze souladu s právem byly překročeny právě vadnou a právem reprobovanou motivací škůdce, jíž bylo způsobení škody. Tuto motivaci škůdce lze zahrnout pod rozpor s dobrými mravy³³⁷, který spolu s dalšími předpoklady vede ke vzniku odpovědnosti.

Osobně se nedomnívám, že podmínkou protiprávnosti je v daném případě způsobení újmy³³⁸. Újma je toliko podmínkou odpovědnosti, přičemž až na některé výjimky právo jinou sankci, než náhradu újmy, zpravidla nestanoví.

Vydeme-li z uvedeného, lze uzavřít, že předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu jsou v daném případě skutkové podstaty dle ust. § 2909 občanského zákoníku porušení právní povinnosti jednání v souladu s dobrými mravy³³⁹, škoda, příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a újmou v podobě škody, zavinění ve formě úmyslu. Stupeň úmyslu, který musí krýt

³³³ To však neznamená, že by nebylo podle právní úpravy před 1. 1. 2014 v návaznosti na její výklad sankcionovatelné. Občanský zákoník 1950 v tomto směru obsahoval velmi podobné ust. jako ABGB.

³³⁴ Srov. ust. § 826 BGB.

³³⁵ Např. rozhodnutí NS sp. zn. 25 Cdo 874/2005.

³³⁶ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 328.

³³⁷ Ale i jaksi nepřímé zákazy plynoucí z jiných ust. Např. ust. § 8 o. z., které odpírá zjevnému zneužití práva právní ochranu.

³³⁸ K tomu srov. např. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1546.

³³⁹ Shodně Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 337, Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014, k ust. § 2909 o. z., a další výše citované názory. Opačně např. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 326, nebo Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1534, a další výše citované názory.

všechny ostatní předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, není relevantní³⁴⁰. Důležité je, že škůdce sám nemusí znát vymezení pojmu dobré mravy v rámci intelektuální složky vědění. Postačí povědomost o skutečnostech, které následně v rámci právního hodnocení povedou k odsouzení jeho jednání jako nemravného³⁴¹. To vyplývá mimo jiné z vymezení dobrých mravů jako pravidel vlastních většinové části společnosti. Je nerozhodné, zda názor škůdce na danou problematiku je jiný, neboť v rámci rozhodující části společnosti nebude nikdo pochybovat o tom, že jednání bylo nemravné. V tomto směru je zavedeno v jistém smyslu objektivní měřítko, což se jeví jako navýsost spravedlivé. Osobně mám za to, že vzhledem k tomu, že občanský zákoník výslovně normuje jako předpoklad vzniku odpovědnosti z porušení právní povinnosti chovat se mravně pouze škodu jako majetkovou újmu³⁴², není v rámci tohoto deliktu možné nárokovat imateriální újmu³⁴³. Na rozdíl od ust. § 2910 občanský zákoník v rámci deliktu dle ust. 2909 a priori nevylučuje náhradu prosté ekonomické škody. K jednotlivým předpokladům vzniku odpovědnosti lze dále odkázat na to, co bylo uvedeno výše v obecných částech této práce, zejména pokud jde o vymezení úmyslu, deliktní způsobilost, protiprávnost, definování dobrých mravů, příčinnou souvislost a další. Konečně se sluší poznamenat, že s ohledem na vyžadovanou formu zavinění v podobě úmyslu není zavinění škůdce presumováno a je tak na poškozeném, aby prokázal naplnění všech předpokladů vzniku odpovědnosti, včetně úmyslného zavinění. S ohledem na povahu úmyslu a jeho potřebné vnější projevy to však bude zpravidla mnohem jednodušší než prokázání nedbalosti.

Úplným závěrem je možné k této problematice poznamenat, že skutková podstata deliktu spočívajícího v porušení dobrých mravů může v jistém smyslu přispět k vyplňování některých mezer v zákoně, nebo právní úpravě obecně, neboť kategorie dobrých mravů není

³⁴⁰ Shodně např. Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014, k ust. § 2909 o. z.

³⁴¹ Obdobně Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1535. Nebo Krčmář, který uvádí „zdali jednání se přičí dobrým mravům, bude rozhodnouti podle typických názorů lidí“. Zároveň platí, co bylo o názoru Krčmáře uvedeno ohledně relevantní skupiny osob. K tomu srov. Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 326. Obdobně též Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 336.

³⁴² Srov. ust. § 2894 o. z., zejména odst. 1.

³⁴³ I když v kontextu ust. § 2956, jakož i ust. § 2894 odst. 1 občanského zákoníku mám za to, že nemusí jít o nepřekonatelný názor, který by nemohl být ve výjimečných případech zvláštního zřetele hodných prolomen, zejména pokud by nemravné jednání vedlo k nemajetkové újmě na zdraví. A to mimo jiné i s ohledem na základní zásady spravedlnosti a práva, na kterých spočítá soukromé právo a z nichž čerpá občanský zákoník. Mohlo by jít např. o situaci, kdy soustavná šikana ze strany škůdce způsobí poškozenému trvalé psychické potíže. Tento problém však není sporný, zejména v souvislosti s ust. § 2910 o. z., které hovoří o tom, že škůdce nahradí, co způsobil, čímž je zdůrazněna obecnost a široký rozsah odpovědnosti. K řešení je tedy nutno přistupovat velmi opatrně, aby nedošlo k otevření tak říkajíc Pandořiny skříňky.

konkrétně definována a umožňuje dovození řady důležitých pravidel chování. Jak bylo rozebráno výše právě s ohledem na skutečnost, že právo dává těmto pravidlům velmi zásadní relevanci, považují povinnost chovat se v souladu s dobrými mravy za povinnost právní.

7.3. Porušení zákona

7.3.1. Úvodní a obecné úvahy

České právo je v souladu s rakouskou tradicí založeno na formulování základní skutkové podstaty obecného deliktu, jež je následně doplňován zvláštní právní úpravou v situacích, kdy se to jeví nezbytné, zejména s cílem zajistit přiměřenou míru ochrany poškozených i celé společnosti před škodou, nebo jinou újmu³⁴⁴. Podobné řešení volí kromě zmíněné rakouské úpravy i právní úprava německého BGB. Podobné je i řešení francouzské. Jiná situace je ovšem v anglickém common law, které tradičně obsahuje konkrétní skutkové podstaty jednotlivých deliktů, podobně jako v římském právu, přičemž se uvádí, že v dnešní době existuje kolem 70 skutkových podstat deliktů (*torts*), které je nutno zvláště interpretovat, pokud jde o předpoklady vzniku odpovědnosti i obsah těchto předpokladů³⁴⁵.

V českém právu se nyní setkáváme v podstatě se dvěma základními skutkovými podstatami deliktů, kdy v jednom případě se jedná o právní úpravu v ust. § 2909 občanského zákoníku, jak byla výše rozebrána, a ve druhém případě jde o skutkovou podstatu normovanou v ust. § 2910 občanského zákoníku, jež se věnuje jednání v rozporu se zákonem, a to v podstatě ve dvou subkategoriích, kdy v první řadě je řešen zásah do absolutních práv a ve druhé pak porušení ochranné normy. Inspiračním zdrojem je přitom ust. 823 BGB, které se však ve smyslu zmíněných subkategorií na rozdíl od českého práva rozpadá do dvou odstavců.

V této partii tak bude věnována pozornost právě ust. § 2910 občanského zákoníku, které stanoví, že: „Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva.“

Předpoklady vzniku odpovědnosti dle tohoto ustanovení jsou přitom totožné jako podle dosavadní právní úpravy. Jde tak o porušení právní povinnosti (zde povinnosti stanovené

³⁴⁴ Typicky jde o případy objektivní odpovědnosti za nebezpečné činnosti a další situace.

³⁴⁵ I v common law se však můžeme setkat s některými obecnějšími skutkovými podstatami, např. pokud jde o porušení standardu péče z nedbalosti.

zákonem), újmu, kauzální nexus a zavinění³⁴⁶. Při dovození těchto předpokladů lze postupovat obdobně jako v případě dřívější právní úpravy, když porušení právní povinnosti plyne jasně z formulace „...poruší povinnost stanovenou zákonem...“, resp. ve druhé větě „...zasáhne do jiného práva ... porušením zákonné povinnosti“. Předpoklad újmy dovodíme z vyjádření „nahradí poškozenému, co tím způsobil“, resp. v rámci druhé věty ze slov „povinnost k náhradě“, a to v kontextu věty první téhož paragrafu. Pokud jde o příčinnou souvislost, pak tato je jako předpoklad odpovědnosti skryta, obdobně jako v právní úpravě občanského zákoníku 1964, ve slově „způsobil“³⁴⁷. Zavinění je pak rovněž v obou větách ust. § 2910 občanského zákoníku uvedeno explicitně.

K modifikaci oproti právní úpravě v ust. § 420 občanského zákoníku 1964 tak nedochází z pohledu předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu jako takových, ale zúžením této základní odpovědnostní normy jen na porušení zákonné povinnosti, a to ještě jen na některé případy, neboť je poměrně zřejmé, že nikoli každé porušení zákonné povinnosti, i když z něj vznikne újma, má být sankcionováno povinností k náhradě či poskytnutí zadostiučinění dle ust. § 2910 občanského zákoníku.

7.3.2. Protiprávnost

Pokud jde o protiprávnost, zmiňuje ust. § 2910 občanského zákoníku výslovně pouze porušení povinnosti stanovené zákonem. Je však nutno výkladem dovodit, že předmětné ustanovení má na mysli veškeré právní povinnosti vznikající na základě zákona, tudíž i povinnosti plynoucí z prováděcích a dalších předpisů nižší právní síly vydaných *secundum et intra legem*. Obdobně je nutno postavit na úroveň zákona přímo použitelné právní předpisy Evropské unie, které jsou součástí našeho právního řádu, zejména nařízení³⁴⁸.

³⁴⁶ Shodně např. Hrádek, J. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014, k ust. § 2910 o. z., nebo Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1542.

³⁴⁷ Srov. ust. § 420 obč. zák. 1964, které stanovilo, že: „Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.“

³⁴⁸ Je otázkou, zda by podle ust. § 2910 o. z. mohl stát odpovídat za porušení povinnosti implementace směrnice EU do vnitrostátního zákona, pokud by se poškozená osoba dovolala přímého účinku směrnice. Osobně mám za to, že teoreticky tuto možnost nelze vyloučit, neboť škůdcem může být i stát jako právnická osoba. Předně by bylo ovšem nutno zodpovědět otázku, zda nejde o nárok na náhradu újmy způsobené nesprávným úředním postupem dle zvl. zákona. To vše s vědomím toho, že újma z pochybení samotného zákonodárce se dle konstantního názoru Nejvyššího soudu neodčítuje. V tomto případě by ovšem mohla být situace dle mého soudu jiná, pokud by se poškozený mohl v konkrétní situaci dovolat přímého účinku směrnice, čímž by nahradil nečinnost zákonodárce a žádal by náhradu újmy za porušení přímo účinného pravidla.

Oproti předcházející právní úpravě však zákonodárce volí poněkud restriktivnější pojetí a dává protiprávnosti v jistém směru specifický obsah. Osobně jsem toho názoru, že přestože občanský zákoník vychází z německé předlohy a téměř opisuje ustanovení BGB, mám za to, že v českém právu je i nadále možné a nutné vycházet z toho, že porušení právní povinnosti předpokládané ust. § 2910 občanského zákoníku je nutno chápat jako rozpor jednání škůdce s objektivním právem. Z dříve zmíněného německého rozlišení protiprávnosti v jednání (*Verhaltensunrecht*) a protiprávnosti následku (*Erfolgsunrecht*³⁴⁹) nám tedy v českém právu i nadále zůstává pouze pojetí *Verhaltensunrecht*, když lze odkázat na stále platné a později rozvinuté stanovisko Krčmáře, který uváděl: „Občanský zákoník mluví o protiprávnosti jednání (o protiprávním jednání). Není tudíž jistě správné, tvrdí-li Wolf ..., že jest rozeznávati protiprávnost chování a protiprávnost výsledku. Nelze si totiž představití výsledek, který by sám o sobě byl protiprávní.“³⁵⁰ I občanský zákoník totiž hovoří o tom, že „škůdce ... zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak ...“³⁵¹, nikoli o způsobení protiprávního následku, nebo alespoň o porušení samotného subjektivního práva, nebo ochranné normy. K těmto zásahům musí dojít v důsledku protiprávního jednání³⁵². Vycházím zejména z toho, co bylo výše uvedeno, tedy z toho, že právní řád v našem právním prostředí tradičně upravuje chování lidí. Teorie i praxe vnímá právo jako soubor obecně závazných pravidel chování aprobovaných a vynucovaných státní mocí. S ohledem na to lze jen těžko dovodit oprávněnost hodnocení protiprávnosti chování z následku, který může být někdy jednání i dosti vzdálen. Podobně přistupuje k řešení tohoto problému i rakouské právo. Někteří autoři jsou však opačného názoru³⁵³.

Dle Tichého a Hrádka skutková podstata deliktu dle ust. § 2910 věta první občanského zákoníku „odděluje ochranu absolutních práv od práv majetkových“³⁵⁴. Osobně mám tento závěr za nedůvodný již proto, že to z předmětného ustanovení neplyne, a dále z toho důvodu, že vlastnické právo, které je nepochybně majetkové povahy, lze možno jednoznačně zařadit

³⁴⁹ Toto německá doktrína užívá pro případy úmyslného aktivního zásahu do absolutních práv.

³⁵⁰ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 316.

³⁵¹ Ust. § 2910 věta první o. z.

³⁵² Obdobného názoru je i Bezouška, P. Srov. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1545. Srov. též Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 66.

³⁵³ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 151. Nebo Pelikánová, I.: Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku). Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 101. Lze se však setkat i s názorem, podle kterého i Německo již od doktríny protiprávnosti následku upouští a následně začíná chápat jako důvod, nikoli předmět zkoumání protiprávnosti. K tomu srov. Hrádek, J. (Sic!) In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014, k ust. § 2910 o. z.

³⁵⁴ Srov. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 180.

mezi absolutní práva³⁵⁵. Je však oddělena ochrana absolutních práv a ostatních práv, zejména majetkových. Mezi absolutními právy pak nepochybně nalezneme mnoho práv majetkové povahy. V obou případech bychom mohli říci, že jde o jakousi kvalifikovanou protiprávnost, kdy musí dojít jednak k porušení objektivního pravidla chování a zároveň k zásahu buď do absolutního práva, nebo k porušení ochranné normy. Zatímco dojde-li protiprávním jednáním škůdce k zásahu do absolutního práva poškozeného je to pro naplnění předpokladu protiprávnosti dle první věty ust. § 2910 občanského zákoníku dostačující, dojde-li k zásahu do jiného práva poškozeného, je toto jednání ve smyslu ust. § 2910 věty druhé občanského zákoníku protiprávní jen, pokud právní povinnost, která byla škůdcem porušena, byla stanovena na ochranu práva, do kterého škůdce zasáhl. Jde tak o případ porušení tzv. ochranné normy. Obecně lze mít za to, že pokud jsou právní normy správně definovány, měly by ve většině případů vést k ochraně práv, která mohou být jejich porušením zasažena. Pravděpodobnost, že dojde porušením právní povinnosti k zásahu do jiného práva, než je normou chráněno by tak měla být v zásadě minimální. Zpravidla bychom navíc, pokud by nebylo jiného pravidla, mohli vystačit s obecnou prevenční povinností dle ust. § 2900 občanského zákoníku.

Lze tedy shrnout, že k naplnění skutkových podstat deliktů dle ust. 2910 občanského zákoníku je nutná jaksi specifická protiprávnost.

V prvním případě musí jít o porušení pravidla chování, jímž bylo zasaženo do absolutního práva poškozené osoby. Absolutní práva jsou zejména práva osobnostní, např. právo na ochranu zdraví, cti, lidské důstojnosti, a dále věcná práva, např. vlastnictví, právo stavby, práva k nehmotným statkům, držba a další. Lze se setkat i s názorem, že ve smyslu zkoumaného ustanovení jsou chráněna toliko absolutní práva chránící hodnoty uvedené v ust. § 2900 občanského zákoníku³⁵⁶. Takový názor však není dle mého soudu opodstatněný³⁵⁷.

Ve druhém případě půjde o porušení právní povinnosti, jímž bylo zasaženo do jiného než absolutního práva, které bylo chráněno porušenou normou, jak uvedeno výše. Dle zcela

³⁵⁵ K vymezení pojmu absolutního práva shodně např. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1546. Nebo: Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 123. Vlastnictví jako absolutní právo vymezuje i Tilsch; srov. Tilsch, E.: Občanské práva. Část všeobecná. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 96. Vlastnictví jako absolutní právo ostatně chápou i Tichý a Hrádek v citovaném díle, když mimo to podávající výčet i dalších majetkových práv absolutní povahy; srov. Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 21 a n.

³⁵⁶ Pipková, P. J.: Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k § 2910). In. Právník 9/2013, s. 872.

³⁵⁷ Srov. též ust. čl. 2:102 PETL, který obsahuje jakousi hodnotovou hierarchii a odvíjí rozsah ochrany práv od hodnoty právem chráněného zájmu. Do popředí přitom staví život, tělesnou a duševní integritu, lidskou důstojnost a svobodu. Rozsáhlou ochranu však považuje za důležitou i v případě majetkových práv, včetně práv k nehmotným statkům. Pojetí je tak podobně široké.

správného vnímání této koncepce jde o institut na pomezí protiprávnosti a kauzality³⁵⁸, neboť zmíněné vymezení protiprávnosti vede k omezení přičítání újmy v některých případech, přičemž praktický význam posouzení, zda jde na pomezí neostré hranice o problém protiprávnosti, nebo kauzality není zcela zásadní. To platí přiměřeně i o případ zásahu do absolutních práv, jejichž ochrana je však významnější, neboť zásad do práv absolutní povahy lze obecně předpokládat jako zásadnější a pro poškozeného citelnější.

Většina jaksi „bezprostředních“ škod bude ale bez problémů nahraditelná. Specifickou bude kategorie prosté ekonomické škody, jak byla vymezena a rozebrána výše. Jde o českým právem nedefinovanou kategorii souvisejících škod, k nimž došlo porušením právní povinnosti, aniž by došlo k zásahu do absolutního práva poškozeného. Ve smyslu ustanovení občanského zákoníku, pak i porušením právní povinnosti bez porušení ochranné normy ve vztahu k poškozenému. Subkategorií jsou situace, kdy došlo k porušení ochranné normy, resp. absolutního práva, primárního poškozeného, ale v případě škod tzv. sekundárních poškozených již nelze zásah do ochranné normy, nebo absolutního práva dovodit. Většina hraničních případů je však sporných dle mého soudu i co do zásahu do právem chráněného zájmu, což souvisí jednak s chápáním jednotlivých práv a jejich obsahu, jakož i vnímání pojmu újmy jako takové. Osobně mám kategorii prosté ekonomické škody z těchto důvodů za poměrně neostrou a i v dnešní době problematickou. Např. je otázkou, zda v případě dříve zmíněného případu zraněného operního pěvce, v jehož důsledku bylo zrušeno představení, lze dovodit porušení vlastnického práva taxikářů, kteří přišli o zisk. Mám za to, že nikoli, neboť nedošlo např. k poškození věci taxikářem vlastněné. Zásah do absolutního práva lze vidět, a to jako evidentní, toliko u samotného pěvce. Jiným příkladem, jež se uvádí jako případ prosté ekonomické škody je situace zablokované garáže, v jehož důsledku došlo ze strany vlastníka automobilu ke ztrátě významného obchodního partnera, neboť poškozený nedorazil včas na letiště a zmeškal spoj, který ho měl dopravit na schůzku do ciziny. V tomto případě mám za to, že podřazení není zcela přesné, když omezením užívání automobilu bylo dle mého názoru zasaženo do vlastnického práva poškozeného, neboť právo věc užívat (*ius utendi*) je jedním z projevů vlastnického práva. Nicméně pokud jde o újmu z porušení práva způsobenou v podobě ušlého zisku, nebude tato způsobitelná náhrady z důvodu nedostatku příčinné souvislosti. Avšak poškozený bude mít nárok na náhradu nákladů na obstarání alternativního způsobu přepravy na schůzku, na letiště apod. Pokud by ovšem alternativní způsob přepravy neexistoval, byl by dle

³⁵⁸ Shodně např. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1548. Nebo Pipková, P. J.: Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k § 2910). In. Právník 9/2013, s. 869.

mého soudu škůdce odpovědný i za ušlý zisk ze ztraceného obchodu³⁵⁹. V Anglické jurisdikci byl řešen případ, kdy pochybením výzkumného ústavu došlo k úniku virů způsobujících nákazu dobytka z výzkumného vzorku do hospodářských chovů. Anglické soudy nepřiznaly dotčeným farmářům náhradu škody, neboť dle jejich závěru nedošlo k zásahu do vlastnictví a šlo tak o prostou ekonomickou škodu. Osobně toto odůvodnění nemám za správné, neboť zmenšením počtu kusů dobytka ve stádech, resp. zmenšením počtu stád jako takových došlo nepochybně k dotčení majetku a vlastnictví zemědělských podnikatelů. Shrnu-li, co bylo uvedeno, jsem toho názoru, že obdobné případy je nutno primárně posuzovat v rámci řešení otázky kauzálního nexu, tak aby byla dána adekvátní příčinná souvislost, jak o ní bylo pojednáno výše, za současného opatrného přístupu k řešení otázky zásahu do práva, nebo porušení ochranné normy, tak aby došlo ke spravedlivému uspořádání poměrů škůdce a poškozeného. Zároveň lze mít za to, že oproti občanskému zákoníku 1964 občanský zákoník přistupuje k řešení daného problému a priori restriktivněji a nově náhradu prosté ekonomické škody v rámci skutkové podstaty deliktu dle ust. § 2910 vylučuje.

7.3.3. Újma

Na tomto místě se sluší připomenout, co bylo již výše uvedeno. Tedy, že český zákonodárce rozlišuje pojem újmy jako zastřešující s tím, že v jeho rámci rozlišuje majetkovou újmu, kterou nazývá škodou, a nemajetkovou újmu. Škoda zahrnuje, jak škodu skutečnou, tak ušlý zisk. V rámci skutkové podstaty dle ust. § 2910 občanského zákoníku je pak myslitelná náhrada škody i odčinění nemajetkové újmy, a to zejména v návaznosti na to, jaké právo bude porušeno³⁶⁰. Jinak lze v rámci ambicí vymezeného tématu odkázat na to, co bylo uvedeno o újmě výše ve 4. části této práce, případně v souvisejících výkladech, např. pokud jde o problém náhrady prosté ekonomické škody³⁶¹.

³⁵⁹ Srov. obdobné závěry NS v případě poškození automobilu ve věci sp. zn. 25 Cdo 1945/2000. Závěry lze dle mého názoru s ohledem na to, co bylo uvedeno užít i v poměrech o. z. Opačně v návaznosti na novou právní úpravu Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1547.

³⁶⁰ Srov. ust. § 2894 odst. 2 ve spojení s ust. § 2958 o. z.

³⁶¹ Srov. mimo jiné kapitulu 4.4. této práce.

7.3.4. Příčinná souvislost

O příčinné souvislosti i ve vztahu k deliktní skutkové podstatě porušení zákona, jakož i související dílčí úpravě příčinné souvislosti v ust. § 2915 občanského zákoníku, bylo podrobně pojednáno v části 5. této práce. Na tento výklad si tedy dovoluji odkázat s tím, že lze mít za to, že obecné závěry v části 5. této práce, jsou, není-li v konkrétním případě uvedeno jinak, aplikovatelné i v poměrech právní úpravy občanského zákoníku.

7.3.5. Zavinění

Pokud jde o zavinění, postačí pro naplnění předpokladu zavinění v případě ust. § 2910 občanského zákoníku, stejně jako v právní úpravě občanského zákoníku 1964, či ABGB, zavinění z nedbalosti, a to i ve formě nedbalosti nevědomé. Nedbalostní zavinění se podle souvisejícího ust. § 2911 presumuje³⁶². Občanský zákoník navíc po vzoru Německa vychází nově výslovně z kritéria standardu péče jako měřítko pro stanovení stupně zavinění ve formě nedbalosti³⁶³, neboť v ust. § 2912 stanoví vyvratitelnou právní domněnku nedbalosti v případě porušení standardu řádné péče, kterou pak obecně definuje³⁶⁴. Rozdíl mezi ust. § 2911 a 2912 občanského zákoníku lze spatřovat v tom, že ust. § 2911 stanoví vyvratitelnou právní domněnku nedbalostního zavinění při porušení zákonné povinnosti, zatímco ust. § 2912 občanského zákoníku stanoví vyvratitelnou právní domněnku nedbalostního zavinění pro případ porušení standardu péče, tedy jiné právní povinnosti než konkrétně stanovené zákonem³⁶⁵. Oba případy jsou však spolu provázány mimo jiné do té míry, že je-li určité konkrétní chování zákonem zakázáno, nebo uloženo, lze mít za to, že nepečlivě jedná ten, kdo se tomuto standardu chování přičí, neboť lze mít za nepečlivé jednat v rozporu se zákonem. Jde tedy dle mého názoru o dvě jaksi provázané skutkové domněnky nedbalosti.

Někteří autoři zastávají názor, že s občanským zákoníkem přichází s ohledem na jeho inspiraci německou právní úpravou změna v pojetí nedbalosti, když uvádí, že občanský zákoník „zavedl objektivní měřítko povinnosti péče ve formě osoby průměrných vlastností, resp.

³⁶² Jde samozřejmě o obdobnou konstrukci, jakou známe z obč. zák. 1964. Tato se liší od německé úpravy, neboť v německém právu není nedbalost presumována.

³⁶³ Na tom nic nemění ani fakt, že standard péče přinesla do německého práva judikatura.

³⁶⁴ Což je obvyklé ve většině právních řádů, které s kritériem řádné péče pracují. Je to navíc i praktické s ohledem na eliminaci mezer v zákoně.

³⁶⁵ Samozřejmě i standard péče je vymezen zákonem, avšak pouze obecně.

vyššího standardu u odborníka ve vztahu k jím vykonávané činnosti³⁶⁶. Zároveň poznamenávají, že: „Pojetí zavinění (*pozn. aut. – myšleno nedbalosti*) se odpoutalo od dosavadního trestněprávního přístupu zcela zásadně, když namísto volní stránky preferuje posuzování zavinění z hlediska porušení řádné péče, jak je stanovena v § 2912³⁶⁷. Osobně jsem však toho názoru, že o zcela zásadní změnu se nejedná, když určité prvky standardu péče v rámci posuzování zavinění, zejména nedbalosti, bylo možno vysledovat v českém právním řádu i za účinnosti občanského zákoníku 1964. Jak bylo výše zmíněno, Švestka k této otázce uváděl, že: „Vzhledem k existenci podpůrně ... působící ... normy § 415 je třeba soudit, že protiprávním je každý úkon, resp. ... činnost, při které si dotyčné ... osoby nepočínaly natolik bedlivě a pozorně, kterou po nich lze rozumně požadovat, aby ke škodě na zdraví, majetku, ... nedošlo³⁶⁸. Nadto mám za to, že v daném případě nemůže jít o nahrazení volní složky psychického vztahu k jednání, která je mimo jiné nezbytný prvkem pro samotné posouzení chování subjektu práva jako právního jednání a dále pro posouzení delikttní způsobilosti jednající osoby³⁶⁹. I v rámci interpretace ustanovení občanského zákoníku lze tak dle mého názoru vycházet z původního zavedeného pojetí, které vychází z forem a stupňů zavinění, jaké zná trestní právo s tím, že pro posouzení jednotlivých forem a stupňů jsou a byla ovšem v civilním právu volena odlišná kritéria. Mimo jiné Švestka se již ve svém díle z roku 1966 přiklonil k názoru, že měřítko nedbalosti musí být v občanském právu objektivní s tím, že je nutno volit měřítko sice objektivní, ale konkretizované příslušné situaci a diferencované dle osoby škůdce³⁷⁰. To je principiálně velmi podobné chápání měřítka nedbalosti spočívající ve standardu péče, jak jej vnímá občanský zákoník. Mám tedy za to, že nová právní úprava v občanském zákoníku nemění zásadně dosavadní přístup³⁷¹, pouze upřesňuje vymezení objektivního měřítka péče konstrukcí vyvratitelné právní domněnky nedbalosti dle ust. § 2912 občanského zákoníku, což lze na rozdíl od jiných řešení občanského zákoníku přivítat. Nejedná

³⁶⁶ Srov. Tichý, L., Hrádek, J.: Delikttní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 47. Nebo obdobně tamtéž s. 178 a n., a to i pokud jde o úmysl.

³⁶⁷ Srov. Tichý, L., Hrádek, J.: Delikttní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 47.

³⁶⁸ Srov. např. Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 427. S objektivním pojetím pracuje i Luby; srov.: Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava, 1958, s. 502 a násl.

³⁶⁹ Srov. výklad výše, jakož i ust. § 24, či § 2920 o.z.

³⁷⁰ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Academia, Praha, 1966, s. 127 a n. Obdobně později např. Škárová, M.: In: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1207, která v této souvislosti hovoří, jak o diferenciaci, tak konkretizace, jakož i o vztahování chování k osobě „diligens pater familias“.

³⁷¹ K obdobným závěrům dochází např. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1557 a n.

se ovšem oproti dřívější právní úpravě o rozšíření, jak by se mohlo zdát³⁷². K objektivnímu měřítku se kloní i výše citovaní autoři Tichý a Hrádek³⁷³.

Občanský zákoník přitom v rozlišení mezi prvním a druhým odstavcem ust. § 2912 řeší jednu z možných variant diferenciací objektivního měřítka, kdy činí rozdíl mezi standardem péče v běžném soukromém styku tam, kde nejsou rozhodující zvláštní vlastnosti konkrétní osoby, nebo tyto nejsou prezentovány, a tam, kde škůdce dal najevo zvláštní znalost, dovednost, nebo pečlivost, případně zavázal-li se k činnosti, při níž je třeba zvláštní úrovně zmíněných vlastností³⁷⁴. To je ovšem pouze jeden z přístupů, s nímž lze pracovat, neboť i v případě vymezení osoby průměrných vlastností je nutno postupovat diferencovaně, např. v případě nehody je nutno klást jiné nároky na péči kolemjdoucího lékaře, studenta medicíny a laika v oboru lékařství. V případě dopravní nehody lze očekávat jiné péče u řidiče (nezúčastněného na nehodě, který není v šoku) a u kolemjdoucí důchodkyně vyššího věku, která nikdy neměla řidičské oprávnění.

Konkretizaci objektivního měřítka s ohledem na okolnosti případu sice výslovně v analyzovaném ustanovení nenalezneme, ale lze ji dovodit z užití slov: „důvodně očekávat“ v dikci ust. § 2912 odst. 1 občanského zákoníku, jakož i ze smyslu příslušné právní úpravy a dosavadního přístupu k objektivizaci měřítka nedbalosti, od něhož není důvod se odchylovat. Příkladem budiž porovnání osoby řidiče, který měl účast na dopravní nehodě, ať již v jakékoli pozici a je v šoku, a řidiče, který jen projížděl okolo.³⁷⁵

K poměrně ojedinělému závěru, s nímž nesouhlasím, dospěl Bezouška, jenž uvádí, že občanský zákoník zvolil subjektivní hodnocení, měřítko, nedbalosti³⁷⁶, a to mimo jiné s odkazem na ust. § 4 odst. 1 občanského zákoníku³⁷⁷. Osobně mám za to, že smysl a účel ust. § 4 odst. 1 a § 2912 občanského zákoníku je odlišný. Pokud je škůdce deliktně způsobilý³⁷⁸, nemůže se zprostit odpovědnosti poukazem na to, že není schopen s ohledem na své subjektivní

³⁷² Z objektivního měřítka vycházel i dříve NS. Srov. např. rozhodnutí sp. zn. 25 Cdo 2542/2003, nebo 25 Cdo 4223/2009.

³⁷³ Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 47 a související. Nebo logicky shodně: Hrádek, J. komentář k ust. § 2912 o. z. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

³⁷⁴ Srov. ust. § 2912 odst. 2 o.z.

³⁷⁵ S konkretizací i diferenciací objektivního měřítka se setkáme i v judikatuře NS. Např. rozhodnutí NS sp. zn. 25 Cdo 3550/2009, které obsahuje i další zajímavé závěry a bylo též výše zmíněno.

³⁷⁶ Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1563.

³⁷⁷ Stanoví domněnku průměrně rozumné osoby. Zmíněné ustanovení pak má zejména chránit vzájemně strany smluvních vztahů. Aplikace v rámci deliktního práva se jeví jako poměrně problematická a mimo úmysl zákonodárce.

³⁷⁸ Shodně např. Hrádek, J. komentář k ust. § 2912 o. z. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

vlastnosti dosáhnout určité míry standardu. In eventum by nedostatek určité kapacity mohl vést k zařazení do zvláštní skupiny v rámci objektivního posouzení, záleželo by však na okolnostech konkrétního případu a jde o řešení, jehož ospravedlnění je sporné s ohledem na to, co bylo výše uvedeno. Co nejjednodušší nároky je totiž nutno klást mimo jiné proto, aby byly subjekty práva motivovány ke zlepšování svých schopností. Argumentace ust. § 4 odst. 1 občanského zákoníku se tak jeví jako poměrně nepřiléhavá. Navíc sám Bezouška v následujících výkladech se subjektivním měřítkem³⁷⁹ již nepracuje a rozvíjí úvahy ohledně objektivního řešení³⁸⁰.

7.4. Porušení smlouvy

7.4.1. Obecné úvahy

Objektivní odpovědnost. Tolik nutno dle mého názoru vsunout do popředí. Jak bylo již několikrát zmíněno, právní úprava občanského zákoníku se rozhodla přerušit tradici, která panovala v občanském právu pro vztahy nepodnikatelů prakticky tak říkající „od nepaměti“ a rozšířila právní úpravu tohoto následku porušení smlouvy z obchodního zákoníku na případ porušení smluvní povinnosti obecně.

Objektivní odpovědnost za porušení smluvní povinnosti byla v českém právu zakotvena poprvé v obchodním zákoníku, avšak pouze v rámci právní úpravy obchodních závazkových vztahů, přičemž důvodem byla zejména snaha o překlenutí určitých problémů při řešení otázky zavinění právnické osoby³⁸¹. Osobně mám, jak již bylo shora několikrát naznačeno, za to, že převzít řešení obchodního zákoníku platné původně jen pro vztahy profesionálních subjektů, na které je obecně a přirozeně právním řádem kladena vyšší míra nároků, pokud jde o prevenci a související povinnost péče, je nešťastné a nepříliš ospravedlnitelné. Pro rozšíření objektivní odpovědnosti pro případ porušení smlouvy i do oblasti vztahů nepodnikatelských, včetně spotřebitelských, nevidím žádný důležitý důvod. Naopak mám za to, že zvolené řešení vede k nepřiměřené přísnosti a potlačení základních principů a funkcí odpovědnosti. Např. pokud jde o funkci prevence, jeví se jako jen těžko zdůvodnitelné, že i nepodnikatel, třeba i ekonomicky již neaktivní starobní důchodce, bude odpovídat za porušení smlouvy, ač učinil vše v rámci přiměřené opatrnosti, aby k porušení smlouvy nedošlo, a nelze mu tak přičítat ani nevědomou

³⁷⁹ Jak uvedeno výše, typickým pro rakouskou právní úpravu, která v tomto ohledu není hlavním ideovým vzorem.

³⁸⁰ Srov. zejména Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, Praha, 2014, s. 1564 a násl., nebo též 1557 a násl.

³⁸¹ Srov. např. Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer, Praha, 2005, s. 465.

nedbalost³⁸². Lze důvodně předpokládat, že pokud by si strany občanskoprávních vztahů naplno uvědomili, což mám za to, že laická veřejnost prakticky vůbec nečiní, s jakou odpovědností se setkávají, pokud uzavírají smlouvy, mohlo by to vést do značné míry k oslabení občanskoprávního styku v rámci řešení v širším společenském měřítku běžných životních situací jako je koupě automobilu, zajištění bydlení, ať již ve formě nájmu, nebo koupě nemovité věci s úvěrovým financováním, jakož i mnoho dalšího. Přenesení vyšší míry rizika na smluvní stranu, jíž se přičítají následky porušení smlouvy, i pokud tyto nezavinila, se mi jeví v takto širokém rozsahu jako nedůvodné.

O správnosti výše uvedeného závěru svědčí i to, že český právní řád je v tomto konceptu, tedy v obecné úpravě smluvní odpovědnosti na objektivním principu, v Evropě téměř zcela osamocen³⁸³. Jiná je samozřejmě situace, kdy si smluvní strany objektivní režim smluvně upraví. Takové situace jsou poměrně časté a nelze proti nim s ohledem na princip smluvní volnosti nic namítat. Aby však objektivní odpovědnost za porušení smluvní povinnosti v rámci běžných smluvních vztahů mezi nepodnikajícími fyzickými osobami, či ve vztazích podnikatelů a spotřebitelů, plynula přímo ze zákona, považuji za nepřiměřeně přísné³⁸⁴.

Navíc, jak bylo uvedeno výše, vzniká v rámci smluvní odpovědnosti dle ust. § 2913 občanského zákoníku mezera v zákoně, neboť předmětné ustanovení výslovně neuvádí možnost porušení jiného než smluvního závazku, resp. neuvádí povinnost ze závazku. Tento problém nelze dle mého názoru překlenout analogií, neboť nevystačíme s prostým odkazem na to, že část doktríny zpravidla nerozlišuje mezi smluvní odpovědností a odpovědností závazkovou. Smlouvu je nutno chápat výhradně jako dvou, či vícestranné právní jednání, jež je jedním z právních důvodů vzniku závazků. Osobně jsem toho názoru, že problém nelze překlenout ani použitím pravidla přiměřeného použití ustanovení o závazcích ze smlouvy dle ust. § 1723 odst. 2 občanského zákoníku, neboť předmětné ustanovení hovoří o „závazcích, které vznikají ze smluv“. Závazek z odpovědnosti z porušení smluvní povinnosti není závazkem ze smlouvy, a to zejména v intencích ust. § 2913 občanského zákoníku, ale z jejího porušení³⁸⁵. S ohledem na ideové pojetí odpovědnosti, k němuž se občanský zákoník hlásí, by

³⁸² Přípustná je toliko exonerace okolnostmi v podstatě povahy vyšší moci.

³⁸³ Objektivní odpovědnost platí i nadále na Slovensku, avšak, jak bylo uvedeno, jen pro obchodní závazkové vztahy, když stále existuje obdobné řešení, jaké známe z české právní úpravy obchodního zákoníku účinné do 31. 12. 2013. Naproti tomu jiné blízké právní řády, např. rakouský, německý a další, vycházejí z principu odpovědnosti za zavinění i v rámci smluvní odpovědnosti.

³⁸⁴ I když je jisté, že v rámci zásad smluvní volnosti je modifikace dohodou smluvních stran přípustná i naopak a objektivní odpovědnost lze modifikovat směrem k povinnosti subjektivní, např. ujednáním liberačního důvodu blížícímu se dodržení určitého stupně péče. Přihlédnout je ovšem nutné k zákonným limitům, např. pokud jde o ust. § 2897, nebo § 2898 o. z.

³⁸⁵ Původní smysl a účel ust. § 1723 odst. 2 o. z., na němž se oproti právní úpravě v obč. zák. 1964 nic nemění, vidím jinde. Předmětné ustanovení řeší fakt, že podstata všech závazků je shodná s tím, že tam, kde je to přiměřeně

se tento závěr o zvláštním závazkovém vztahu mohl jevit jako nesprávný, mám ale za to, že doslovná dikce ust. § 2913 občanského zákoníku, které stojí na odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti, mnoho jiných možností interpretace nedává³⁸⁶. Odpovědnostní závazek i zde vzniká z porušení smlouvy, nikoli ze smlouvy. Pokud tedy není porušením jiné než smluvní povinnosti zároveň z jiných důvodů naplněna skutková podstata některého z deliktů, lze mít za to, že povinnost k náhradě újmy nevznikne, neboť není dána odpovědnost podle občanského práva. Lze se však setkat i s názorem opačným³⁸⁷.

Vyčlenění smluvní odpovědnosti z obecného režimu má v návaznosti na související úpravu další důsledek, neboť dochází k rozdělení právní úpravy smluvní odpovědnosti a před-smluvní odpovědnosti, jak je tato normována v ust. § 1729 občanského zákoníku, což je některými autory oprávněně kritizováno. Lze mít za to, že není šťastným řešením ani rozštěpení režimu běžných občanskoprávních smluvních vztahů a vztahů pracovněprávních. V právní úpravě obsažené v zákoníku práce totiž zůstává zakotvena právní úprava odpovědnosti za zavinění, což je samo o sobě nepochybně správné³⁸⁸. Navíc v základní skutkové podstatě se v pracovněprávních vztazích zavinění tradičně nepresumuje³⁸⁹.

7.4.2. Předpoklady vzniku odpovědnosti

Pokud jde konkrétně o předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu způsobenou porušením smluvní povinnosti, je nutno vycházet z ust. § 2913 odst. 1 občanského zákoníku, které stanoví, že: „Poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.“

možné, lze vztáhnout pravidla týkající se smluvních závazků, pokud jde o závazky samotné na jiné závazky. Nejde však o případy porušení povinností z těchto závazků plynoucích. Podstatou je shodnost obsahu závazků. Samozřejmě závazek z odpovědnosti je závazek jako každý jiný a tento závazek tak již předmětné ustanovení dopadá. I na závazek z porušení smlouvy se tak užije přiměřeně ustanovení o smluvních závazcích; obdobně je tomu u závazku z deliktu. Jinými slovy závazek z porušení smlouvy se chová ve své podstatě podobně jako závazek z porušení smlouvy, což ovšem neznamená, že by i porušení tohoto závazku mělo stejné následky. Právě porušení závazku ze smlouvy je jinou právní skutečností, z níž vzniká závazek. V tomto směru není důvod činit rozdíl mezi smluvní a deliktní odpovědností, kde je výklad právní úpravy poměrně jednoznačný. Podobný problém by, jak bylo výše uvedeno, dle právní úpravy občanského zákoníku 1964 nevznikl s ohledem na jednotné pojetí odpovědnosti.

³⁸⁶ Teleologický výklad nemůže překlenout výklad doslovný, ač úmysl zákonodárce se jeví poměrně jako zřejmý. V textu zákona to zcela jasně neplyne. Srov. též důvodovou zprávu k návrhu ust. § 2909 až 2914 o. z. Nelze pak přehlédnout ani to, že dikce ust. § 373 obch. z., která byla předlohou analyzovaného ustanovení § 2913 o. z., výslovně uváděla porušení závazku obecně, přestože konstrukce obdobného použití ust. o závazcích ze smlouvy byla shodná i v právní úpravě účinné do 31. 12. 2013.

³⁸⁷ Srov. Bezouška, P. In.: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014, s. 1567.

³⁸⁸ Nicméně vede to ještě k větší nepřehlednosti právní úpravy pro adresáty právních norem.

³⁸⁹ Srov. ust. § 250 odst. 3 zákoníku práce.

Analyzujeme-li blíže citované ustanovení, dospějeme k následujícím požadavkům pro vznik odpovědnosti, tedy k následujícím ustanovením § 2913 pro vznik odpovědnosti za škodu vyžadovaným předpokladům. Předně jde o porušení smluvní povinnosti, což plyne z dikce „poruší-li ... povinnost ze smlouvy“. Dále se jedná o vznik škody, když je normováno, že strana „nahradí škodu“, a konečně o příčinnou souvislost mezi porušením smlouvy a škodou, kterou dovodíme ze slovního spojení „z toho vzniklou“.³⁹⁰ Přitom lze celkem jednoznačně mít za to, že porušení smlouvy je protiprávním jednáním ve smyslu rozporu s objektivní povinností, když v případě porušení smlouvy jde o porušení právní povinnosti převzaté smlouvou, resp. ze smlouvy plynoucí. Nejde tak jen o porušení povinnosti plnit, ale i o případné porušení povinnosti počínat si tak, aby nebyl zmařen smysl a účel smlouvy. V tomto ohledu přejímá soudní praxe³⁹¹ stanovisko doktríny³⁹².

Občanský zákoník zároveň v rozebíraném paragrafu stanoví, že náhrady škody se může domáhat i třetí osoba, pokud jí byla způsobena škoda porušením smlouvy, jíž není smluvní stranou, za podmínky, kdy ke škodě došlo porušením smluvní povinnosti, která měla zjevně sloužit zájmu poškozené třetí osoby. Tím dává právní úprava zelenou náhradě škody v případech, v nichž byl nárok na náhradu dříve dovozován toliko soudní praxí³⁹³. Opět jde o jakousi kvalifikovanou protiprávnost, kdy bychom mohli s určitou nadsázkou říci, že jde o *sui generis* případ porušení ochranné normy, neboť smluvní povinnost má v daném případě chránit zájmy nezúčastněného třetího. Důležité je, že nemusí jít nutně o smlouvu ve prospěch třetího (*pactum in favorem tertii*) v tradičním doktrinálním vnímání.

Co se týká újmy, předpokládá komentované ustanovení výslovně náhradu škody. A priori nevylučuje ani náhradu prosté ekonomické škody, neboť nepočítá s podmínkou zásahu do absolutních práv, nebo ochranné normy. Ani náhrada nemajetkové újmy není nemyslitelná, avšak ke vzniku nároku na zadostiučinění za imateriální újmu může dojít až ve chvíli, kdy právo na zadostiučinění za nemajetkovou újmu bylo ujednáno³⁹⁴. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník výslovně předpokládá možnost náhrady škody způsobené porušením smlouvy třetí osobě, vzniká zajímavý problém, zda lze v tomto případě uvažovat i o zadostiučinění za imateriální újmu způsobenou třetímu. Osobně se domnívám, že nikoli, neboť je pojmově vyloučeno, aby bylo odčinění případné nemajetkové újmy s třetí osobou ujednáno. Bylo-li by

³⁹⁰ Shodně např. Šilhán, J.: Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha, C.H.Beck, 2015, s. 307. Nebo rozhodnutí NS ve věci sp. zn. 33 Cdo 2887/2017.

³⁹¹ Srov. např. rozhodnutí NS sp. zn. 33 Cdo 2887/2017.

³⁹² Srov. např. Hrádek, J. komentář k ust. § 2913 o. z. In.: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Hrádek, J., Vojtek, P., Hain, P. a kol.: Občanský zákoník – Komentář – Svazek VI. Wolters Kluwer. Praha, 2014.

³⁹³ Buť v širším rozsahu, viz. dále.

³⁹⁴ Srov. ust. § 2894 odst. 2 o.z.

poskytnutí zadostiučinění ve smyslu ust. § 2894 odst. 2 občanského zákoníku mezi smluvní stranou a třetí osobou ujednáno, přestala by být třetí osoba třetím ve smyslu ust. § 2913 občanského zákoníku, neboť by se stala třetí stranou smlouvy. Není však zcela vyloučeno, že i česká soudní praxe, podobně jako ta německá, zvolí extenzivní řešení (byť *contra legem*) a následky případné dohody mezi smluvními stranami vztáhne i na vztah případného rušitele a nezúčastněného třetího s cílem odčinit některé újmy, kde se to bude zdát spravedlivé. Ostatně byla to právě soudní praxe, která umožnila i podle právní úpravy v občanském zákoníku náhradu škody způsobené porušením smluvní povinnosti třetí osobě³⁹⁵, což se stalo terčem kritiky zejména ze strany doktríny³⁹⁶. Lze tudíž mít za to, že dikce ust. § 2913 občanského zákoníku v tomto ohledu vyhovuje směru přístupu praxe Nejvyššího soudu ČR, z něhož, co do podstaty činí právní normu, avšak na druhou stranu rozsah případů, kdy je důvodné nahradit i škody tohoto druhu chápe právní úprava občanského zákoníku úžeji, neboť soudní praxe vyžadovala pouze to, aby porušení smluvní povinnosti zasáhlo do sféry poškozeného třetího. Při interpretaci daného pravidla tak bude nejspíše možno do určité míry vyjít z dosavadní judikatury, i když bude nepochybně na místě opatrný přístup zejména s ohledem na korekci, kterou občanský zákoník přináší. Konkrétní reflexi dané problematiky z rámci právní úpravy lze přivítat, i když je samozřejmě otázkou, zda je samotné řešení zvolené občanským zákoníkem vhodné. Osobně jej vnímám jako poměrně přiléhavé a spravedlivé, když zákonodárce byl veden snahou usměrnit někdy až extrémní snahu vyhovět rozličným nárokům tak, aby na subjekty občanskoprávních vztahů nebylo kladeno břemeno až nepředvídatelného rizika.

Velmi zajímavé komparativní srovnání s francouzským pojetím této otázky přináší Dvořák ve svém příspěvku Smlouva a osoby třetí (ve světle rozhodnutí Cour de cassation a českého Ústavního soudu)³⁹⁷, když představuje sjednocující stanovisko v rozhodnutí pléna Cour de cassation, jež se v podstatě připouští žaloby třetích osob o náhrady újmy tam, kde je porušením smluvní povinnosti způsobena třetí osobě újma, přičemž nárok staví na základech deliktní odpovědnosti. Tento názor se blíží dosavadnímu náhledu Nejvyššího soudu, na nějž bylo výše odkazováno. Stanovisko Cour de cassation však sklidilo převážně odmítavou literární

³⁹⁵ Srov. rozhodnutí NS sp. zn. 29 Odo 379/2001, 25 Cdo 1417/2006, nebo 23 Cdo 3495/2008.

³⁹⁶ K tomu srov. např. Švestka, J. In.: Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005, s. 426 a n., který konstrukci vytvořenou Nejvyšším soudem odmítal jako nesprávnou. Jiní autoři již zastávali mírnější postoj a nabádali k opatrnému přístupu, např. Škárová, M.: In: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1203.

³⁹⁷ Dvořák, J.: Smlouva a osoby třetí (ve světle rozhodnutí Cour de cassation a českého Ústavního soudu). In.: Eichlerová, K. a kol. (eds): Rekodifikace obchodního práva - pět let poté. Svazek II. Pocta Ireně Pelikánové. Wolters Kluwer: Praha, 2019, s. 347 a n.

kritiku. Jak shrnuje Dvořák, kritici se shodují v tom, že „uvedené rozhodnutí ... představuje otevřené dveře k totálnímu rozmělnění relativních účinků smlouvy“³⁹⁸. Kritiku podobných náhledů lze pak vnímat i v rámci české doktríny. V tomto ohledu jde poměrně nepochybně o kritiku důvodnou. To, že jde o důležité téma zejména z pohledu překotného vývoje vědy a techniky, s nímž jdou ruku v ruce změny společenských a ekonomických vztahů, které jsou čím dál komplikovanější, dokládá i snaha francouzského zákonodárce vyřešit výše uvedený problém, na nějž navazuje doktrinální kritika novelizací právní úpravy v Code Civile. Návrh novelizace čl. 1234 Code Civile přitom počítá pro tyto případy jednak s deliktní odpovědností (ve vybraných skutkových podstatách), jednak navrhuje řešení, podle kterého by se mohly třetí osoby, které mají zákonný (legitimní zájem) na dobrém splnění smlouvy, dovolat rovněž smluvní odpovědnosti, pokud jim porušení smlouvy způsobilo škodu. Nelze si přitom nevšimnout jisté podobnosti s českým řešením v občanském zákoníku, který hovoří o osobě, jejímuž zájmu má ujednání smlouvy zjevně sloužit³⁹⁹. To je podle mého názoru dalším dokladem o správnosti a vhodnosti české právní úpravy, resp. směru, jímž se zákonodárce v tomto ohledu vydal, přičemž zároveň mám za to, že deliktní odpovědnost bude možno případně dovést obecně bez zvláštního zákonného odkazu tam, kde to bude konkrétní skutková podstata umožňovat.

7.4.3. *Liberace*

Objektivní odpovědnost za porušení smluvní povinnosti v občanském zákoníku předpokládá možnost liberace, tedy zproštění odpovědnosti škůdce, a to v případě, že „splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka“⁴⁰⁰ vzniklá nezávisle na vůli smluvní strany, která smlouvu porušila. Obdobně právní úpravě v obchodním zákoníku jde o liberační důvod představující ve své podstatě okolnosti výskytu kvalifikované náhody v podobě okolností povahy vyšší moci⁴⁰¹.

³⁹⁸ Dvořák, J.: Smlouva a osoby třetí (ve světle rozhodnutí Cour de cassation a českého Ústavního soudu). In.: Eichlerová, K. a kol. (eds): *Rekodifikace obchodního práva - pět let poté*. Svazek II. Pocta Ireně Pelikánové. Wolters Kluwer: Praha, 2019, s. 353.

³⁹⁹ Srov. ust. § 2913 odst. 1 o.z.

⁴⁰⁰ Srov. ust. § 2913 odst. 2 o.z.

⁴⁰¹ Formulace ust. § 2913 odst. 2 o. z. se sice liší od textace ust. § 374 odst. 1 obch. z. nicméně lze mít za to, že podstata liberačního důvodu je stejná, když jde o nepředvídatelnou a nepřekonatelnou událost vzniklou nezávisle na vůli rušitele. I když je otázkou, zda není zmínka o vůli rušitele, škůdce, nadbytečná, mám za to, že neuškodí, když může mířit na případy, kdy by se škůdce mohl bránit nepředvídatelností škody, která však byla způsobena jeho volným jednáním.

Dle mého názoru není vyloučeno, jak ujednání stran o rozšíření, či zúžení liberačního důvodu, včetně jeho vyloučení, a to v mezích již v jiné souvislosti zmíněných, zákonných limitů⁴⁰².

Tvrzení a prokázání exoneračního důvodu je samozřejmě věcí škůdce. Zcela zásadní je, že liberační důvod musí existovat ještě před vznikem prodlení škůdce s plněním povinnosti, jejíž porušení je škůdcem ospravedlňováno liberačním důvodem. Škůdce se zároveň nemůže odvolávat na překážku vzniklou z jeho osobních poměrů⁴⁰³. Novinkou v občanském zákoníku oproti právní úpravě v obchodním zákoníku je vyloučení liberace v případě, že se jedná o překážku, kterou se škůdce zavázal ve smlouvě překonat. Jde přitom o zdůraznění smluvní volnosti v tomto ohledu. Nemám ovšem pochybnosti o tom, že i následně po vzniku škody, nebo jiné újmy se smluvní strany, event. další zúčastněné osoby mohou se škůdcem dohodnout o vyloučení jeho odpovědnosti, nebo omezení jejího rozsahu, a to zejména ve formě narovnání.

7.5. Odpovědnost za náhodu

Dle některých autorů má ambici tvořit jednu ze základních deliktních skutkových podstat ust. § 2904 občanského zákoníku, jež upravuje problematiku odpovědnosti za náhodu. Jde tedy o případy *casus mixtus*, kdy je újma sice způsobená náhodou, ale jde o případy, kdy určitá osoba dala k náhodě podnět. Jak bylo uvedeno výše, jde o výjimku z obecného pravidla, že za náhodu nikdo neodpovídá, resp. jednu z výjimek⁴⁰⁴. Osobně mám za to, že zmíněnou ambici předmětné ustanovení nemá, což dokládá mimo jiné jeho zařazení do partie základních ustanovení o odpovědnosti za újmu hned za ustanovení o obecné prevenční povinnosti. Domnívám se tak, že smyslem předmětného ustanovení není být další základní deliktní skutkovou podstatou, ale v návaznosti na obecnou prevenci nabádat ke zvláštní opatrnosti při prevenci nebezpečných jevů v rámci dodržování příkazů stanovených zvlášť buď občanským zákoníkem, nebo jinými právními předpisy. Jde tak o zvláštní případ odpovědnosti. Je samozřejmě otázkou, zda bychom se odpovědnosti v obdobných situacích, jaké je možno subsumovat pod ust. § 2904 občanského zákoníku nedobrali i postupem dle obecného ust. § 2910 ve spojení s obecnou prevenční povinností dle ust. § 2900 a násl. občanského zákoníku. V tomto ohledu zastávám názor, že zvláštní ustanovení není na škodu, a to zejména s ohledem

⁴⁰² Např. ust. § 2897 a 2898 o. z.

⁴⁰³ V tomto je koncepce stejná jako v och. z., který však s ohledem na primární zaměření na obchodní závazkové vztahy uváděl kategorii hospodářských poměrů. Pojetí o. z. je tak širší, ale to nepřekvapí s ohledem na rozšíření objektivní smluvní odpovědnosti na všechny smluvní vztahy.

⁴⁰⁴ Další výjimku tvoří některé případy přísné objektivní odpovědnosti.

na specifickou povahu protiprávnosti v ust. § 2910 občanského zákoníku. Z téhož důvodu nepovažují na rozdíl od některých autorů⁴⁰⁵ předmětné ustanovení za obsolentní, přesto, že v rakouské úpravě panuje právě totožný názor a tradiční ustanovení o odpovědnosti za náhodu (ust. § 1311 ABGB), o kterém píše mimo jiné již Sedláček⁴⁰⁶, nebylo převzato do návrhu reformy ABGB.

S ohledem na skutečnost, že ambicí této práce není věnovat se zvláštním případům odpovědnosti podrobněji, není zde prostor se více ust. § 2904 občanského zákoníku zabývat.

7.6. Vztah deliktní a smluvní odpovědnosti v případě souběhu

V praxi jsou myslitelné případy, kdy je škůdce odpověden, jak za porušení smlouvy, tak za porušení zákonné povinnosti. Odpovídá tedy, jak dle ust. § 2010, tak 2013 občanského zákoníku. Typickým příkladem jsou smlouvy o péči o zdraví, kdy může být dána, jak odpovědnost ze smlouvy, tak z deliktu v návaznosti na *non lege artis* postup ošetřujícího lékaře. Je pak otázkou, v jakém vztahu jsou oba nároky. Vzhledem k tomu, že právní úprava toto výslovně neřeší a nelze hovořit ani o vztahu subsidiarity nebo speciality. Jako nejsprávnější se tedy jeví řešení, podle kterého jde o samostatné nároky a je na poškozeném, aby zvolil, kterou cestou bude postupovat s cílem domoci se náhrady, či zadostiučnění. Je samozřejmě jisté, že za tutéž újmu není možné žádat dvojí kompenzaci. S ohledem na principy, na kterých spočítá právní úprava odpovědnosti v občanském zákoníku lze mít za to, že bude pro poškozeného zpravidla jednodušší využít objektivní odpovědnost za porušení smlouvy.

⁴⁰⁵ K tomu srov. např.: Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 48.

⁴⁰⁶ Např.: Sedláček, J.: Obligační právo III. Mimosmluvní závazky jednatelství a versio in rem. Náhrada škody. – Nekalá soutěž. Čsl. akademický spolek Právnický v Brně. Brno, 1947, s. 32.

Závěr

Závěrem si dovolím shrnout hlavní výsledky výše popsaného zkoumání institutu odpovědnosti v rámci vybraného tématu, tj. z pohledu komplexu podmínek, které je nutno splnit, aby došlo ke vzniku odpovědnosti. Těmito podmínkami jsou právě předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu. Následně byla provedena poměrně zevrubná analýza jednotlivých předpokladů.

V obecné rovině se v prvé řadě potvrdil úvodní předpoklad, že odpovědnost je klíčovým a nenahraditelným právním institutem, jež má zásadní význam zejména pro uplatňování a prosazování právních norem, stejně jako práva obecně. Odpovědnost za škodu, resp. jinou újmu má i další nepřehlédnutelný účel, když tam, kde již právo bylo porušeno, napomáhá k opětovnému nastolení původního stavu. Případně se snaží o opětovné nastolení spravedlnosti prostřednictvím poskytnutí zadostiučinění za nemajetkové újmy, které nejsou zcela nahraditelné. Aby mohl institut odpovědnosti za újmu plnit svou úlohu v rámci systému práva, je nezbytné, aby soubory předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, či jinou újmu, které ve svém komplexu mají za následek právě vznik odpovědnosti a tvoří jednotlivé odpovědnostní systémy, byly co do skladby i obsahu nastaveny zejména tak, aby odpovědnost napomáhala ke spravedlivému uspořádání, či vypořádání právních vztahů tam, kde již do práva bylo zasaženo. V případě přijatelného nastavení kompenzační funkce, bude totiž odpovědnost plnit dobře i svou prevenční funkci. Nezastupitelný význam má v tomto ohledu problematika kauzálního nexu, zejména v podobě teorie adekvátní příčinné souvislosti, kterou někteří shora zmínění autoři jako právně relevantní pojetí nazývali kauzalitou občanského práva.

Pokud jde o další výsledky práce týkající se obecně problematiky odpovědnosti. Zde jsem dospěl k závěru, že odpovědnost je nutno v souladu s převažujícím názorem doktríny vnímat jako sekundární právní povinnost vznikající z porušení primární právní povinnosti, a to i přes ideový základ právní úpravy v občanském zákoníku. Pojetí občanského zákoníku zastávajícího názor o povaze odpovědnosti jako hrozby sankcí vnímám jako z mnoha důvodů problematické. Obsah sekundární povinnosti se přitom liší podle druhu občanskoprávní odpovědnosti. V intencích mého tématu je stěžejním sekundární právní povinností povinnost nahradit škodu, nebo poskytnout zadostiučinění za jinou újmu. Obě tyto povinnosti lze označit za sekundární povinnosti sankční povahy. Mimo jiné v návaznosti na toto vymezení, zkoumané právní úpravy a mezinárodní dokumenty, bylo odůvodněno, že předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu, či jinou újmu jsou vždy porušení právní povinnosti, vznik újmy a příčinná souvislost právě mezi porušením právní povinnosti a újmou. Pojem újmy je zejména

v intencích českého právního řádu nutno chápat jako zastřešující a zahrnující jak škodu jako majetkovou újmu, tak nemajetkovou újmu. Uvedené schéma předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu platí bez dalšího pro objektivní odpovědnost, jakou známe z režimu odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti v občanském zákoníku, jakož i z některých zvláštních případů odpovědnosti. Na bližší analýzu zvláštních případů odpovědnosti však nebyl v rámci vymezeného tématu dostatečný prostor, když jde prakticky o skutkové podstaty deliktů, které by si zasloužily samostatné téma. Ke zmíněným předpokladům odpovědnosti přistupuje v systému subjektivní odpovědnosti čtvrtý předpoklad vzniku odpovědnosti za újmu, jímž je zavinění. Systém subjektivní odpovědnosti volí občanský zákoník pro základní obecné delikt ní skutkové podstaty dle ust. § 2909 a § 2910.

Vrátíme-li se ke shora naznačené otázce příčinné souvislosti, dospějeme k závěru, že hledání příčinné souvislosti je velmi zajímavou a komplikovanou problematikou s klíčovými důsledky pro odpovědnost. Právní normy se totiž, jak v českém právu, tak v zahraničních úpravách záměrně vyhýbají definování kauzality, či bližšího vymezení pravidel pro její dovození. Výjimečně jsou výslovně řešeny některé specifické situace, zejména pokud jde o pluralitu škůdců. Právní řády tak nalezení příčinné souvislosti, kterou lze jako vyžadovaný předpoklad vzniku odpovědnosti vždy dovést ze zákonem definovaných odpovědnostních skutkových podstat, ponechávají soudní praxi, případně doktríně. Základním vodítkem, které vede k nalezení příčinné souvislosti je teorie *conditio sine qua non*, s níž však nevystačíme ve složitějších případech, nebo v situacích, kdy bychom jí chápali příliš striktně jako kategorii přirozenou. Tím bychom dospěli k absurdním a na první pohled nespravedlivým závěrům, když by vždy bylo možno najít další a další příčiny příčin a skutkový děj by prakticky nebral konce. Užití teorie *csqn* je tak sice nepochybně právně relevantní a nezastupitelné, avšak nejde o jediné izolované kritérium, které je nutno užít. S cílem dospět ke spravedlivému řešení a společensky přijatelnému uspořádání právních vztahů je nezbytné kauzalitu přiměřeně omezit, přičemž k tomu slouží několik výše podrobně rozebraných postupů, které ve svém komplexu tvoří již více jak 100 let užívanou teorii adekvátní příčinné souvislosti. Tato teorie je co do své podstaty i dnes aktuální stejně jako v právní vědě předminulého století. Jednotlivá kritéria, která vedou k omezení kauzálního nexu, nebo jejich obsah se však mohou mírně lišit, a to nejen v čase, ale i v rámci jednotlivých právních řádů v návaznosti na přístup konkrétní soudní soustavy k dané problematice. Právě vzhledem k tomu, že dovození příčinné souvislosti není právními úpravami blíže řešeno, což považuji za dobré a praktické řešení, mohou být při aplikaci v rámci řešení problematiky kauzality zajímavým inspiračním a argumentačním zdrojem PETL, a to v i rámci

českého práva. PETL jako soubor předními odborníky na deliktní právo sestavených principů deliktního práva totiž věnují právě kauzalitě značnou pozornost.

Jedním z výsledků zkoumání vybrané problematiky je i zjištění, že z pohledu většiny předpokladů odpovědnosti za újmu není co do podstaty rozdíl mezi deliktní a závazkovou odpovědností. Zásadní výjimku samozřejmě tvoří protiprávnost, v jejímž rámci je právě rozlišení toho, jaký je právní důvod porušené povinnosti, dělicím kritériem mezi závazkovou a deliktní odpovědností. V případě, že povinnost plyne ze zákona, nebo z jiného právního předpisu, vzniká v případě porušení této povinnosti odpovědnost deliktní. Pokud plyne povinnost ze závazku, je následná právní povinnost vzniklá z porušení této povinnosti odpovědností závazkovou. Co se týká příčinné souvislosti, není v podstatě rozdílu mezi deliktní a závazkovou odpovědností. To lze přiměřeně říci též o obsahu pojmů újma, majetková újma a nemajetková újma. Tyto pojmy jsou univerzálně použitelné napříč druhy občanskoprávní i obecněji právní odpovědnosti, zejména ve světle českého právního řádu. Pokud jde o zavinění, je i toto v základu totožnou kategorií, jak pro závazkovou, tak mimozávazkovou odpovědnost. V čem se mohou zmíněné druhy odpovědnosti lišit je soubor předpokladů, které ve svém komplexu dávají vzniknout odpovědnosti⁴⁰⁷. Je pak na zákonodárci jaké řešení zvolí jako dle jeho mínění nejvhodnější. Český zákonodárce se po vzoru obchodního zákoníku a některých mezinárodních smluv z oblasti mezinárodního obchodu vydal cestou objektivní odpovědnosti za porušení smlouvy. V tomto ohledu se právní úprava liší od jednotného režimu občanského zákoníku 1964, kdy až do 31. 12. 2013 české právo vycházelo z jednotné koncepce odpovědnosti, samozřejmě kromě obchodních závazkových vztahů. Občanský zákoník 1964 zvolil jako základní kámen systému subjektivní odpovědnost a nečinil rozdíl mezi závazkovou a mimozávazkovou odpovědností. Výjimky založené na principu objektivní odpovědnosti byly normovány následně v rámci právní úpravy zvláštních případů odpovědnosti. Z důvodů, jež byly podrobně rozebrány výše, nepovažuji současné řešení zvolené občanským zákoníkem za šťastné, a to zejména proto, že klade nepřiměřené nároky na adresáty občanskoprávních norem.

Po srovnání dostupných názorů a vlastním rozboru české právní úpravy jsem dospěl k závěru, že v rámci přelomové změny v úpravě skutkové podstaty generálního deliktu dle ust. § 2910 občanského zákoníku nedošlo oproti právní úpravě předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu ke změnám, pokud jde o soubor předpokladů, jež jsou vyžadovány pro vznik odpovědnosti. Tyto jsou, co do systému shodné. Mění se ovšem nazírání na obsah jednotlivých

⁴⁰⁷ To platí obdobně i pro právní úpravu možností poskytnutí zadostiučinění za nemajetkovou újmu.

předpokladů. V rámci protiprávnosti je nutno nově vyžadováno kvalifikované porušení zákona, tj. porušení zákona se specifickým následkem, což má mimo jiné vliv na některé případy náhrady škody, a to pokud jde o náhradu tzv. prosté ekonomické škody. Kategorie prosté ekonomické škody jako taková byla v mé práci shledána poměrně problematickou s tím, že její význam je dle mého soudu poměrně omezený. Zásadní změnou je sjednocení režimu majetkové a nemajetkové újmy, pokud je povinnost poskytnutí zadostiučinění za imateriální újmu následkem odpovědnosti, což se děje v případech stanovených zákonem, zejména v případě zásahu do přirozených práv, nebo je-li to výslovně ujednáno.

Lze přitom shrnout, že ust. § 2910 občanského zákoníku tvoří ve dvou skutkových subkategoriích spolu s úmyslným jednáním proti dobrým mravům dle ust. § 2909 občanského zákoníku základ právní úpravy deliktního práva v České republice. Nejednotné názory ovšem existují ohledně skutkové podstaty odpovědnosti za náhodu dle ust. § 2904 občanského zákoníku, jež má podle některých autorů ambici tvořit samostatnou základní skutkovou podstatu. Osobně upřednostňuji postoj uvedený výše a odpovědnost za náhodu považuji za zvláštní skutkovou podstatu, nikoli za skutkovou podstatu základní.

Částí právní teorie je vnímáno jako jedna z největších změn v deliktním právu dle právní úpravy v občanském zákoníku zavedení objektivního měřítka nedbalosti v rámci domněnky porušení standardu péče. Mám za to, že výše bylo poměrně přesvědčivě zdůvodněno, že o natolik zásadní přerod v náhledu na nedbalostní zavinění nejde, když k objektivnímu měřítku se česká teorie i praxe v podstatné části kloní již delší dobu. Nadto se již za účinnosti občanského zákoníku 1964 vyskytly názory o možnosti náhledu nedbalosti prostřednictvím srovnání se standardem řádné péče, a to dokonce s přihlédnutím ke konkretizaci a diferenciaci srovnatelné ideální osoby. Rovněž bylo vyloženo, proč lze zachovat stávající pojetí a rozdělení předpokladu protiprávnosti jako objektivní kategorie a zavinění jako subjektivní kategorie⁴⁰⁸. Velmi uspokojujivé řešení umožňuje teorie vnitřní a vnější péče. Taktéž není nutno nic měnit na základním náhledu na zavinění, jakožto psychického vztahu škůdce k porušení právní povinnosti, vzniku újmy, jakož i k příčinné souvislosti. Přičemž jednotlivé formy a stupně zavinění se mění podle přítomnosti intenzity volní a vědomé složky tohoto psychického vztahu. To platí i tehdy, je-li nedbalost poměřována standardem vnitřní péče.

Obsah předpokladu kauzálního nexu je pak jedním z těch, na němž se se změnou právní úpravy jako takové prakticky nic nezměnilo, a to mimo jiné z toho důvodu, že ani občanský zákoník 1964, ani občanský zákoník neměly ambice kauzalitu blíže definovat, či poskytnout

⁴⁰⁸ Na tom, že zavinění je subjektivní kategorií nic nemění ani užití objektivního měřítka pro posouzení nedbalosti.

návod, jak dospět k nalezení adekvátní příčinné souvislosti. Tento přístup, jak uvedeno shora, považuji za praktické a rozumné řešení.

Vyjdeme-li z toho, co bylo uvedeno, jsem toho názoru, že velký význam pro aplikaci nové právní úpravy mohou mít Principy evropského deliktního práva, a to mimo jiné tam, kde konkrétní řešení určitého problému, nebo institutu není zákonodárcem úmyslně, či opomenutím předkládáno. Jedná se např. právě o problematiku příčinné souvislosti, ale též o vymezení standardu péče, kdy PETL dávají určitá vodítka, podle kterých lze dospět ke standardu chování ideální osoby v konkrétní situaci a postavení⁴⁰⁹. Nicméně i v tomto ohledu je nutno postupovat obezřetně, aby nedošlo k excesům, či nežádoucím odklonům od zavedeného přístupu tam, kde k tomu není důvod. Nedošlo-li ke změně dikce právních norem apod., není nutno se od dosavadních přístupů odchylovat. Jedním z příkladů může být problematika tzv. „vyrovnávání výhod“, kdy se jedná mimo jiné o situace, kdy došlo k opravě poškozené věci za použití nových součástí. V takových případech judikatura českých soudů zastává názor, že případnou výhodu na straně poškozeného spočívající v tom, že má ve voze jaksi na účet škůdce nové součástky místo starých, je nutno zohlednit v rozhodnutí o nároku na náhradu škody jen ve zcela výjimečných skutkových případech. Důvodem je mimo jiné to, že poškozený je k výměně dílů donucen. Taktéž je nutno vzít v potaz i snížení hodnoty věci v důsledku jejího předchozího poškození škůdcem. O výhodě na straně poškozeného lze tak hovořit skutečně jen zcela výjimečně. Osobně jsem toho názoru, že téměř nikdy. PETL přistupují k problému přesně opačně a zakotvují princip, dle kterého je nutno „výhodu“ zohlednit, ledaže je to neslučitelné s účelem náhrady. Ve světle judikatury NS tak PETL činí z výjimky pravidlo a z pravidla výjimku. V kontextu mého obecně odmítavého stanoviska k vyrovnávání výhod, považuji zdrženlivější stanovisko Nejvyššího soudu za správnější než princip zahrnutý do PETL. Samozřejmě je nepochybné, že tato problematika má přesah do institutu bezdůvodného obohacení a bylo by tedy možné věc řešit i opačným náhledem, než je optika náhrady škody, což ostatně Nejvyšší soud v některých případech činí⁴¹⁰.

Co se týká odpovědnosti za škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti dle ust. § 2913 občanského zákoníku, dospěl jsem mimo jiné k poměrně překvapivému závěru. Vycházíme-li ze striktního rozlišování smluvní a závazkové odpovědnosti, což považuji za důvodné a správné, je možné, že zákonodárce při rozlišení režimu smluvní a deliktní odpovědnosti vytvořil určitou mezeru v zákoně. Z odpovědnosti v režimu všech základních

⁴⁰⁹ Srov. zejména čl. 4:102 PETL.

⁴¹⁰ Zejména jde o otázku, zda byly náklady na opravu vynaloženy účelně. Zda nedošlo k použití nadstandardních dílů oproti původním běžným apod.

ustanovení o odpovědnosti, zejména ust. § 2910 a § 2913 občanského zákoníku, jsou nechtěně vyňaty případy újmy způsobené porušením povinnosti ze závazku, jehož právní důvod je odlišný od smlouvy. S ohledem na výše uvedené výklady není možné užít pro řešení pravidla zakotveného v ust. § 1723 odst. 2 občanského zákoníku, s čímž zákonodárce nejspíše počítal. Tento problém není možné překlenout ani výkladem, včetně užitím analogie. Tím spíše, když v případech objektivní odpovědnosti, kterou ust. § 2913 občanského zákoníku zakotvuje pro smluvní odpovědnost, platí *numerus clausus* a zákaz analogie⁴¹¹. V případě, že nebude porušením závazku z jiného než smluvního titulu naplněna skutková podstata některého deliktu, mám za to, že je minimálně pochybné, zda se poškozený bude moci úspěšně domáhat náhrady újmy, neboť jeho žaloba by nejspíše neměla potřebnou oporu v právní úpravě odpovědnosti. Definitivní, byť primárně jen *inter partes* závazné řešení bude muset v případě praktické potřeby poskytnout soudní praxe. Lze však mít za to, že půjde o poměrně řídké případy.

Především s ohledem na to, co bylo uvedeno ohledně rozlišení odpovědnosti závazkové a deliktní, jakož i ohledně volby rozdílných režimů odpovědnosti v těchto kategoriích, jeví se jako zcela nesprávné označení hlavy III části čtvrté občanského zákoníku, která je odpovědnosti věnována. Název „Závazky z deliktů“ neodpovídá tomu, že v této hlavě nalezneme právní úpravu deliktní i smluvní odpovědnosti.

Pokud jde o škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti na smlouvě nezúčastněné třetí osobě, zastávala dosavadní judikatura českých soudů poměrně vstřícný přístup, když dovozovala odpovědnost smluvní strany i za škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti, pokud toto porušení zasáhlo do sféry poškozeného třetího. Tento náhled se stal terčem kritiky, zejména ze strany doktríny, a to v různé intenzitě. Občanský zákoník názory zastávané Nejvyšším soudem rozsahově koriguje, když vyžaduje, aby šlo o porušení takové povinnosti, která má zjevně sloužit dotčenému třetímu, který stojí mimo smlouvu. Na druhé straně občanský zákoník aprobejuje myšlenku Nejvyššího soudu, pokud jde o samotné odškodňování třetích osob zasažených porušením smlouvy jako takové. Bude nepochybně zajímavé, zda dojde i k úpravě judikturních závěrů v návaznosti na novou právní úpravu. Pokud by se Nejvyšší soud přidržel dosavadního přístupu i v případech subsumovatelných pod ustanovení občanského zákoníku, jednalo by se pravděpodobně o postup *contra legem*⁴¹².

⁴¹¹ K tomu ust. § 2895 o.z.

⁴¹² Velkou neznámou je přitom to, zda by takový výklad dosáhl intenzity zásahu do některého z ústavních práv tak, aby mohl být korigován Ústavním soudem v rámci přezkumu aplikace „jednoduchého práva“.

Lze uzavřít a shrnout, že téma odpovědnosti a zejména předpokladů jejího vzniku s sebou přináší řadu zajímavých problémů, jejichž řešení náleží, jak doktríně, tak, pokud jde o závazné řešení mezi účastníky případného sporu, soudní praxi. Občanský zákoník vrací do našeho právního řádu zpět některé staronové prvky, případně zavádí některá nová řešení. S ohledem na nepochybnou inspiraci zahraničními právními úpravami, bude na bedrech soudní soustavy ležet, mimo jiných, další nelehký úkol spočívající v uvážení toho, do jaké míry využít některých řešení, k nimž dospěly v rámci své rozhodovací praxe cizozemské soudy, např. německé, či rakouské. To může být velmi komplikované zejména s ohledem na horší dostupnost zdrojů, či určité jazykové bariéry. Druhou variantou přístupu je učinění pokusu o tvorbu vlastní judikatury postavené případně na inspiraci mezinárodními prameny, např. PETL, českou tradicí a dosavadní rozhodovací praxí. Sledování vývoje v tomto směru bude nepochybně velmi zajímavé, přičemž osobně mám za to, že k aplikaci cizí judikatury by mělo být přistupováno obezřetně, tak, aby byla reflektována specifika českého právního prostředí, resp. odlišnosti zahraničních právních úprav, pokud jde o náhled na jiné instituty⁴¹³, jakož i dosavadní vývoj. Nicméně není dobré ani tento zdroj poznání práva a priori odmítat.

⁴¹³ Např. subjektivní měřítko zavinění v Rakousku apod.

Seznam použitých zkratek

Použité zkratky označení právních předpisů:

1. císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s., Obecný zákoník občanský, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících (jen „**ABGB**“)
2. občanský zákoník Spolkové republiky Německo (dále jen „**BGB**“)
3. občanský zákoník Francouzské republiky (dále jen „**Code Civil**“)
4. zák. č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (jen „**občanský zákoník 1950**“ nebo „**obč. zák. 1950**“)
5. zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (jen „**občanský soudní řád**“ nebo „**OSŘ**“)
6. zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, není-li v textu stanoveno jinak ve znění účinném do 31. 12. 2013 (jen „**občanský zákoník 1964**“ nebo „**obč. zák.**“ nebo „**obč. zák. 1964**“)
7. zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, není-li v textu stanoveno jinak ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „**obch. z.**“ nebo „**obchodní zákoník**“)
8. zák. č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění (dále jen „**zákon o obecní policii**“)
9. zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění (dále též jen „**zákoník práce**“)
10. zákon č. 273/2008 Sb., o policii, v platném znění (dále též jen „**zákon o policii**“)
11. zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění (jen „**trestní zákoník**“ nebo „**TrZ**“)
12. zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (jen „**občanský zákoník**“ nebo „**o. z.**“)

Použité zkratky názvů institucí a jiné:

ČR	Česká republika
NS	Nejvyšší soud ČR
NSS	Nejvyšší správní soud ČR
PETL	Principy evropského deliktního práva
Sb.	Sbírka zákonů
ÚS	Ústavní soud ČR
Zb.	Zbierka zákonov Slovenskej republiky

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury:

- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Brüggemeier, G.: Haftungsrecht: Struktur, Prinzipien, Schutzbereich. Springer, Berlin Heidelberg 2006.
- Dvořák, J.: Nové jevy v odpovědnosti za škodu podle nového občanského zákoníku. In.: Gerloch, A., Šturma, P.: Odpovědnost v demokratickém právním státě. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013.
- Dvořák, J.: Smlouva a osoby třetí (ve světle rozhodnutí Cour de cassation a českého Ústavního soudu). In.: Eichlerová, K. a kol. (eds): Rekodifikace obchodního práva - pět let poté. Svazek II. Pocta Ireně Pelikánové. Wolters Kluwer: Praha, 2019, s. 347 n.
- Eliáš, K.: K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. In: Bulletin advokacie 9/2015, s. 13 n.
- Eliáš, K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. 1. vydání. Wolters Kluwer ČR: Praha, 2013.
- Elischer, D.: Protiprávnost a škoda jako předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu: česká úprava ve světle evropských deliktálních trendů. Praha, 2009.
- Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014) Komentář. 1. vydání. C. H. Beck. Praha, 2014.
- Knapp, V.: Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999.
- Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurlex Bohemia. 1. vydání. Praha 2003 (původně Academia. Praha, 1968).
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Wolters Kluwer. Praha, 2005
- Kobliha, I. a Elischer, D.: Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona: praktická příručka. Vyd. 1. Praha: Leges, 2012.
- Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 - 654). Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014.

Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve I a II. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958.

Pelikánová, I.: Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku). Praha: Wolters Kluwer, 2012.

Pelikánová, I.: Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. In: Bulletin advokacie 3/2011, s. 15 a n.

Salač, J.: K otázce předpokladů odpovědnosti za škodu. In.: Právní rozhledy 18/2004, s. 680 a n.

Spáčil, J.: Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. In.: Právní rozhledy 18/2004, s. 664 a n.

Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. 1. vyd. Praha: Academia, 1966

Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník – Komentář. Svazek I.,V.-VI., 1. vydání. Wolters Kluwer ČR: Praha, 2014

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník I a II. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck. Praha, 2009.

Tichý, L.: Deliktní právo v návrhu občanského zákoníku. In: Právní fórum 12/2011.

Tichý, L.: K rozlišování mezi tzv. subjektivní a objektivní odpovědností – rozsudek NS k povaze odpovědnosti advokáta za škodu. In: Bulletin advokacie 2/2013.

Tichý, L.: K otázce příčinné souvislosti a proporcionalní odpovědnosti za škodu: Na Okraj rozhodnutí Sienkiewicz v. Greif a Knowsley v. Willmore. In: Jurisprudence 5/2013.

Tichý, L., Hrádek, J.: Deliktní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.

van Dam, C. European Tort Law. 2. vydání. Oxford University Press: Oxford, 2013.

2. Seznam použitých internetových zdrojů:

<http://www.egtl.org/>

3. Seznam použitých právních předpisů:

císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s., Obecný zákoník občanský, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 15. 4. 1928

císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s., Obecný zákoník občanský, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících

občanský zákoník Spolkové republiky Německo

zák. č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, není-li v textu stanoveno jinak ve znění účinném do 31. 12. 2013

zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, není-li v textu stanoveno jinak ve znění účinném do 31. 12. 2013

zák. č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění

zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění

zák. č. 273/2008 Sb., o policii, v platném znění

zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

4. Seznam použité judikatury:

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018 sp. zn. 25 Cdo 1063/2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 sp. zn. 25 Cdo 2382/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2018 sp. zn. 32 Cdo 871/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2004 sp. zn. 25 Cdo 972/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2003 sp. zn. 25 Cdo 270/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2006 sp. zn. 25 Cdo 722/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2018 sp. zn. 28 Cdo 3681/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2018 sp. zn. 33 Cdo 3682/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2018 sp. zn. 28 Cdo 2990/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2018 sp. zn. 28 Cdo 1830/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2017 sp. zn. 25 Cdo 2782/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2015 sp. zn. 25 Cdo 4402/2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2002 sp. zn. 21 Cdo 300/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2011 sp. zn. 23 Cdo 1583/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2018 sp. zn. 32 Cdo 871/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 8. 2011 sp. zn. 25 Cdo 4841/2009

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009 sp. zn. 25 Cdo 4228/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2011 sp. zn. 25 Cdo 3550/2009

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2007 sp. zn. 25 Cdo 874/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004 sp. zn. 25 Cdo 2542/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2011 sp. zn. 25 Cdo 4223/2009

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2018 sp. zn. 33 Cdo 2887/2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008 sp. zn. 25 Cdo 1417/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2010 sp. zn. 23 Cdo 3495/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2003 sp. zn. 29 Odo 379/2001

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. II. ÚS 249/97

Nález Ústavního soudu ze dne 27. 4. 2017 sp. zn. II. ÚS 795/16

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2017 sp. zn. I. ÚS 1902/13

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2008 sp. zn. II. ÚS 2221/07

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007 sp. zn. I. ÚS 312/05

Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2004 sp. zn. II. ÚS 728/02

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu v soukromém právu

Abstrakt

Cílem této práce je zabývat se analýzou pojmu občanskoprávní odpovědnosti, a to zejména z pohledu jednotlivých předpokladů, které ve svém souhrnu právě ke vzniku odpovědnosti vedou, a to v rámci zvoleného tématu, tedy pokud jde o občanskoprávní odpovědnost za újmu.

Text je rozdělen do devíti částí, včetně úvodu a závěru. V úvodu je vymezen předmět práce. V první části najdou čtenáři rozbor pojmu odpovědnosti z pohledu dosavadních teoretických koncepčních náhledů s tím, že na konci je prezentován vlastní názor autora, jakož i pohled zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v účinném znění (dále též jen „občanský zákoník“).

V následující části je blíže představena problematika předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu s tím, že následně jsou analyzovány jednotlivé soubory předpokladů, které v komplexu vedou ke vzniku odpovědnosti. Tyto nazývám systémy odpovědnosti, když konkrétně jde o variantu odpovědnosti objektivní a odpovědnosti subjektivní. Objektivní odpovědnosti je v rámci této části věnována zvláštní kapitola. Vzhledem k tomu, že pro zvolené téma je klíčová i otázka rozdělení druhů občanskoprávní odpovědnosti, zejména pokud jde o dělení na odpovědnost za vady, za újmu, za prodlení apod., je i tato otázka předmětem zkoumání této části práce, a to v samostatné kapitole.

Další části jsou zaměřeny na jednotlivé předpoklady vzniku odpovědnosti za újmu, konkrétně na porušení právní povinnosti a relevantní škodní událost, újmu, příčinnou souvislost a konečně zavinění, jakožto předpoklad typický pro subjektivní odpovědnost, tedy odpovědnost za zavinění.

Část třetí se věnuje protiprávnosti a relevantním škodním událostem, kdy je řešena zejména problematika porušení právní povinnosti, včetně porušení dobrých mravů a standardu péče, jakož i právně relevantních škodních událostí v některých případech objektivní odpovědnosti.

Újma je předmětem zájmu části čtvrté, která podává definici újmy a dále se zabývá jednotlivými formami a kategoriemi újmy. Jde zvláště o majetkovou a nemajetkovou újmu, jakož i o jednotlivé druhy majetkové újmy, tedy škody. Zmíněny jsou i některé specifické problémy, např. otázky tzv. „prosté ekonomické škody“, nebo přímých a následných škod.

Velmi zajímavou problematikou se pak zabývá část pátá. Jedná se o problematiku příčinné souvislosti jako právně relevantního vztahu mezi protiprávním jednáním, případně relevantní škodní událostí, a újmou jako následkem těchto příčin.

V rámci pojednání o zavinění se práce v části šesté zabývá pojmem zavinění, jednotlivými formami a stupni zavinění, jakož i způsobilostí k protiprávním jednáním, jakožto způsobilostí k zavinění. Poslední dvě kapitoly této části řeší otázku odpovědnosti za náhodu (*casus mixtus*) a presumpci zavinění.

Část sedmá je zaměřena na zkoumání předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu v občanském zákoníku. Úvodem se podává zejména srovnání pojetí předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu v občanském zákoníku a v právních úpravách předcházejících. Následně je podrobně analyzována právní úprava občanského zákoníku v jednotlivých odpovědnostních skutkových podstatách, tedy pokud jde o deliktní odpovědnost a její dvě základní skutkové podstaty spočívající v porušení dobrých mravů a zákona, a dále pokud jde o porušení smluvní povinnosti.

Závěr shrnuje výsledky výzkumu, který byl proveden ve výše zmíněných částech, přičemž zároveň přináší srovnání obsahu předpokladů vzniku odpovědnosti za újmu v rámci deliktní odpovědnosti na straně jedné a závazkové odpovědnosti na straně druhé.

Klíčová slova: odpovědnost, újma, občanský zákoník

The Elements of Liability for Damage under Civil Law

Abstract

The objective of this thesis is to analyse the liability in civil law, mainly from the prospective of individual preconditions that together result in such liability for inflicted harm.

The text is divided into nine parts including introduction and conclusion. The first part comprises the analysis of the legal term of liability from the prospective of existing theoretical concepts, then the approach as set forth under Act no. 89/2012 Sb, Civil Code, as amended (hereinafter referred to as “Civil Code”) and the author’s own approach is presented at the end of this part.

The next part discusses in details the preconditions of liability for harm and then the sets of preconditions that together result in such liability are analysed. The author calls these sets as liability systems, as they are actually a variant of the objective and subjective liability. A separate chapter is dedicated to the objective liability. A separate chapter is also dedicated to the division of types of liabilities such as for defects, harm, default, etc., as this is crucial for the discussed topic.

Next parts focus on individual preconditions for liability for harm, namely on violating legal obligations and relevant damage, harm, causality and fault as on the precondition typical for subjective liability, i.e. liability for fault.

The third part deals with illegitimacy and relevant damage, where mainly the violation of legal obligations incl. proprieties and standard care and legal relevant damage in some cases of objective liability are discussed.

The fourth part is dedicated to harm; it comprises the definition of a harm and presents individual forms and categories of harm such as material and nonmaterial damage and individual types of material damage. Also some specific issues such as pure economic damage or direct and consequential damage are discussed.

The fifth part deals with a very interesting issue, namely the causality as legally relevant relation between illegal acts or relevant damage and the harm as the result of these causes.

The sixth part deals with the term of fault, individual forms and levels of fault, capability of illegal acts, i. e. capability of fault. Last two chapters of this part discuss the liability for random events (*casus mixtus*) and presumption of fault.

The seventh part analysis the elements of liability for harm under the Civil Code. Firstly, a comparison of approaches to preconditions of liability for harm in Civil Code and in previous legal regulations is made; secondly legal regulations in terms of individual liability merits, i.e. tort liability and its two basic merits such as proprieties and law, and violating contracted obligations are analysed.

The conclusion sums up the research results as described above. It also compares the content of preconditions of liability for harm within tort liability on one side and contractual liability on the other.

Key words: liability, harm, Civil Code